

403

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

A $\frac{I}{7531}$

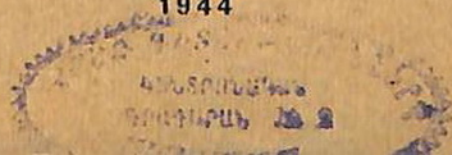
ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

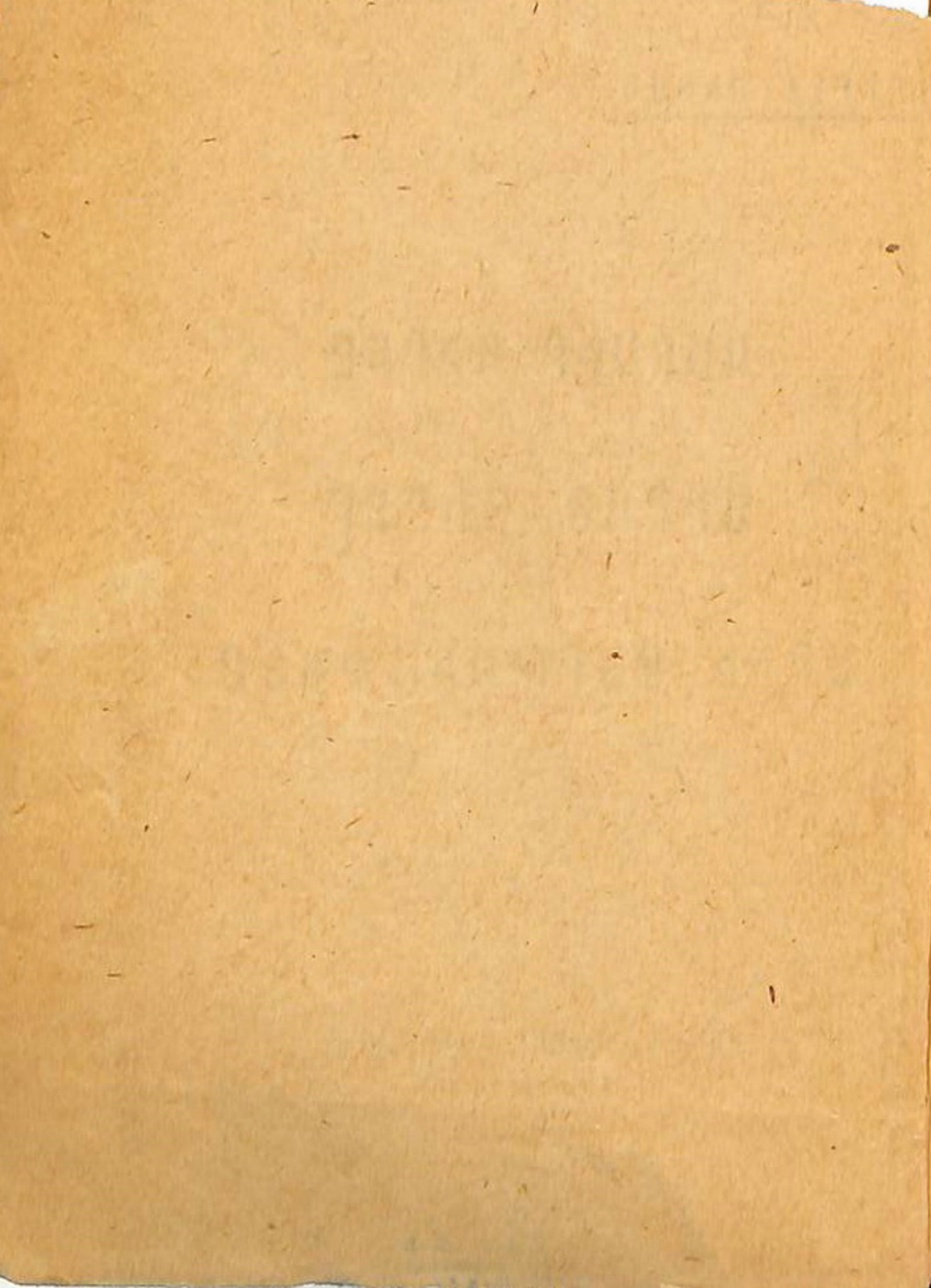
ՍԻՐՈՅ ԳԻՐՔԸ

ՑՐԻԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱԴԵՄ

1944

Յ Ա Ն Կ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ե - ԺԶ

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Գ Ի Ր Ք Ը

ԷԶ

1. Զարդի խենթը

7

2. Թրճունիմ

25

3. Մարդերգութիւն

{	Գիւղական եկեղեցիին մէջ	37
	Գիւղական համբուն վրայ	45
	Գիւղական գերեզմանատան մէջ	53

Ս Ի Ր Ո Յ Գ Ի Ր Ք Ը

63

4. Ինչո՞ւ

63

5. Մահազգացում

65

6. Սիրոյ մրմունջ

66

7. Սիրոյ ծաւալ

67

8. Սէրով սէրով

68

9. Սէր

69

10. Սիրոյ եւ մահուան երգը

71

11. Պատասխանը

73

12. Եկուր

75

13. Յաւիտեանական հեքիաթ

76

14. Տճգոյն երգը

77

15. Երգ երգոց

79

16. Գինով սէր

81

17. Սիրոյ աղբիւր

82

18. Հին եղանակ

84

19. Երթալ

85

20. Վերջին կոչը

86

21. Սիրոյ շողփերը

87

22. Սէր

88

23. Զար աղջիկը

90

24. Բոյրը

92

25. Համբոյրը

94

26. Ասպետին երգը

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Կը հրահարակենք Ռ. Սեւակի ֆերթուածները, անոր գրական վաստակին աւելի հարազատ բխումները մեկտեղած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Տֆր. Ռ. Զիլինկիրեանը իր *Օրագրէն Փրցուած էջերը* իբրեւ բժիշկ ստորագրեց, ուր մասուցումը կար իր Գիտութեան՝ ի սպաս մարդուն, զայն իմաստուն ու տկուն դարձնելու համար մարմինէն պատճառուած ցաւերուն դէմ: Քերթող Ռ. Սեւակը, իր սիրովը կը մօտենայ այս անգամ նոյն մարդուն — ըլլայ անիկա ցեղային արիւնի կամ համամարդկային զգացումի համբէն — հաղորդ մնալով անոր տառապանքին, անոր կարելի սերերուն, երազներուն, երջանկութեան ծաւալին, առնուազն իբրեւ մարդ ապրելու իրաւունքին:

Հարազատ զաւակ իր ժողովուրդին, մասնակից եղաւ անոր արհաւիրքներուն՝ խանդավառութիւններէն աւելի: Ու հեռուէն եւ ի վերջոյ իր կեանքին գինովը արձագանգեց ձայնը իր ցեղին ընդվզումին՝ ընդդէմ անմարդկային արարքներու եւ բռնութեանց, այնքան վայրագօրէն գործադրուած՝ դաւտերուն վրայ ու երդիքներուն ներքեւ Հայ աշխարհին:

Ռբան մեղմութիւն, չըխորացուած բանաստեղծութիւն, այս անգամ, իր *Սիրոյ Գիրքին* մէջ: Ու ինքնին կը հօգուին յատկութիւնները Սեւակի ֆերթուութեան:

Ի՞նչ փոյթ որ այդ բոլորին մէջ ծանր չկուեն ար-

ժանիֆները բարձրորակ ֆերթոդի: Հասակ առնող եւ դեպի հասունութիւն լեցուող մասաղասունկն է Սեւակով եկած ֆերթոդութիւնը: Այնտեղ հանդիպելի են մեկէ աւելի յասկանիւնները երեւոյթին — բարմութիւն, խանդ, հազորդականութիւն, ինչպէս փանդակներու նիհարութիւն, խորացման պակաս, ձեւի նրբութիւն, յանախ անփութութիւն: Եւ սակայն այդ բոլորով մեկտեղ, աւնիկա իր տեղը ունի իր սերունդէն մեծ դեմքերու շուքին:

Աւելի լայն յասկանում մը անոր ֆերթոդութեան, կ'առնենք անսխալ ձեռագիրէն Յ. Օսականի ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱԶԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ գործին. —

« . . . իր ժամանակին, ասոր ունայնամտութեան, զբախտութեան կը բեռնամ Սեակի գործին ձախողանքը, ու կը կանչեմ ձեր ուշադրութիւնը այն քանի մը արժանիքներուն որոնք վաւերական բանաստեղծ մը կը պայմանաւորեն:

ա) Նորութիւն — որ 1900ի մարդոց ամէն գինով ինքնատպութիւնը պէտք է թելադրէ: Անիկա գոյնն է մեղի սեպհական, մեր մոյնքին հաւասար, մեր զգալու, մտածելու ու այս գործողութիւնները արտայայտելու կերպին մէջ: Կ'աւելցնեմ անմիջապէս որ վաւերական տաղանդը բնորոշող առաջին առաքելութիւնն է ան: Ան իր բոլոր կարեւորութեամբ կը դառնայ ակնբախ, երբ տրուած քերթող մը կը գնենք իր անմիջական շրջապատին մէջ: Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան անշուշտ որ բան մը կը բերէ 1860ի մարդոց հասկցած ու գործադրած արուեստին մէջ: Թէեւ քիչ, այդ նորն է որ ահա այսօր կը պաշտպանէ անոր անունը: Նոյնն է պարագան Դուրեանին որ անըմբռնելի ըլլալու աստիճան նոր է, իր ժամանակին համար: Այս անուններուն փոխարէն, առէք Նար-Պէյի մը, Թէրզեանի մը, Ահէմեանի մը ո՛ր գործը որ կ'ուզէք: Զանոնք այսօր անընթեռնելի ընողը ոչ անոնց բո-

մանքիւմն է, ոչ լեզուական խաղաղկութիւններ, ոչ ալ գրեւնականութիւնը, այլ այն հասարակաց կասարելութիւնը, տաղաչափական ուղղափառութիւնը, տիրող հաշակին վրայ ինքզինքն ձեւած ու զոն մարդու տափալութիւնը, որոնք բոլորը մէկ կը վերածուին ընդհանուր յայտարարի ու կ'ըլլան նկարագիր, նախ շրջանէն, յետոյ իրենցմէ: Սեակի առաջին երիտասարդութիւնը գիտէք թէ գրական ինչ պաշտամունքներու մէջ կազմուեցաւ: 1900ի բոլոր պոռնկագրութիւնը, մարմնեղութիւնը, նկարագրելու սեռը, ժպրհութիւնը դառն իրենց հոտը ունին անոր քերթըւածներուն ներքը, տուն տեղ եղած, ընտանեցած ու երջանիկ, Եւրոպան, անոր առաջացեալ տարբերուն մօտ հաւանական յաճախանք մը, թէև ուշ, բայց վերջապէս բերած՝ կարելի ազատագրումը: 1908էն վերջ մեր քերթողութեան նորոգումը գործն է այդ սերունդի այն թիւին որ կուգար այդ Եւրոպայէն (վ. թէքէեան, Վարուժան, Սիամանթօ): Չեմ կրկնել ինչ որ ըսեր եմ 1900ի քերթողութեան մասին, այնքան անգամներ: Առէք, այդ օրերու պսակաւոր քերթող Արտաշէս Յարութիւնեանի ամէնէն յաջող քերթումը ու փորձեցէք կարդալ: Չեր տառապանքը դինն է այն մտայնութեան, ոգիին որ Սիպիլեան վարկէն կուգայ ու եղած է բրնձիւն: Սեակի նորութիւնը բաղմբես է: Չեմ ծանրանար արտայայտութեան ինքնութիւններուն, յանդգնութիւններուն, զանցումներուն որոնք հանգիպելի, հաստատելի երեւոյթներ են քիչ մը ամէն քերթողի մօտ, այդ օրերէն: Կը կենամ ուշադիր խորքի նորոգման ճիգին, որ թերևս Եւրոպական հոգեբանութեան մը անդրադարձն է անոր մատաղ զգայնութեան վրայ: Հերամոս Յոգեհ հատորին մէջ այդ նորոգեալ նիւթը տուած է շքեղ բիւրեղացում: Սեակ, աւելի անկախ միտք բայց նուազ կիրթ, ընկերային հարցերը երբ նիւթ կ'ընէ իր ստեղծագործութեան, միայն նորութիւն մը չի հետապնդեր, այլ յագուրդ կը փնտռէ իր հոգին կրծող ծանր ախորժակներու: Պատահաբար չէ որ այդ օրերու մեր

իրաւ բանաստեղծները նոյն ատեն պայքարի մարդեր են։ Ու պայքարը սոսկ չազգային ազատագրութեան երազներով չի սնանիր անոնց մէջ, այլ համամարդկային ազատագրութեան բարձր իտէալները ունի իրեն զօրավիգ։ Ես չեմ որ բանաստեղծութիւնը պիտի սահմանափակէի եսի մը փոքր, ներքին տագնապանքին կամ արտաքին աշխարհի մը քնքուշ բայց չէզոք թելադրանքներուն նուաճումին։ Արուեստին յաւիտենական կալուածը մարդն է։ Մեր օրերուն մարդը կը բիւրացատկուի երբ զայն տեսնէք իրեն պարտադրուած համայնական զրկանքներուն մուրճերուն ներքեւ։ Մեծ քաղաք մը, ամէն տարի, իր ներքին մոլութեանց սնունդին համար հազարով, հարիւր հազարով մաքրութիւն կը զոհէ։ Տարին 80000 աղջիկ կը զոհուին միայն Բարիդ քաղաքին հեշտանոցներուն մէջը։ Տարածեցէք տառապանքին ծալքերը, անգործութիւն, անօթութիւն, հիւանդութիւնները իրենց բազմազան տռամաներովը, հոգեկան գերութիւնը, տրամին լրբութիւնը ու ահաւոր անարդարութիւնը որ երջանիկ է ինքիւր մէջ։ Ու պիտի չզարմանաք որ գրուին քերթուածներ, մեր մէջ որոնք Գողգոթայի Ծաղիկներ (Հեքսանոս Սեդեքէն) պիտակին ներքեւ յուզեն ծանր, բարդ հարցեր։ Սեակ գրած է, այդ մարդին վրայ, Արգասաւորումը, Արիւնկը, Պոռնիկը, Պոլսոյ Որովայնին մէջ, Շան Հոգի, Այս Դանակը, Մարդերգութիւն (Կարմիր Գիրք), բոլորն ալ արդի կարգերուն ընդդէմ լայն ու խիզախ յարձակողականի մը գնացքով, կատաղութեամբ։ Ինչ փոյթ որ քերթուողը չէ հասած ձևի կատարելութեան (այդ քերթուածները իրենց անխնամութեան իսկ թերեւս կը պարտին իրենց նորութիւնը, ինքնեկութիւնը) ինչպէս է ասոր իրականութիւնը վարուժանի գործին մէջ։ Սեակի արժանիքն է այդ նիւթերուն հումութիւնը պահել կրնալը։ Ենթարկեցէք զանոնք կանոնաւոր մշակման դուք պիտի ունենայիք Աճմեանի, Լեոն Սեդեքեանի սեղեմեցիոյ էջերը

Վաղ առաւօտէն մինչ ուռ երեկոյ
Անդուլ բաճ քիչ աճէ խեղճ Մկո։

1890 ի մարդոց համար այնքան հաճելի, իրական, իրապաշտ
բայց որոնց տարողութիւնը այնքան նիհար է արուեստին
արժանանալու: Անշուշտ, Սեակի մօտ աշխատանքի երգիչը,
բողոքողը, խարանդը չեն գտած վերջնական կազապար,
կերպարանք: Դժուար է անոր այդ կարգի ոտանաւորներէն
բարքերու մեծ տախտակներ, շրջան համադրող համապատ-
կերներ առանձնացնել: Բայց ինչ որ տուած է, 6-7 տարի-
ներու ներուժ (intense) ստեղծագործման շրջանին, թաթ-
խւած է սա զգայնութեան մէջ, Նիւթին նորութեան հետ,
Սեակ գտած է սէնֆոնիգ ալ նորութիւններ: Նուրբ ու զօ-
րաւոր չեն կշռոյթի իր զգայարանքները: Բայց ինքն է որ
առաջին անգամ մտածած է մեր մէջ սէնյուլիստ swrsամբ,
կսրուկը, արձագանգունը օգտագործել ի հաշիւ նոր դաշնաւոր-
մանց: Իր բոլոր բռնազբօսութեանը հակառակ վերջին կոչը
տպաւորիչ քերթուած մըն է, ձայնական յարդարանքին մեծ
չափով պարտական: Նմանապէս ինչո՞ւ քերթուածը կը տար-
բերի մեր ոտանաւորին ընթացիկ ծանրութենէն, պատկա-
ռուն սեթեթէն, պարզութեամբ մը, չորութեամբ մը որ կը
տպաւորէ դարձեալ: Բարի եղէք կարդալու շին եղանակը (այս
հատորին, էջ 82), առանց աճապարանքի, ատեն տալով որ
տողերը տեղաւորուին ձեր ներսը այնպէս մը որ ձեր մտքին
շինուին քանի մը ծանր, տիրական վիճակներ, ձիւնով իրիկ-
ուան խուլ խորհուրդին ընդմէջէն: հինաւուրց մեղեդիի մը
տրտում թեւերուն վրայ օրօրուն վիճակները, ու դուք զգա-
շատ շատ բան բայց չըլլաք կարող անոնց հագցնելու ձեր եսը,
իմաստը, ինչպէս է արդէն այնքան յաճախ իրականութիւնը
սա մեր աշխարհին վրայ, մեզմէ դուրս կեանքին անթափանց
գաղտնիքին դէմ զմեզ հանելու մեք յիմարութեան երբ չենք
անձնատուր: Քերթուածին տարտամը նոյնութեամբ կրկնած
է հոս կեանքին ալ տարտամը: Խորքի ու ձեւի սա ներդաշնակ
նորութիւնը մեր քնարերգութեան մէջ դուք կը հանդիպիք
ամէն վաւերական բանատեղծի մօտ: Նման էջեր են Առ

Ձեփիւնն Ալէմտաղին ուր հին եղանակը կուգայ հովին անհուն շրթներէն. Լճակը ուր ջուրի հայլի մը մեծ դաշնակն է նոյն ու մէկ եղանակին. Անանունը (Մեծարենց) որ հովն ու աղջիկը մահն ու սարսուռը իրարու վերածող անորակելի եղանակն է, մեր ամէնուն մէջ օր մը բացուելու ճակատագրուած, որ պիտի կանչէ մեզի ամայի կամ ամենախուլ ճամբաներու վրայ, երբեմն յանկարծակի, մեզ կեցնելու համար մեր մարդութեան մէջ, ու բոլոր մը վերջ մեզի առնելու իր ալիքներուն վրայ ու տանելու, տանելու անվերադարձ: Սեակի քերթուածին մէջ բառերը, չափը, նախադասութեանց *coupeur* ոչինչ ունին անսովոր, բայց քերթուածը նոր դէմք մըն է, մարդ մը, հոգի մը որ այսպէս ինքզինքը կերպադրած է: Այս նորութիւնը, հին ու սովորական բաներուն ընդմէջէն, գրագէտ մը բնորոշող մայր արժանիք մըն է: Ատեն չունիմ զբաղելու տարազին զուգորդ ուրիշ ալ թելադրանքներով: Շատ էին Սեակի մեղքերը: Ձեմ թարմացներ զանոնք կրկին: Բայց մի մոռնաք (պէտք է յաճախ կրկնել հէքիաթը) եհովային բարութիւնը բիւրերու յանցանքը հի'նգ արդարով քաւել յօժարելուն:

բ) Ձեմութիւն — որ համազօր է խառնուածքի: Միտքով, վարժութեամբ, կրթանքով, ունայնամտութեամբ բանաստեղծ շատ ունի մեր նոր գրականութիւնը: Հարցուցէք Թէրզեանի ուրուականին թէ ինչո՞ւ գրած է իր քերթուածները: Հաւանաբար թեթիւ յանդիմանութեան մը հետ երանելի բանաստեղծին հոգին ձեզի պիտի խօսի այն հիացական քաջալերանքէն որով ողջունուեցան իր շարադրական մարզանքները, մուսաններու բարբառով, զպրօցին իսկ գրասեղաններէն: Ինք ուրիշ բան չուզեց ընել եթէ ոչ այդ գովեստներուն իր արժանաւորութիւնը ապացուցանել կեանքին մէջ ալ երբ Պոլիս դարձած (իտալիայէն) իր երիտասարդի զգայնութիւնը փորձեց արձակել տպաւորութեանց ու օրերու ծովուն մէջ. . . . կրնաք գոհ ըլլալ այսքանով ալ ու ետ ղրկել

սիրելի ուրուականը դէպի դալար հանգստոցները եղիւսեան
դաշտերուն Ու մտածել թէ որքան սխալներ կը միջա-
մտեն երբեմն մեր կործանումին, մեզի չափ օտարներէ մեր
վրայ թափուած, մեր գաղջ փառասիրութեան գոհացում
հարելու մեր միամտութիւնը մշուշելով, ոսկեղօծ քանի մը
պատրանքներու հովանիին տակ, Հարցուցէք Պէշիկթաշեանի
«մահուամբ գեղեցկացած, տարփելի» ուրուականին թէ ինչո՞ւ
գրեց իր տղայական (այսօր) երգերը, երբ գիտէր, գրել իր
հրաշալի եղբերդները, Պատասխանը տարբեր պիտի չըլլար:
Ու ասիկա այսպէս, աւելի պզտիկ չափով, Միսաք Մեծարեն-
ցին համար, ինչպէս կը տեսնէք, Սեակի խառնուածքը ես չեմ
վախնար մօտիկը դնելէ մեր վաւերական քերթողներուն,
Վասնզի 1910ին այնքան իրաւ ու մեծ խառնուածքներուն
մէջէն (Վարուժան, Սիամանթօ, Թէքէեան, եղիշէ Դուրեան)
ու ճշուամիտ տակը նոր աչքերը գոցող եղբրաբախտ ու մեծ
խառնուածքին Մեծարենցի, Սեակ պիտի գրէ մէկ երկու
խակապէս արդար, յուզիչ վկայութիւններ որոնք կ'ապրին
հայոց լեզուին կեանքովը: Առանց խառնուածքի ըսի թէ
չատ ունինք քերթողներ, կ'աւելցնեմ որ միս մինակը խառ-
նուածքը կրնայ դիմակալել աշխարհ մը չարիք զոր չենք
վարանիր երբեմն գործել մենք մեզի, մեր տաղանդին ու
մեր կարելիութեանց դէմ: Այսպէս հասկցուած խառնուածքը
կը վերածուի քերթողի մը էատարբին, «հոգիին հոգիին» ինչ-
պէս կ'ըսեն գաղիացիք: Ժամանակը պիտի տարածէ իր ան-
գայտ մօխիւրը Սեակի քերթողութեան շատ մեծ մասին վրայ,
ինչպէս ըրած է այդ անփոխարինելի բարիքը Ալիշանի, Պէշ-
իկթաշեանի, Սիպիլի, Չօպանեանի քերթողական վաստա-
կին մեծագոյն մասերուն վրայ, բայց նոյն այդ ժամանակը
պիտի մնայ անզօր ծածկելու իր ներքեւ այն փոքրիկ, ջերմ
անկիւնները որոնց տակ կրակը կար երբ կ'ապրէին այդ մար-
դերը, և որոնք չեն ծածկուիր դարերու ձիւնովը, ինչպէս կը
տրուի մեզի հանդիպիլ ձիւնները հալող տաք աղբիւրներու

պատկերներուն, շրջապատին միատարած ծածքին մէջէն յաւէտ առանձին, շոգեմշուշ ու կենդանի: Պատմեցի թէ տաք էր իր անձնաւորութիւնը, քիչիկ մը աւելի որքան սպասելի էր այդ սերունդին պատրանահեղձ ներկայացուցիչներէն: Վարուժան մեղամաղձոտ էր ու հայեցողապաշտ: Իր մօտ յուզումը խորունկ ալքերու մէջ խնամքով պահպանուած գանձարանէ մը պէտք կար հանելու: Թէքէեան մինչև իր պաշտիլը (տարիքէն) պիտի մնար հանդարտ եթէ ոչ անհաղորդ: Սեակ համակ խանդ էր ու զեղում: Այս հաստատումը թերևս, առաջին ակնարկով, կը բացատրէ անոր քերթողական վաստակին անհաւասարութիւնը, խնամքի հանդէպ երբեմն անփոյթ երբեմն ալ ունայնամիտ իր պահերը ու ասոնց արդիւնք իր օտանաւորներուն մէջ դրեթէ միշտ իրական վրիպանքները: Բայց ուրիշ աղբիւր ալ չունիմ խառնուածքին սա յստակ խանդէն դուրս, բացատրելու համար իր **Կարմիր Գիրքը** լեցնող երիտասարդ կրակը, չարին դէմ դառական բողոքէն դուրս հզօր, զարհուրագին ալ կեցուածքը, որ հռետորութեան հետ երանգի նօյնութեանը հակառակ, բոլորովին տարբեր, առանձին բան մը կ'ըլլայ: Տեսէք ի՞նչ կ'ըսէ ջարդարարներուն (**Կարմիր Գիրքը**, այս հատորին էջ 11-12), որոնք 1910ին այնքան մօտ, իրաւ մարդեր էին մեր բոլորին համար, և որոնց դէմ մեր գրականութիւնը ըսած է անշուշտ շատ աւելի զօրաւոր բաներ, իր մեծ մշակներուն բերնով: Բայց արարքին վայրագութիւնը, անասնութիւնը այսքան բնականութեամբ, այսքան տենդով մեզի չէ տրուած հաստատել ոչ վարուժանի, ոչ ալ մենաշնորհեալ Սիամանթօյի, ոչ տրտմածախիժ Թէքէեանի քերթողութեան մէջ: Երիտասարդ սա պոռթկումը, ինքու ամէն նրբախոյզ հնարքներու նպաստէն, ճաշակի, չափի դէմ իր զանցումները թերևս կը պարտի սա հուրքին:

գ) Մասաղուքիւնը — որուն խակ հանգամանքը կը բացատրէ եթէ՛ իր առաջին մեծ մօթիֆին մէջ (**Սիրոյ Գիրքը**) իր

վրիպանքը, բայց որուն երկար տևողութիւնը գրեթէ բացառիկ իրողութիւն մըն էր մեր քնարերգութեան համար, ուր կանխահասութիւնը գրեթէ մահուան կնիք մըն է, ու տղայութիւնը (ասոր երկարաձգումը) անտաղանդութեան ուրիշ կնիք մը: Կան այդ տղաքը մեր բանաստեղծութեան մէջ որոնք երեսունէ աւելի տարիներէ ի վեր կը մնան նոյն ու մէկ ողորմելիները: Դանիէլ Վարուժան քանի մը տարուան ընթացքին ազատագրած է ինքզինքը: Անոր Սարսուռները արդէն այդ տղայութեան վերջին հետքերը կը ջանան անյայտ ընել: Հոգերէն մինչև Հրաշալի Յարութիւն տասնէն աւելի տարիներ կը թաւալին բանաստեղծին անհուն փորձառութեանցը մէջէն, ճարելու համար չքեղ այդ դիւանին վերջնական հոգի մը: Արդ, Հին Եղանակը (Սեակ) գրուած է 1908 ին, Երթար՝ 1912 ին, Դարձեալ 1912 ին՝ Սէրը, Այս երեք յիշատակումներէն առաջինը անխառն գլուխ-գործոց մըն է, երկրորդը՝ նոյնպէս մեծ յաջողութիւն մը ու երրորդը՝ աններելի ձափուտութեամբ, ինչպէս կը պատկերեն Պոլսեցիները բերնէն եկածը թող տալու վարժանքը: Բնական յառաջատուութիւնը որ տաղանդին այնքան յաճախ նկարագիր մը կուտայ (Երբեմն ալ տեղատուութիւնը կը հաստատենք, Ջրաբան, Ռէնպո ասոր վաւերական նմոյշներն են) Սեակի մօտ չէ իրականացած: Սեակի բաղդատաբար յաջող քերթուածները երևցած են 1909 ին, Ազդակ հանդէսին մէջ, 1910 ին Տարեցոյցի մը մէջ (Թ.) իրմէ ստորագրուած ուրիշ քերթուածներ (Վերջին Օրօր, Հայու Որբիկ ևն.) հասարակ տաղաչափութիւններ են, 1911 ին՝ «Թրուպատուր»ները շունչ ու թարմութիւն կ'արտայայտեն լայն չափի վրայ: Այս բոլոր յիշատակութիւններուն միտք բանի՞ն, — Ան՝ թէ Սեակ զօրաւոր իր դգայնութիւնը ամբողջութեամբ չէ կրցած իրագործել: Թէ՛ բանաստեղծական աւելինը անոր, չէ ենթարկուած նուազման (Կռունկը, արձակ էջ մը, քերթուածի մը տարողութիւնը կը պարզէ ու գրուած է մահէն տարի մը առաջ): 8-10 տարի

անիկա իրեն պաշտպան ունի իր թարմութիւնը որ անոր ուտանաւորին համար տիրական նօթ մըն է։ Ու թերեւս հոս է գաղտնիքը ղժուարութեան զոր կը դգայ քննադատը երբ կը փորձէ անոր գործէն հաստատ ու վերջնական գիծեր սեւեռել։ Մշտական պատանութիւն մը անոր բոլոր քերթուածները (յաջողածներէն աւելի ձախողածները) կ'ողողէ իր քաղցրութեամբը, աշխոյժովը, անփութութեամբ ու թռիչքով։ Գարնան քանաստեղծ մը՝ եթէ քիչ մը բռնազբօս չէք գտներ տաւաղը, որ չնասաւ, չոգնեցաւ արիւնքէն, ապրեցաւ իր մահը երիտասարդ, թարմ, արի ու արու, ինչպէս երգեր էր անոր խորհուրդը ոսոսոսուն, խորտում, ղուարթ, համակ շաղ ու թարմութիւն քերթուածի մը մէջ ծնծուն Մահը, լոյս տեսած 1913ին, Հայ Գրականութիւնը հանդէսին մէջ (իզմիր)։ Յետոյ այս նկարագիրն է մանաւանդ որ անոր վրիպանքը կ'ընէ նուազ եղբերական, միշտ յոյսի բաժին մը հանելով մեր դժգոհանքին դէմ։ Առաջին իր էջերէն մինչև յիսնամանի իր թափթփութեանը նոյն անկատարութիւնը՝ չըսելու համար անկարողութիւնը, ցնցոտիի մը նման իր ետեւէն պտտցուց լեռն էսաճանեան անունով բանաստեղծութենէն խենդութեան ինկած քնարահար մը, ինչպէս կ'ուզէր որակուիլ։ Ինչ թերութիւն որ արգիլեց Գոլանճեանը մեր քերթողութեան մէջ անուն մը դառնալէ. չէ փոխուած ահա քառասուն տարի կայ։ Այս վրիպանքներէն եթէ ուզենք հեռանալ ու վաւերական տաղանդի մը գործին մէջ հետապնդել երևոյթը, պէտք է կենանք Եղիայի քերթուածներուն առջեւ որոնք անկանգնելի կերպով կործանած գեղեցկութիւններ են, մեր մէջ իսպառ կործանելով նաև յոյսը օր մը իրանալի կառոյցին։ Սեւակի համար տարբեր է պարագան։ Ան միշտ անակընկալին մարդը մնաց։ Ու ասիկա շնորհն է իր՝ մատաղութեան, երիտասարդութեան։ Ձեմ հերքեր ղժբախտ իրականութիւնը որուն համեմատ այդ թարմութիւնը շատ քիչ անգամ ինքզինքը պիտի գիտնայ պարտադրել, մեզի տալով

անաղարտ մարմնով ու խանդոտ հոգիով քերթուածներով՝
կ'արձանագրեմ հոս նաև սա վկայութիւնը եւս: Նոր Տաղերը,
Հեթանոս Օրգերը, Ս. Մեսրոպը վերջնական գիրքեր են,
որոնք իրենց հեղինակներուն կարելի պատկերը կը պահեն,
վճռական ու անվերադարձ եղանակով մը: Համոզուած եմ որ
անոնք իրենք շիրենք ամբողջովին տուած են իրենց գործերուն
մէջ: Սեակի համար նման վկայութիւն մը խնդրական կրնայ
ըլլալ: Մահուան տարին իսկ ինքզինքը նորոգող ծերունին
չէ անիկա: Բժիշկին Գիրքէն Փրցուած էջերը նոր մարդ մը
կը յայտնաբերէ, բոլորովին թարմ, կայծկտուն ու գեղանի:
Պիտի ներէ՞ք ինծի ռումանթիզմը՝ թարմութիւնը, զայն
մնալու հրաշքը ինքնին բանաստեղծականութիւն դաւա-
նելու: Այդ պարագային ես պիտի չափոսոսայի մեզի պակասած
խոստումներուն ողբերգութիւնը, ու պիտի մնայի գոհ ու է
տաղանդաւոր գրողէ՝ քանի մը անխառն վկայութիւններով:
Դուք տեսաք ատոնք կանխող էջերուն մէջ:»

Պարսէ կը զգանք յայտնելու քի Ռ. Սեակի փե-
րըւածներուն այս մեկտեղումը կը պահանջէր աւելի
խնամք եւ հետեւաբար աւելի ժամանակ, տրուած ըլլա-
լով ցրուածութիւնը եւ փանկութիւնը բերքերուն, ո-
րոնց աւխասակցած է Սեակ: Այս իրողութիւնը աւելի
կը շեշտէ մեր շնորհակալութեան զգացումը, ժառան-
գաւորաց Վարժարանի սաներէն Կոստան Տ. Սեփան-
եանի հանդէպ, որ հանութիւնը ունեցաւ մեզի տրամա-
դրելու իր մեքենագրուած հաւաքածոն Ռ. Սեակի փե-
րըւածներուն: Ամենքն ալ կրկին ստուգուած՝ մեր Մա-
սենադարանէն ձեռքի տակ եղող բերքերուն եւ տար-
գիրքերուն հրատարակութիւններէն: Այս տեսակէտէն մե-
ծապէս օգտակար եղաւ Արմեն Սեւանի Նահատակ

Գրողներ հասոբիկը: Ու *Կարմիր Գիրք*էն յետոյ ամփոփեցինք *Սիրոյ Գիրքը* վերագիրով հրատարակուածները: Իսկ մնացեալ ազգայնական, ընկերային, բնութեապաշտ եւ մահերգական նկարագրով ոսանաւորները առինք *Յրիւ Քերթուածներ* անունին տակ:

Մեր շնորհակալութեան խորունկ մեկ բաժինը արգար իրաւունքն է Պոլիս բնակող երիտասարդ հոգիի մը՝ Պր. Կարապետ Ճաննիկեան, անունով միայն բայց մանաւանդ իր բարեացակամ տրամադրութիւններովը մեզի ծանօթ: Խանդավառ այս երիտասարդը, տարի մը առաջ, դրկած եր մեզի իր գտած միակ օրինակը Սեւակի *Կարմիր Գիրքը* հասոբէն, ընդօրինակելով ալ պակասաւոր վերջին էջը: Անցեալ ամսուն, մեր խրճողանքին եւ ներփակած ցանկին համաձայն, մեզի պակասող հրատարակութիւններէն օրինակած եր եօթը փերքուածներ, եւ ուրիշորդ մըն ալ՝ *Տրտում Ոգի*, «մանկութեան տղանէ մնացած տեսակէ մը», առանց կարեւոր յիշելու սակայն թէ ի՞նչ առիթով եւ ուրիշէ: Մեզի ծանօթ վերնագիրներէն եօթը կտոր միայն կարելի չեղաւ տրամադրելի ունենալ (*Մեծդ Աստուած, Պոլսոյ Որովայնին մէջ, Լուսնակ Լոյսով, Ողջակէզը, Հայ Զատիկը, Բանտին մէջ, եւ Զղջում*), իսկ այստեղ կը յիշենք միայն Սեւակի առաջին փորձը *Բաժանման Խօսքեր* Պերպերեան վարժարանի ամսվերջի մեկ հանդեսին կարդացուած, եւ հրատարակուած 1905ի Մայիսին մէջ:

— Ահա թէ ինչո՞ւ անկեղծ է մեր իսկ գոհունակութիւնը այս հասոբին հրատարակութեան համար:

ՌՈՒԲԷՆՔ ՍԵՒԱԿ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

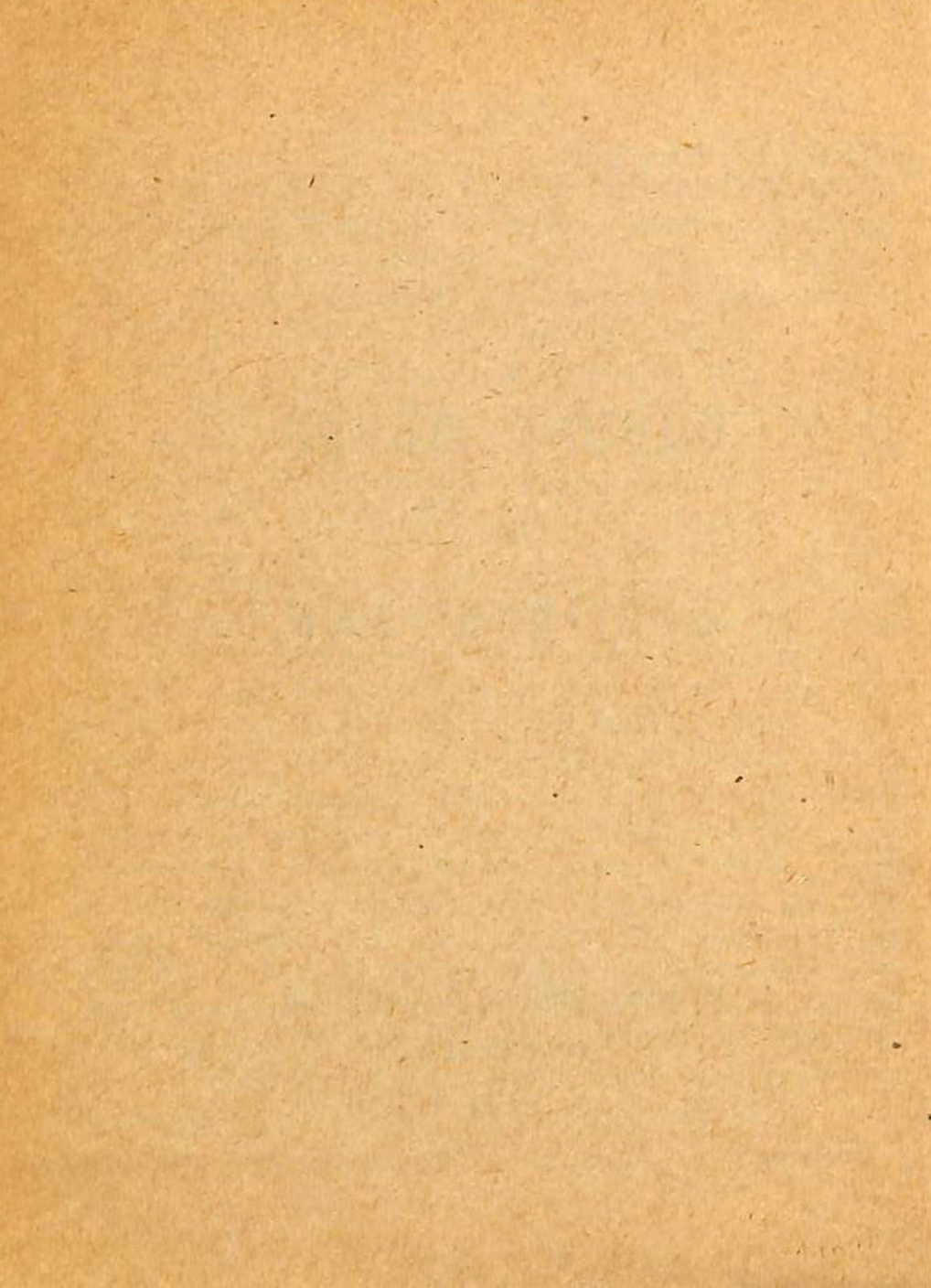
ԵՒ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

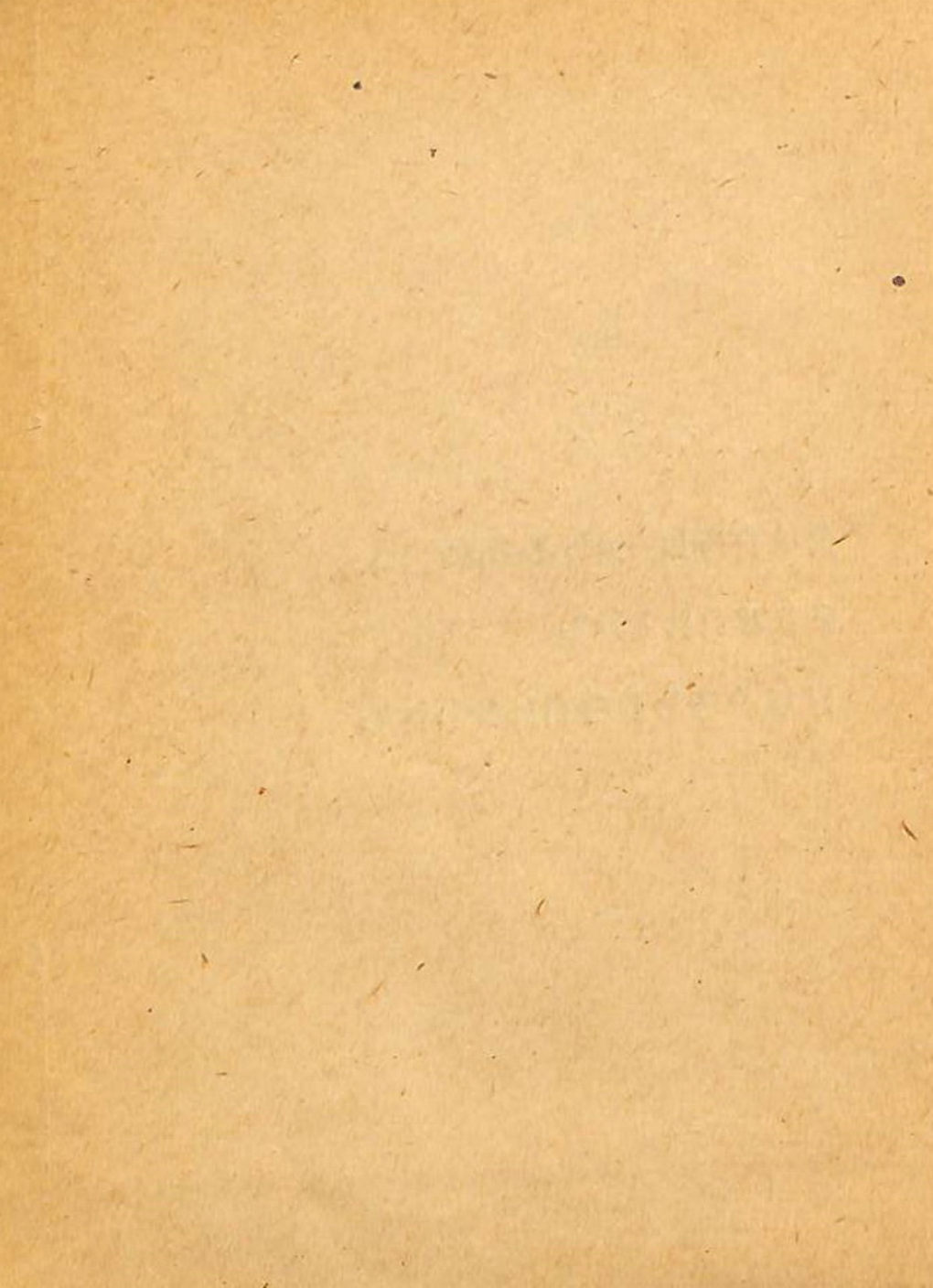
1944

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

ԹՐՔՈՒՂԻՆ

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

≡ ԲԵՄԱԿԱՆ ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ≡

ՔՐՔԻՋԸ

ԹԱՓԱՌՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԿՈՒԳԱՆ

ԾԵՐ ՔԱՀԱՆԱՆ

ԳԵՏԸ

ԱՍՏՈՒԱԾԸ

ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ ԵՐԳ

ՈՃԻՐԸ

ՑԵՂԻՆ ՈՒԽՏԸ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Հօրս դիակն ուսիս, կը քալեմ, ահա՛
 Ջարդըւածներու դաշտին վերայ լուռ...
 Զառա՛մ Քահանայ, դիակըդ տըխուր
 Ի՛նչ ծանր է ուսիս, ի՛նչ ծանր է ուսիս...
 Անշուշտ երբ իբր խենթ արտաքսեցիր զիս
 Հայրենի բոյնէդ, չի խորհեցար բնաւ
 Թէ պիտի գայի գտնել քեզ խոնաւ
 Թագստոցիդ մէջ խեղդուած, շան մը պէս,
 Իմ պա՛րտքըս վերջին կատարելու քեզ... :

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բոլոր խելացի մարդիկներն ահա՛ .
 Ահա՛ խելօքներն այս ապուշ կեանքին,
 Ահա՛ անոնք որ իրենց ծանր հոգին
 Համրիչ քաշելով կ'զբօսցնէին,
 Ու նըւիրումով մը աստուածային՝
 Կիրակին անգա՛մ մը բերանով ծոմ
 Տիրամօր առջեւ կ'սպառէին մոմ,
 Շաբաթ մը ամբողջ, անվա՛խ, անհամա՛ր,
 Շնալու, սըտելու, գողնալու համար:

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բոլոր տիրացու հոգիներն ահա՛ .
 Ահա անոնք որ, ուղեղներ ծանծա՛ղ,
 Ամէն մութ հարցի ունէին ծիծաղ .
 Սաղմոսով սնած սովեստներ աժան՝
 Հեշտ կը լուծէին հարցումներ դաժան .
 Դամոկլեան սուրի մը տակ դող ի գո՛ղ՝
 Շտեմարանին կ'ուռեցնէին գո՛հ,
 Հարսնիքները չէ՛ն տօնելու վաղուա՛ն...
 Ու չէին հաճե՛ր իսկ խորհիլ Մահուան...:

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բայց ինչո՞ւ քրքիջս այսպէս կը դողայ...
 Ահա բոլո՛րն ալ, բոլո՛րն ալ, բոլո՛ր,
 Մութին ու լուռին մէջ անդնդախոր .
 Պառկած խօլական, պառկած ամբարիշտ,

Պառկած քարեղէն ցաւի մէջ ընդ միշտ
 Պառկած, Աստուած իմ. ու որչափ ալ կա՛յ,
 Ու որչափ ալ կա՛յ. մինչեւ հեռակայ
 Ճամբաներուն ե՛ղբը փռուած, կարծես
 Անդըրհեղեղեան անտառի մը պէս....:

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Լուռ գիշերին մէջ, շուներուն, ահա՛,
 Երախին մէջ, դեռ կեանքով գալարուն
 Կը լըսեմ ճարճա՛տը ոսկորներուն....:
 Բարեկամ շունե՛ր, բարեկամ ձեռքե՛ր,
 Բարեկամ լեզուով լափլիզուած վէրքեր....:
 Երնէ՛կ, գազաննե՛ր անբան....: Բայց ինչպէ՛ս
 Բոլոր արջառնե՛րը, գըլուխնին վէ՛ս,
 Սուրացին հեռուի դաշտերը անծի՛ր,
 Գնդակէ՛ն, բոցէ՛ն, աչքերնին կարմիր....:

Ու ահա ամբողջ գիշեր կը շրջիմ,
 Յիմա՛ր, խեղճ յիմա՛ր:
 Խեղքս առիր շատո՞նց. կեանքս առ, Փրկիչ իմ,
 Աստուած, մեր յիմա՛ր:

Ի՛նչ կը նայիք ինձ, հոգեվարք աչեր,
 Յիմա՛ր եմ, յիմար:

Երնէ՛կ, կը մեռնիք. մինչ ես կ'ապրիմ դեռ
Այս կեանքը յիմար:

Կռուի դաշտերով տարի առանձին
Ըստուերըս յիմա՛ր,
Շնորհ չըրին գնդակ մ'ալ ինձ. պոռացին
«Յիմա՛րն է, յիմար»:

Դէ՛հ, մըտիկ ըրէք. դուք որ կը խորդաք
Այս մահով յիմար,
Արիւնով շաղուած պատմութիւն մը տաք,
Յիմա՛ր, ա՛հ, յիմա՛ր:

Ո՞ր խեղճ երկիրն էր, ո՞ր թիւն Յիսուսի,
Ո՞ր թագաւորն էր — ականջը խօսի —
Միայն թէ բարի էր շա՛տ այդ արքան,
Մանրամասնութիւն չե՛մ գիտեր այնքան,
— Նոյն իսկ իր ձիուն անուն չեմ յիշեր —
Սեւ մզձաւանջէ մը վերջ մի գիշեր
Հըրաման ըրաւ եօթ քաղաքներու
Եօթ տարիքէն վար բնակիչներն արու
Եօթը օրուան մէջ կտրել — պայմանաւ
Որ տարէցներուն չի դպչին բընաւ...:
Ու տարէցներն այդ վերջին պայմանէն՝

Շնորհապարտ եղան ա՛յնքան՝ որ ամէն
 Եօթն էգ բնակէն մին ըրին նուէր
 — Նուէր էգերու Եօթ տարիքէն վե՛ր —
 Արքային ու իր հարճերուն արու...
 — Քա՛ղցր անմտութի՛ւն Եօթը թիւերու...:

Նոր թագակիրներն ի՛նչ շուտով մոռցան
 Հին իմաստութի՛ւնը արքայական:
 Ապշա՛ծ կը դիտեմ քառոն այս անհո՛ւն
 Ու կը խորհիմ թէ ի՛նչ բառ, ի՛նչ անուն
 Պէտք է տալ անմիտ այս ըզբօսանքին:
 Ինչո՞ւ կտրել տալ այս գողգոջազին
 Գանկերը ծերուկ՝ պարապո՞վ լեցուն:
 Ինչո՞ւ կտորրտել՝ ծըռելու պատրաստ
 Այս լայն կռնակներն, արքայի՛ց զըրաստ:
 Այս համեստ, այս պարզ հոգիներն ընտել
 Արկատեան զրախտէն ինչո՞ւ վըռընտել:
 Գո՛նէ մէյ մէկ աչք թող իրենց տային
 Ամբողջ կեանքերնին պիտ՝ աղօթէին...:
 Արքան ի՛նչ կ'ուզէր իր ըստրուկ մարդէն.
 Ինչո՞ւ մեռցընել՝ մեռածներն արդէն...:

Ու ինչո՞ւ թողուլ որ որբերն ապրին,
 Այդ որդեգրեալներն արեա՛ն, խաւարի՛ն:
 Օր մը տարիքով փոքրիկ, հոգւով մե՛ծ,

Այդ մանուկներու խումբը դառնահեծ,
 Որ ո՛չինչ չունին այլեւս, ո՛չ ծընո՛ղ,
 Ո՛չ Աստուած, ո՛չ ափ մը հայրենի հող...
 Եւ որ կը մուրան պատառիկ մը հաց՝
 Հեռէն պժգանքով իրենց կարկառուած...
 Եւ որոնք Մարդուն մէջը՝ սրբազան
 Ոչինչ գըտան այլ վայրագ մի գազան...
 Զգո՞յ՛ք, այդ նոյն հըսկայ մանուկներ մի օր
 Նեխած ոսկրերու վըրայ բլւրաւոր
 Կարմիր-Դատաստա՛նը պիտի կանգնեն...
 Ու չորս հովերուն նո՛ր Կամք, նո՛ր Օրէն
 Պիտի շեփորեն...։ Ու այն ատեն, վա՛յ,
 Վա՛յ բոլոր շնչող էակներուն, վա՛յ...։

— «Ահա մենք կու գանք — կ'ըսեն անո՛նք որ
 Կու գան, չէ՞ք լսեր տրոփիւնն ահաւոր —
 Մուծը շնչելէն աչքերնիս կուրցած
 Ու արեան հոտէն ուրնգունքնիս լայն բաց։

«Ահա մենք կու գանք, ուսով հրելով
 Մեր ծաւին Սնիւր դարահողով,
 Երկրագունդիս վրայ, խաւարին մէջէն,
 Բոլո՛ր անոնց վրայ որ դեռ կը շնչեն...։

«Ահա մենք կու գանք, ահեղակորով
 Մեր Յոյսին կռանիթ գարշապարներով

Խօսեցընելու անանճն կորած
Գերեզմաննոցներն համայնատարած . . . :

«Ահա մենք կու գանք ու մենք նզովքն ենք,
Ու խաւարին մէջ մխուած տէգը նենգ .
Վրէժներու հիգրան ենք փայփայելի,
Մենք, սարսափահա՛ր ու սարսափելի . . . :

«Մենք՝ հին ուխտերու նո՛ր ուխտագընաց,
Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց .
Մենք՝ Յասման ջըրվէ՛ժը սարի կողէն .
Մենք՝ աղջամուղջի ծընունդ լուսեղէն . . . :

«Ձե՛զի՛ որ քերծւած մեր մորթերէն ձի՛գ
Հարսնիքի, Մեղքի վրաններ կառուցիք . . .
Ու Ձե՛զ՝ եւրոպեան դիք որ շընագին
Սակարկեցիք մեր արեան լռութեան գին . . . :

«Ձեր սրտին դռնե՛րը փակեցէք խուլ,
Սուրե՛ր սըրեցէք, սըրեցէք զանխո՛ւլ,
Սրեցէ՛ք ձեր խղճին վըրայ քարացած,
Ու առաջներուն վրայ ձեր զաւակաց . . . :

«Ահա մենք կու գա՛նք. հովերուն մէջէն
Ձէ՛ք լսեր ոսկրեր որ կը շըշընչեն . . . :
Ամէնքս ա՛լ զազիր դիակ, խռոռչ գանկ,
Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք . . . :»

— Երթամ, ըշտապեմ, ծածկելու փութամ
 Վաղուան աւօտէ՛ն՝ դիակն այս զառամ:
 Ծագող արե՛ւն իսկ պիտի ամչնար
 Այս ծերուկ վատին դիակին համար,
 Դիակին համար:

Կ'ըսէիր, հայրի՛կ. «Դըրախտ երթալու
 «Կարճագոյն ճամբան ըլլալն է հըլու
 «Հետեւող խաչի սուրբ արահետին...»
 — Հա՛յր, է՛ն կարճ ճամբան խանգերն է Քուրդին,
 Խանգերն է Քուրդին:

Կապար քայլերով, բիւրերու կուրծքին
 Վըրայ կը քալեմ ես դանդաղագին:
 Մակարդած արիւնն է իրաւցընէ
 Որ իմ սըրուռքներս կը ծանրացընէ,
 Կը ծանրացընէ...:

Քայլերուս առջեւ յորդ գետն է ահա՛:
 Ա՛խ. նետեցի զայն. կ'երթայ, կը խաղայ:
 Է՛հ, երթաս բարով, ծերո՛ւկ քահանայ,
 Արեւն ա՛լ քեզի չի պիտի տեսնայ,
 Չի պիտի տեսնայ...:

Հազարներու հետ, այսպէ՛ս, անխափա՛ն
Պիտի երթաս դուն, ջո՛ւրը քեզ տապան:
Է՛հ, գնաս բարով, ծերունի՛դ անբան,
Դըրախտ երթալու ո՞րն է կարճ ճամբան,
Ա՛յ, ո՞րն է ճամբան...:

Այս վատերո՛ւն տեղ, օր մը, ո՛վ Սիհուն,
Դարաւոր ալեա՛ցըդ վըրան, սիրուն
Ճերմակ կարապներ կը թեւեն սահուն,
Երգե՛ր կը թռչին ցայգի այս պահուն,
Ցայգի այս պահուն...:

Երբեմըն երբեմն, թերեւըս մի՛այն,
Ջուրերու խորքէն գանկ մը լռելեայն
Յառնելով, փուշ փուշ ընէ սիրական
Ջոյգերու համբոյրն...: Ամէնը այսքան,
Ամէնը ա՛յսքան...:

Ջուրին մէջ երկինք կը ցոլայ անհո՛ւն...:
Ո՛վ ոսկի եղեռն Մահու այս պահուն...:
Կուռ մարգրիտներու շարք մանեա՛կ մանեա՛կ...
Ասաղեր, ծիր-կաթին, լուսին, արբանեակ,
Լոյս ստինքներու պէս ողկո՛յզ, ողկո՛յզ,
Կը կաթեն գինով հիւթը հոգեյոյզ...:

Մեռնի՞լ...: Աչքերնիդ երկի՛նք, արիւնհա՛լ,
 Խեղճ հոգեւարքներ...: Է՞ր չեմ կրնար լա՛լ...:
 Լա՛լ. ո՛չ. բայց, դո՛ւն, դո՛ւն որ դահէդ անհաս,
 Բո՛ւռ բո՛ւռ աստղերու մէջ կը խրոխտա՛ս,
 Է՞ր չի կրնայի փտա՛ծ թռքերէս
 Արիւնո՛տ, ժանդո՛տ խուլս մը շնորհել քեզ...:
 Բայց դուն բարձր ես, վերն. քու խղճիդ մաքուր
 Առանձնութեան մէջ. եօթ մարգարտակուռ
 Կամարներէդ եօթն անգամ բարձրացած
 Սերովբէներուդ միջեւ գետնամած...
 Ու չես հաճիր ա՛չքըդ անկարեկիր
 Ուղղել մարդկութեան զոր յերկիր թուքիր...:
 Լո՛յս սանդուղներուդ ոսկի մատներէդ
 Իջի՛ր Եհովա՛դ, Ալլահը՛դ, Որ էն...:
 Այլ զգո՛յշ. քու լոյսդ մութին մէջ գոցէ՛.
 Զի կառափնարանն այս անհուն, գո՛ւցէ
 Խենթենայ յանկարծ, գո՛ւցէ ծերունի
 Աչքերուդ մատներ խրուին արիւնի...:
 ... Խեղճ յիմար: Որու կը խօսիմ փրփրած
 Չէ՞ որ դուն վաղո՛ւց մեռեր ես, Աստուա՛ծ.
 Ու քու հսկայի դիակըդ անբա՛ւ,
 Գարշանքի ժահրո՞յն արիւնաթաթաւ,
 Ապականե՛ր է երկնից անապակ
 Ծիր-կաթիններուն երազն անյատակ...:

— «Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան
 Խրենց բիւր-բիւրան,
 Յողիկին վրան
 Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան:

«Արիւնք, մանրիկ,
 Ոսներքս բոսիկ
 Դիակներու վրան
 Դողդոջ կ'երեւան:
 Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան:

«Դքա ինձ, Աստուած,
 Մազերքս ցուած
 Կ'երբամ սարածամ,
 Կ'երբամ ու կու լամ:
 «Ո՞ւր է իմ վարդը
 «Ո՞ւր է իմ վարդը:»

«Կ'ուզէի՛ գլխուն
 Տակ դնել անհո՛ւն
 Գեհներ կուրծքիս:
 Թող այսպէս հոգիս,
 Մեռնէ՛ր գուրգրանա՛լ,
 Իր դիակին հո՛ւ...»

Ո՞վ է ցայգին մէջ աղջիկն այս տրտում,
 Որ խենթի մը պէս կ'երթայ անզազրում,

Դիակէ՛ք դիակ: Խնչ է այս հառաչ:
Ո՞վ է դիտապաստն այս՝ որու առաջ
Հէգը կանգնեցաւ: Ճի՛շ մը... Ու ահա՛
Վիրաւորն ելլել կ'ուզէ, կը դողայ.

Բազուկներ իրար կը գալարուին քար...
Ու լուսնակին տակ, սէրէ՛ն խելագար՝
Արիւնո՛տ, փրփրո՛տ՝ լա՛յն բերանը տաք
— Բիւր-ժանիք վիհի մը պէս անյատա՛կ —
Խոր հոնդիւնով հոգեվարքը արդ
Կպցուց սիրուհւոյն բերնին վըրայ վարդ...:

Ահե՛ղ շրջանակ: Չորս կողմը մեռել,
Մէջտեղը Սէր. մո՛ւթ արահետ անել:
. . . Զէնքս կրակեցի, գանկերն հակեցան:
Մօտեցայ իրենց. ըսի բարձրաձայն

Հօլա՛, ընկերնե՛ր,
Ինչո՞ւ ե՛ք լռե՛ր.
Ձեզ շա՛տ ակելո՛ւ:
Դրախտ երթալու.
Ո՞րն է կարն նամբան.
Ա՛յ, ո՛րն է նամբան...:

Յետոյ, ապշահա՛ր իրենց մուռնջ քունէն,
Գըլուխըս դըրի երկիւղածօրէն
Իրենց զոյգ գլխին՝ քարացուցի զիս.
Ու երկաթէ քուն մը ընկճեց հոգիս:

Այն ատեն հսկայ մը զարկաւ ուսիս .

— «Խեղճ, ի՞նչ կը տեսնես, կ'ուզեմ որ խօսիս :»
Ու ես խօսեցայ ու ըսի իրեն
Իմ ապառաժէ՛քունիս խորերէն .

— «Կը տեսնեմ հարիւր հին քաղաքներու
Հարիւր աշտարա՛կը հեռւէ հեռու :
Կը տեսնեմ կապար օդին մէջ տխուր,
Հարիւր զանգակները դարերով լուռ :

«Կը տեսնեմ հարիւր սարեր մոխրապատ,
Անցա՛ւ, անժպի՛տ, իբրեւ անապատ,
Կը տեսնեմ բերդեր անդունդներու քով՝
Ժամանակին դէմ գոցուած՝ փականքով :

«Կը տեսնեմ մեր հին տապանաքարեր
Հազար ցեղերէ կոխուած՝ անվահե՛ր :
Բիւր քարուղիներ կը տեսնեմ, Աստուած,
«Աս-հանգչի»ներով սալայատակուած . . . :

«Բայց ահա՛ հարիւր զանգերն համօրէն
Երկիւղածօրէն՝ ու զխտակցօրէ՛ն,
Մութ դիշերին դէմ, ամէ՛նքը մէկանց,
Փոշոտ լեզուին շարժեցին յանկարծ :

«Քարուղիներու տապաններն անձայն,
 Խորհուրդներո՞ւ պէս՝ լռի՛ն բացուեցան.
 Հարիւր իշխաններ ելան անբարբա՛ռ...:
 Ահա՛, ցայգին մէջ կ'երթան վեհափա՛ռ...:

«Կը տեսնեմ, կու լամ...: Թափո՛րն է Ուխտին.
 Ուխտին որ կ'ապրի դե՛ռ Մահէն անդին.
 Ուխտի՛ն որ ահա հեռո՞ւ է հեռու
 Փականքը բացաւ սարի բերդերու...:

«Հարիւր իշխաններ կ'երթան անխռով
 Քայլերնին ծանր է եօթը դարերով.
 Վահաննին ժանգոտ, բայց աչքերնին վէս.
 Ոտքերնուն շղթան կ'երգէ ջուրի պէս...:

«Այն որ թափօրին կ'երթայ առջեւէն՝
 Խոնջ է լայն բեհեզ մը քաշկոտելէ՛ն...
 Կարմիր-ծիրանի՞ն արքայական,
 Թէ Յեղին արիւնն ... չե՛մ տեսներ այնքան:

«Ու թափօրին հետ, ու թափօրէն վեր,
 Թռչուն մ'օդին մէջ կը խարխափի, ծե՛ր...
 Այդ՝ միթէ՞ արծիւն է արքայական,
 Թէ սեւ բաղդին բուն... չեմ տեսներ այնքան:

«Լա՛յն կարկառեցի ձեռքերս արիւնոտ .

— «Առէ՛ք, դռնեցի, ա՛խ, զի՛ս ալ ձեզ մօտ .

«Կ'ուզէի այսպէս դիմել յաւիտեան

«Յեղի մը ուխտին անդրըջիւրիմեան . . . »

«Բայց ահա՛ ծաղեց լոյսն արշալոյսին .

Հարիւր իշխաններն իջան միասին

Բաց տապաններու քար սանդուղներէն .

Ու ամէ՛ն, ամէ՛ն բան կորաւ նորէն . . . » :

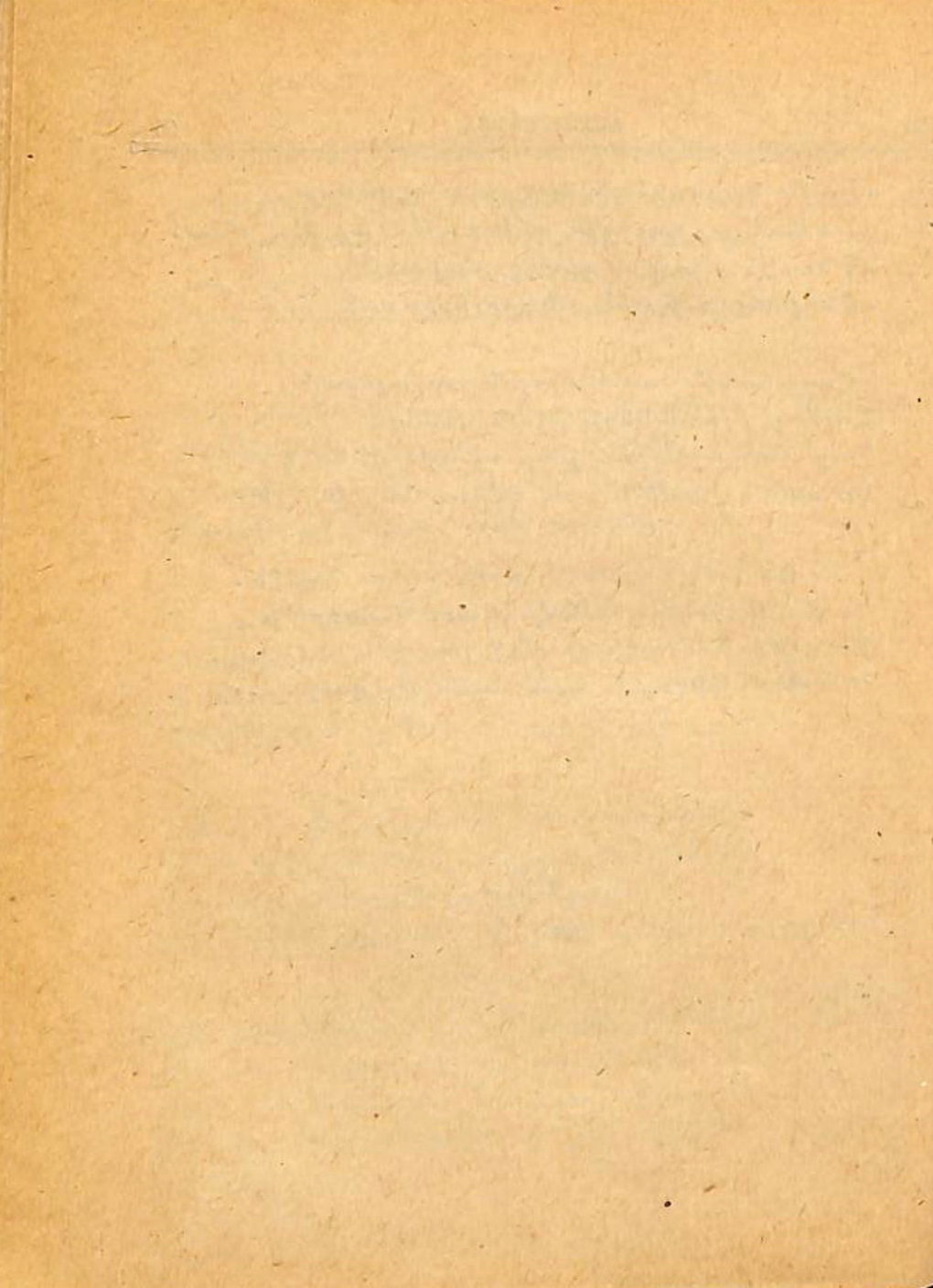
. . . Ու ամէ՛ն, ամէ՛ն բան կորաւ նորէն :

— Ժամն է որ բուի մը պէս, վատօրէ՛ն,

Գոյութիւնս ծակի մը մէջ թաքթաքուր :

Ծածկեմ Արեւուն ճաճանչէն մաքուր . . . :

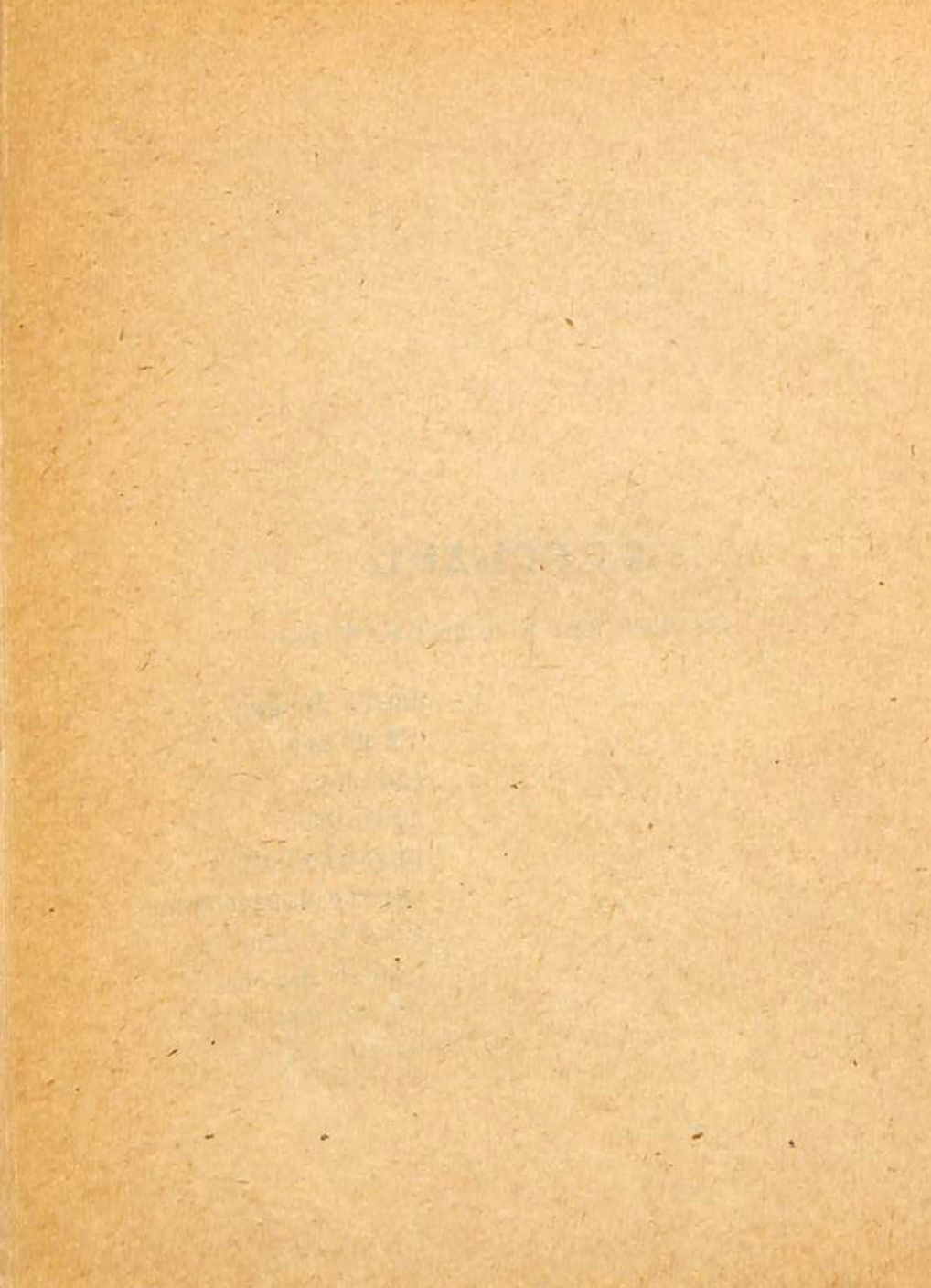

ԹՐՔՈՒՂԻՆ

≡ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՂԵՐԵՐԳ ≡

ԱՍԵՂԻ ՇԻՒՍՔԸ
Ա՛Յ ԱՂՋԻԿ
ՀԱՅԴՈՒԿԸ
ՀԱՅՈՒՂԻՆ
ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄԸ
ԿԱՐՄԻՐ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ
ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԻՒՆԸ
ԿՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ
Ա՛Լ ԶԻ ԺՊՏԵՑ
ՎՐԷԺԸ

ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Հայր, մայր, բակին մէջ, ծերուկ կը ննջեն,
 Խարխուլ տնակին ծակերուն մէջէն
 Վայրագ կը ուռլէ ցուրտ ձիւնը ձմրան.
 Աստուած, այս լ՛նչ հով, հիմեր կ'երերան:

Հողէ կանթեղի մը լոյսով դողդոջ,
 Միմակ, դեռատի աղջիկ մը բողբոջ,
 Գաղտնի ձեռակերտ կը հիւսէ ասուէ,
 Կը հիւսէ լռի՛կ, լռի՛կ կ'արտասուէ:

Անցած շաբթու երբ սարէն գիւղ գընաց,
 Սուրբի մատուռին իբր ուխտագընաց,
 Գաղտնի գներ է ապրուեռւմ քաղքի,
 Պուհնուխնէր մանրիկ, մետաքս, թել ոսկի:

Ու ամէն գիշեր, ծնողքը բարի՝
 Երբոր ննջեն, ի՛ր գործին կը փարի.
 Բարակ ասեղով ան իր կարն ասուէ
 Կը հիւսէ լռի՛կ, լռի՛կ կ'արտասուէ . . . :

— Որի՞ համար այդ կարըդ, ա՛յ աղջիկ,
 Որի՞ համար է արցունքդ, հա՛յ աղջիկ:
 Ձաճիլ մը միթէ՞ սարերու վերով,
 Սիրտդ առաւ կուրծքէդ ու գնաց բարով . . . :

= Ես ինծի համար կու լամ, աղբերջա՛ն.
 Գիշերին զաղտնիքն առած պատմուճան . . . :
 Սիրտըս սըգոտ է, սիրտըս սէր չունի,
 Սիրտըս վէրքոտ է, սիրտըս տէր չունի:

— Ինչո՞ւ համար է մետաքսդ, ա՛յ աղջիկ,
 Ինչո՞ւ համար է հառաչդ, հա՛յ աղջիկ:
 Մի՞թէ հարսնիքիդ աղքատիկ ջեհեզ,
 Հալաւիդ համաք կը հիւսես բեհեզ . . . :

= Եւ միթէ՞ հարսնիք ունիմ, աղբերջա՛ն.
 Թէ մեկնիմ տունէս, մեռնի՛մ դաւաճան:
 Այս ցուրտ սարերուն վըրայ ամայի,
 Ծնողքս ու եղնիկս ո՞վ պիտի նայի . . . :

Բայց ահա ժպտեց կոյսը լռելեայն,
 Գործն աւարտե՛ր էր. մախաղ մ'էր միայն:
 Կտրեց մազերէն սեփսեւ ծամ մը լայն,
 Ու հիւսեց հապճեպ, — իր անունն էր այն....:

Ծընողքը դիտեց՝ կը քնանային:
 Լամբարը մարեց, ու աստուածային
 Աղջիկը մեղմին քայլերով դուռնէն
 Դուրս սպրդեցաւ երկիւղածօրէն:

Հո՛ն, իր մեծ եղբայրն՝ ամէնէն թաքուն,
 Այդ բուք-բորան, ցուրտ գիշերով անքուն,
 Ինչ որ հին գէնքեր սրբելով մաքուր՝
 Կը պատրաստուէր մեկնիլ թաքթաքուր....:

Աղջիկն իր վզին սեղմ փաթտուեցաւ՝
 Մախաղն իր ուսին անցուց, ու լացաւ....:
 Զառիկն հայրենի, իր պարտքին հը՛ր, —
 Դընաց զարնելու....: Գընաց մեռնելու....:

Բայց ես քե՛զ կու լամ, ով հայածին կոյս:
 Դո՛ւն մեր ցայգին մէջ՝ խաւարակուռ Լո՛յս:
 Դո՛ւն միշտ շշնչող ու մի՛շտ խաբուած Յոյս.
 Դո՛ւն մեր դամբանին՝ Ծաղիկ սգաբոյս....:

Ո՞ր Օրէնքէն, ո՞ր Աստուծմէն, ո՞ր մութ
 Արդարութենէն, ո՞ր գութէն անգութ,

Ո՞ր մէկ ոճիրիդ քաւութեան համար՝
Կարմիր շղթայիդ օղերն անհամար . . . :

Դո՛ւն, կին, չունի՛ս իսկ այն լոյսը ծաւի,
Այն ցուքը յետին, որ Սէր կը կոչուի:
Դո՛ւն արգանդն ես լոկ ծընելու անո՛նք
Որ պիտի մեռցւին մահով անողոք . . . :

Ու սո՛ւրբի մէջէն, ու բո՛ցի մէջէն,
Ու արեան մէջէն, Մահը կ'ընդմիջեն
Ձեռքերդ՝ վեր բռնած մանո՛ւկ մը, վայրի
Ձայնով լալով՝ «Ա՛զգր պիտի տպրի»:

Ժամանակ անցաւ. աղջիկն ամէն օր.
Լոյսը չի ծագած կ'երթար հեռաւոր
Սարերն իր եղնի՛ կը արածելու,
Ծամբան դիտելու, եղբայրն հեծելու . . . :

Ու զոյգը ծերուկ — մահահոտ արդէն —
Երկուքի կոտրած, կակուղ մարմանդէ՛ն
Հեռուի Սուրբին կ'երթային կըքուն,
Աղօթել կորած Զառիլի հոգուն . . . :

Առտու մըն ալ երբ աղջիկը Հայուն
Կ'երթար, հեռուէն լսեց խեղճ մային.
Գթաց, թափանցեց գոգը անտառին.
Երբ չորս բազուկներ առին զայն, տարին . . . :

Աղջիկը զնաց, համակերպ, հլո՛ւ,
 Զայնե՛ր կը լսէր, չէր զօրեր լալո՛ւ...
 — Աղջի՛կ, ա՛յ աղջիկ, սարը ամայի
 Ծնողքդ ու եղնիկդ ո՞վ պիտի նայի...

Ու Բէկը ըսաւ. «Այս գիշեր հոգւոյս
 Տօնն է. վառուին տա՛ս ջահեր լիալոյս.
 Քերէ՛ք սրբազան կոնքը արծաթի.
 Այս գիշեր Արևս արեան մէջ ծաթի:

«Նե՛րս արծակեցէք աւարս գեղեցիկ,
 Այս սուրբ կոնքին մէջ կանգնէ՛ սըլացիկ
 Աղօթքի մը պէս հասակն իր նոճի...:
 Իր մկրտութեան Ալլահ թող հաճի...:

«Բերէք կարաւանն էգերուս, կարգո՛ւ,
 Կոնքին շուրջ ծունկի շարուին քովէ քով:
 Ու թող ա՛յն որուն մօտեցայ երէկ՝
 Զոհուի կոնքին մէջ. դաշո՛յնը բերէք:

«Թող երգեն ամէ՛նքն ալ. ա՛յն որ կու լայ
 Առաջին զոհին պէս պիտի ըլլայ...:
 Թող ծընի իսլամ արիւնով խոնաւ
 Կոնքէն՝ Նո՛ր իսլամ...»: Ու այսպէս եղաւ...:

Անշըշո՛ւնչ, ամէնքն ալ հեռացեր են:
 Լոյսերը մարած. ջահի կայծերէն
 Ոմանք կը մխան — եղեռնի մը պէս...:
 Խուռկի ծառն՝ ապրող անձ մ'ըլլար կարծես...:

Ու վէ՛ս, ու խըրո՛խտ, ու մո՛ւթ, անմոռնչ,
 Մէջտեղը կանգնած կոյսը անաէրունչ,
 Ո՛ւ մերկ, ո՛ւ իսլամ արեամբ հրավառ,
 Դիւցազնի կարծես մերկ նիզակ մ'ըլլար...:

... Ո՞վ պիտի լայ ձեզ, տարուած մոլորո՛ւն,
 Գեղեցկադոյններդ Գեղեցիկներուն...
 Զեր առջև կի՛րքն իսկ պիտ' իմաստանար.
 Ու իմաստութիւնն պիտի ծառանար...:

Դեռ կո՛յս, դեռ վայրի՛, դեռ տա՛ք, անապակ,
 Դո՛ւք որ թշնամու վրաններու տակ,
 Թափելու կ'երթաք պո՛ւտ մ'արցունքի հետ,
 Ամօթապարտ պուտ մը արիւն անհետ...:

Ու Բէկը երգեց. «Դու Սուլթանս ես, ջան.
 Դամասկի բեհե՛զը քեզ պատմուճան:
 Դու իմ գիշերի Արևս ես, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս նայիմ քեզ, հոգիս կը դողայ...:

« Դու իմ նորածագ թրքուհիս ես, ջա՛ն.
 Իմ երկու աչերըս քեզ կը տենչան:
 Սրտիս վարդենւոյն դշխոյն ես, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս փրցնեմ քեզ, ձեռքըս կը դողայ... »

« Դու ինչո՞ւ այնքան անգո՛ւթ ես ինձ, ջա՛ն,
 Մանրիկ ատամներդ հողիս կ'որոճան:
 Մի՛ ջահեր աչքիդ տաճարը, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս մարեմ քեզ, սիրտըս կը դողայ... »

« Դու գլխիս հրաշէկ սաղաւարտն ես, ջա՛ն.
 Շապի՛կ բոցեղէն, չքնաղ դաւաճան:
 Սիրտըս կըրակի վրա՛յ կ'այրես, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս մխեմ քեզ, սուրըս կը դողայ... »

... Թրքուհին այլե՛ս չի ժպտեց բընա՛ւ:
 Առաջին ցայգին արցունքը խոնաւ
 Այնպէ՛ս խոր դժեր էր գէմքին ճամբան,
 Որ չի կրցաւ զայն սրբել ո՛չ մի բան:

Ո՛չ մետաքս հաշաղ, ո՛չ պերճանքներ բուստ,
 Ո՛չ Դամասկոսի բեհեզներ հարուստ,
 Ո՛չ Պենկալայի վարդեր դեռ խոնա՛ւ...
 Թրքուհին այլե՛րս չի ժպտեց բնաւ:

Ան ի՛ր Օրէնքէն, ան ի՛ր Արդանդէն,
 Ան ի՛ր Կեանքէն, իր Յասումէն, արդէն
 Մի նոր Իսլամի ծնիլը կ'զգար.
 Զայն ի՛ր արեան մէջ խեղդելու անկար...:

Խեղճն ա՛լ չէր խորհեր թէ սարն ամալի
 Ծնողքն ու եղնիկն ո՞վ պիտի նայի...
 Բայց Բէկն ըսեր էր. «Ալլահ օրհնէ քեզ,
 Եղբայրդ մօտ օրէն դու պիտի տեսնես...»:

Ու Բէկը եկաւ գիշեր մ'ուշ ատեն,
 — «Ով իմ Թրքուհիս, տե՛ս, հեղեղատէն
 Անցնելուս այս խեղճը ինձ կը դաւէր
 Իր դանչերն ու զինք քեզ բերի նուէր»:

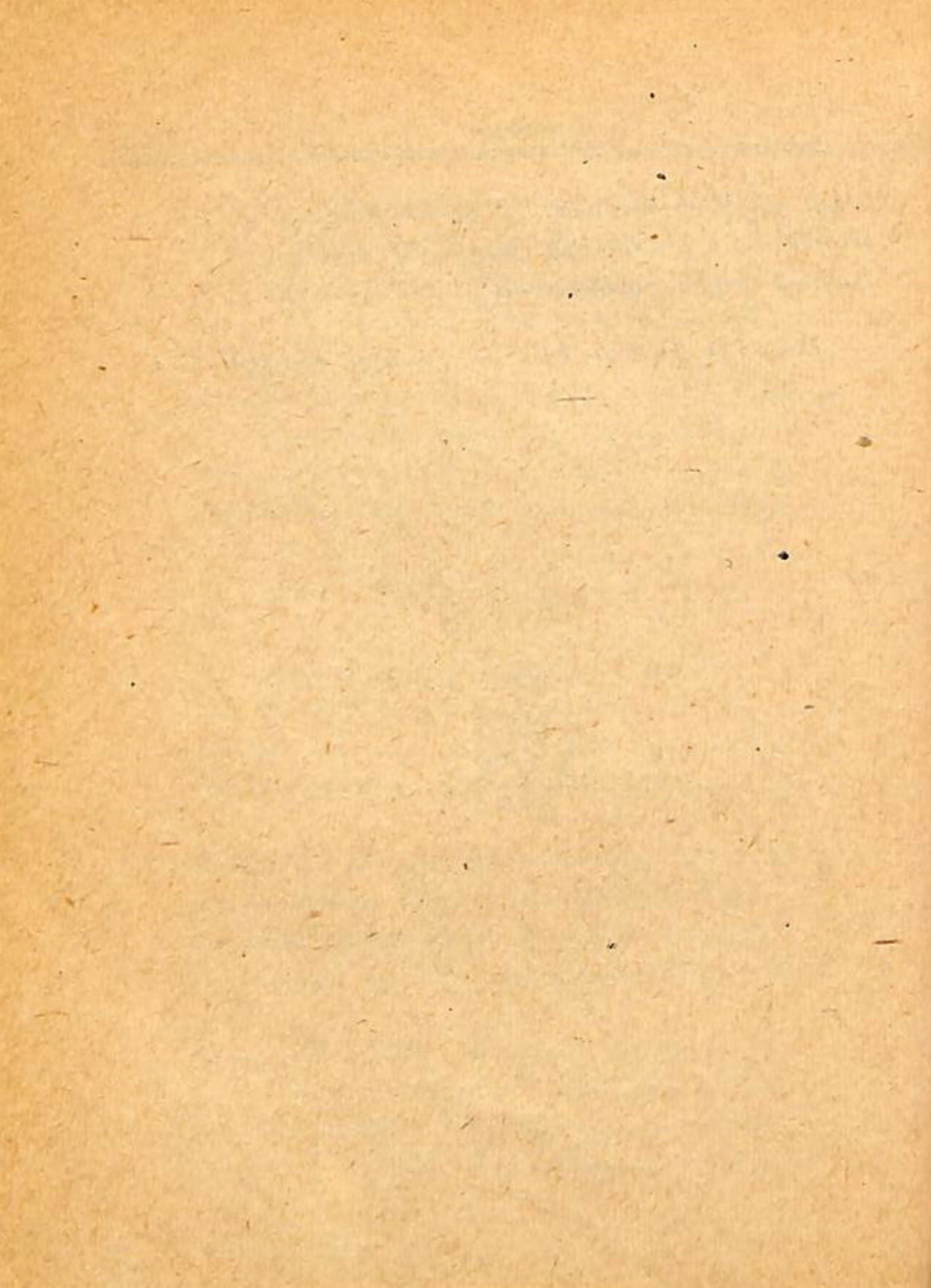
Թրքուհւոյն իրա՛նը սառսռաց փուշ փուշ.
 Առաւ ծանր մախա՛ղը, գիտեց ապուշ.
 Իր հիւսքն էր ոսկի թելերով անշէջ,
 Իր մազն, իր անունը, արիւններու մէջ...:

Աչքը մթագնեց, մոռցաւ ամէն բան.
 Նետուեցաւ վայրի թռչնի պէս անբան.
 Ղանչիւրը մխեց շե՛շտ Բէկի կուրծքին,
 «Այս քե՛զ համար եր...» գոչեց մոլեգին:

«Այս ալ ի՛նձ համար...» ըսաւ խելայե՛ղ
Անսահմա՛ն, անվե՛րջ քրքիչով ահե՛ղ,
Բռնած եղբօր գանկն աչքերուն առջին...:

— Առաջին խինդն էր, ու շունչը վերջին...:

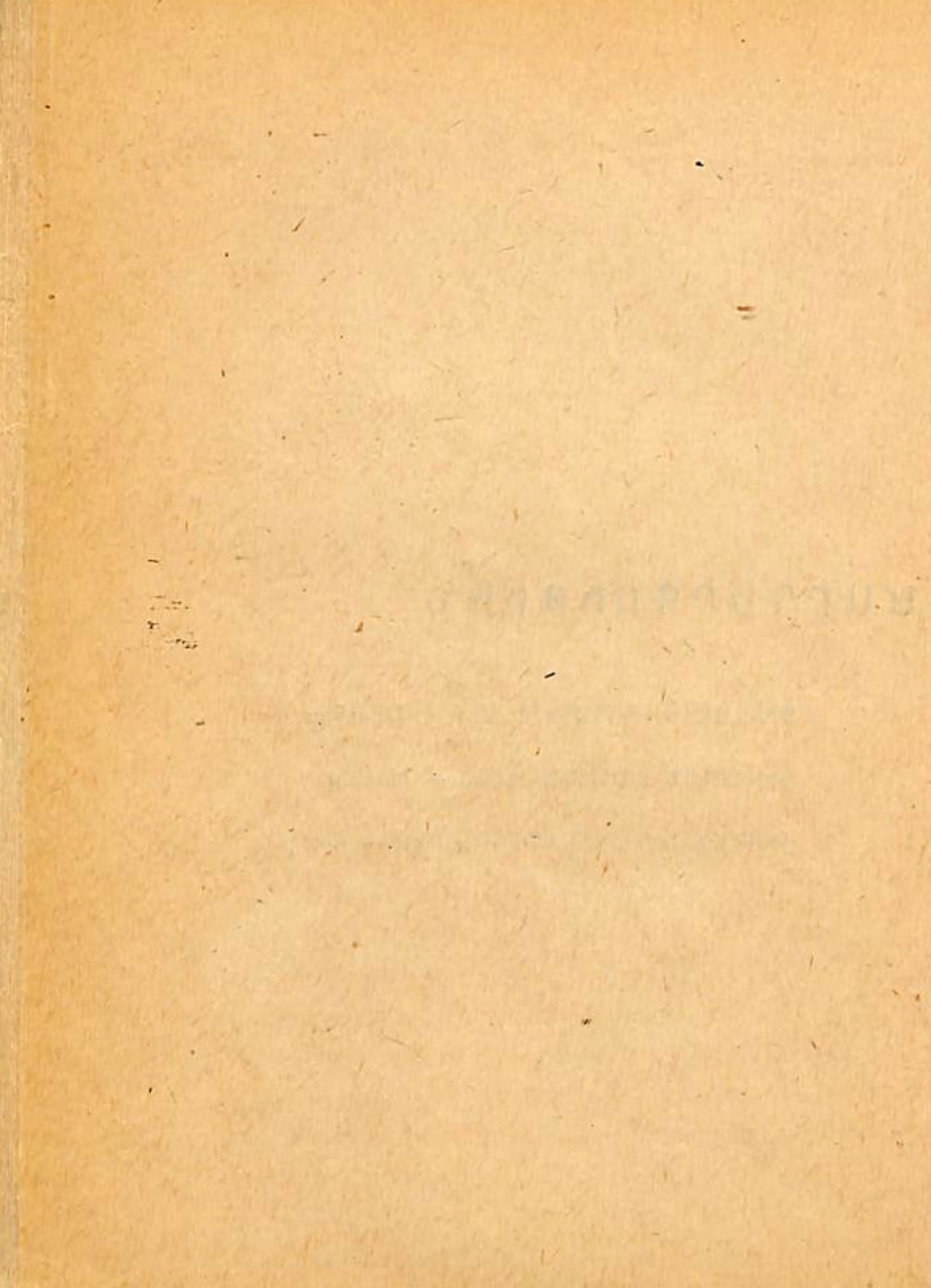

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ — ԾՆՈՒՆԴՐ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ — ԿԵԱՆԲՐ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ — ՄԱՆԻՐ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԷՋ

Ա .

Անցեալ տարի էր : Յոգնած ապաքէն ,
 Շատ քաղաքակիրթ այս Արևմուտքէն՝
 Ուր խիղճը բառ մ'է , մարդը՝ մեքենայ .
 Աշխարհ գործարան մ'անխոնջ , անխընայ .
 Սէրը հաշիւ մ'է . կրօնքը՝ դրամ .
 Երջանկութիւնը՝ ձանձրալի մի տռամ .
 Մահն՝ անմտութիւն . կեանքն՝ անհաշտ մի կռիւ .
 Ուր ժամանակն իսկ վատ մ'է ալեխուիւ
 Որ ամէն բոպէն իր մանրակրկիտ
 Մուրճի հարուածով կը զարնէ մտքիդ . . .
 Այսպէ՛ս , հե ի հե՛ , յոգնա՛ծ , յուսահա՛տ ,
 Անմիտ այս վազքէն անդո՛ւլ , անընդհա՛տ ,
 Կարօտն ունեցայ հին հին դարերու .
 Եւ հիւանդ հոգիս տարի ես հեռո՛ւ ,
 Հեռո՛ւ , խնկաւէ՛տ , լո՛ւռ , մշտնջենի՛ ,
 Արեւելքի իմ գիւղըս հայրենի . . . :

Բ .

Կիրակի մըն էր . քայլերս ուղղեցի
 Քմ ալեոր մօրս հետ եկեղեցի :
 — Պիտի ծիծաղի՞ք, կարծրացած սրտեր .
 Կարդացիք Լիւքքէս, Եպիկուր, Վօլթէր,
 Մի քանի ուրիշ մուծ գիրքեր ալ դեռ .
 Բայց անհաւատի այդ տգիտն թուղթեր
 Ժրաւունք չե՛ն տար որ ամբարտաւան
 Զեր թոյնը փչէք՝ կըրօնադաւան
 Հոգւոյն ալեոր մօր մը ծերունի,
 Որ ապրելու դեռ հազիւ օր մ'ունի,
 Որ ծովուն վըրայ՝ շիւղի մը նման,
 Մէկ ոտքը մատուռ, միւսը գերեզման,
 Գերագոյն, անհաս, անսկիզբ, բարի,
 Մթին Աստուծոյ մ'անուան կը փարի .
 Ու անիրաւուած, տառապած, հոսած,
 Մեծ Արդարութեան վճռին կը յուսայ . . . :

Գ .

Ու դո՛ւք, ո՛վ Հօրաս, Զենոն ու Վօլթէր,
 Խնչ որ ալ ըլլաք՝ երէկինն էք դեռ .
 Մինչ յիսուն հազար այս տարի է որ
 Անդուլ կը դառնայ աշխարհն ալեոր՝
 Հաւատացեր են մարդերը բոլոր :
 — Բարէ՛, հակառակ հաւատքիս մօլոր,

Ծաղրել չի գիտցա՛ւ բընաւ իմ հոգին
 Տաճա՛ր մ'ըլլայ այն, հեթանոս բազին,
 Քար-քար աւերակ սիւններ Քառնաքին,
 Հըրապաշտ Պարսիկ բըլուր բոցազին,
 Բոցը Սիպիլի, Հնդիկ էլլօրան,
 Ասորեան հարիւր-զոհեան հին խորան,
 Կամ Քըրիստոնեայ պերճ եկեղեցին...
 Հոն մարդերը Մեծ-Յոյսը դարբնեցին...
 Ու հո՛ն—գլխարկնիդ բացէք՝ վեհերուն—
 Գերեզմանոցն է կենդանիներուն...

Դ.

Եկեղեցւոյն մէջ մըտայ լռելեայն:
 Շէնքը փոքրիկ էր, բայց բաւական լա՛յն՝
 Աստուածն ու դարե՛րը ամփոփելու...:
 Քար քարի վըրայ, ծըներ էր, հըլո՛ւ,
 Առանց արուեստի, առանց մեծ ոճի,
 Պարզ, ինչպէս ծառ մը որ հողէն կ'աճի.
 Ու քար, ու բազմոց, ու կերոն, ու խաչ,
 Հոն, հին դարերու բոյրն ունէին գաղջ...:
 Ու առաստաղի աղքատ ջահերէն
 Կախուած՝ ժամանա՛կը մեռելօրէն
 Կը ննջէր անշա՛րժ, դարե՛ր քնէած,
 Քշոցին ձայնէն երբեմըն շոյուած...
 Հոն ո՛չ հեք, ո՛չ վազք, ո՛չ ժամ, ո՛չ վայրկեան.

Անսահման, անխռով, անծալ, յաւիտեան,
 Զորս պատերու մէջ՝ Անհուն մը խորին,
 Ուր ծեր գեղջուկներ մեռնիլ կը սովորին...

Ե.

Բայց բացառիկ տօն մ'էր այդ կիրակին.
 Կընձնքն էր ջոջի նորեկ որդեակին,
 Ինչ որ գիւղին նոյնքան է կարեւոր,
 Որքան Ծնունդի տօնը դարաւոր
 Նաղարէթի հին քաղաքացիին:
 Ուստի ծեր, մանուկ, հաւաքուած էին:
 Ու քահանան այդ մեծ օրուան համար,
 Պատրաստեր էր փոքր քարոզ մը յարմար:
 Պերճ խօսքի տաղանդ չունէր բնածին,
 Բայց զայն ընտրեր էր Հովիւ՝ գիւղացին,
 Զի հասակով բարձր էր, վարքով արդար,
 Հայերէն գիտէր, նոյն իսկ կը կարդար:
 Կեանքի պայքարէն յոգնած հիւսն մը հեզ,
 — Կոյս Մարիամին կոյս նշանածին պէս —
 Այնքան վայլեր էր մօրուքն ու շուրջառ,
 Որ կարծես ան ա'յնպէս ծնած ըլլար...

Զ.

Զոյգ կերօնի մէջ՝ կը խօսէր բեմէն.
 Ու կ'ունկնդրէին գեղջուկներն ամէն,
 Խոր երանութեամբ սուղուած անհընար.

— Թէւ հայերէն մա՛րդ չի հասկնար —
 Հին Անեցարուհն առած բնաբան,
 Կը գտնէր Տէր-Հայրը շա՛տ բնական
 Որ տըղերք աշխարհ գան անհամար — լուրջ —
 Ինչպէս բիւր շիւղեր ձիթենիին շուրջ,
 Յանկարծ չըլացին աչերս քնէա՛ծ,
 Նաբօլէօնին անո՛ւնն էր տուած:
 Նաբօլէօն... Ի՛նչ քառս անյատակ՝
 Աշխարհքէն քշուած այդ մատուռին տակ:
 Չէ՞ որ ըսեր է այդ մարդն ահագին,
 «Մայրե՛ր, զաւակնե՛ր շինեցէք ազգին...»:
 — Ախ. զօ՛րք պէտք էր այդ ամբարտաւանին՝
 Որ թնդանօթներ գիւղէ՛ գիւղ տանին....

է.

Պատարագէն վերջ, քով քովի, անձայն,
 Երկու թափօրներ իրար քսուեցան:
 Ան չէր դասական հանդիպումը հին՝
 Կընուէր թափօրն՝ Մահուան թափօրին. —
 Մէկ կողմ ծնո՛ւնդ, խի՛նդ. միւս կողմ մա՛հուլալ —
 Ու եկեղեցին կ'օրհնէ երկուքն ալ...
 Ո՛չ, երկու թափօր, երկո՛ւքն ալ ժպտուն.
 Մէկը՝ նորածին որդին մեծատուն.
 Մի՛ւսը աղքատի ծընունդը անտուն.
 Մէկը՝ բեհեզով քընած, միւսն արթուն.
 Մէկուն ժանեակներ, մետաքսի հիւսկէն,

Միւսին ձորձ մը խեղճ՝ հօրը շապիկէն .
Առաջնոյն ոսկի, ժանեակ բիւր տեսակ,
Երկրորդին ճակտին փուշի սև պսակ .
Մէկը Տէ՛ր արդէն, միւսը Գըրա՛ստ :
Ճակատագի՛ր, վա՛խ, տըղաքները փաստ . . . :

Ը .

Քայց այս ի՛նչ արդար օրէնք մ'է խորին
Որ յղփացա՛ծ, ճո՛խ Մեծերը երկրին
Իրե՛նց արգանդին մէջ կը հարուածէ :
Հաւասարութեան խո՛ւլ պէտք մ'է գուցէ
Որ վիժածընունդ սերմերը Մեծին
Ի՛ր որովայնին իսկ գո՛գը հիւծին,
Ու հաշիւներէ վերջ, երբ ի հարկէ
Ոսկին ա՛լ պատրաստ է, հա՛յրը գրկէ
Խանձարուրներու մէջ մետաքս գեղերպի,
Անժըպի՛տ, տժգո՛յն հրէշ մը մարդակերպ . . . :
Մինչ քանի՛ թշուառ խեղճեր՝ է՛գ, արո՛ւ,
Որ յեղակարծ սէր մ'ունին իրարու,
Կայծակներու պէս իրարո՛ւ կու գան,
Առանց հաշուելու վաղն ու ապագան,
Ու կ'երկնեն — խորշի մը մէջ անծանօթ —
Ի՛նչ հսկայ կեանքեր, անէծքի անօթ . . . :

Թ .

Ապշա՛ծ, սարսափա՛ծ խորհեցայ անխօս,
Սպարթական հի՛ն բարքին բարբարոս,

Որ խեղդելէն վերջ կը յանձնէր գետին
 Մարդկային տոգոյն տղրուկներն յետին... :
 Բայց քառսուն դարեր անցեր են արդէն,
 Ու սովրեցանք որ հրէշներն ալ մարդ են.
 Անոնք ալ ունին ըզգացո՛ւմ, հոգի՛,
 Անոնք ալ ունին իրաւունք կեանքի,
 — Հոգ չէ՛ թէ ապրին բիւրերու մահով —
 Օրէ՛նքը՝ իրենց վահան ապահով... :
 Չե՛մ համարձակիր վերցընել մէկդի
 Կարմիր-վարագոյրն որ Օրէնք կ'ըսուի,
 Դիտելու ըմբոստ այն կեանքե՛րն հսկայ,
 Որ բանտերու մէջ, կառափնատի վրայ,
 Կախաղաններով մեռան անհամար,
 «Կեանքի Իրաւո՛ւնք»... պոռաւնուն համար :

Ժ .

Երկուքն ալ երկա՛ր, երկա՛ր դիտեցի :
 Այլևս բընա՛ւ մի խօսիք ինծի
 Արժանիքիս վրայ, ու տարբերութեան,
 Ու ազնուական զարկին վրայ արեան :
 Ահա երկո՛ւքն ալ. անկերպ բզէզներ :
 Շիւղ մը իսկ զիրենք պիտի մեռցընէր :
 Կ'ուզեն անուն տալ. ի՞նչ պէտք անունի...
 Իւրաքանչիւրն ալ իր անունն ունի.
 Մին Ո՛յտն է անգութ, միւսն Ստրկութիւն.

Ոյժ չունի՞ կ'ըսէք խըլէզն անարիւն .
 Ի՞նչ պէտք արիւնի . — անյագ բորենի՛ ,
 Հացի մը փոխան , կարմիր , ծիրանի ,
 Ան պիտի ծըծէ Արիւնը միւսին ,
 Ու պիտի մըխէ ժանիքն իր միսին .
 — Օրէնքը՝ իրեն անքոյթ օթեան :
 Ողջունեցէք զայն , Իշխանն է վազուան . . . :

ԺԱ .

Ծնրադրած դողդոջ , աչքերըս ձեռքիս ,
 Կուրծքիս տակ զսպել կ'ուզէի հոգիս :
 Հազար նկարներ կ'անցնէին մտքէս :
 Արեան շողոյն մէջ , նոճիներու պէս
 Բի՛ւր կախաղաններ անգութ մեծերու . . .
 Ու հրդեհներու մէջ հեռէ հեռու ,
 Ստրուկներու կո՛ւռ , բարբարո՞ս գունդեր ,
 Որ տաճա՛ր , աստուա՛ծ , կո՛ւռք , իշխա՛ն ու տէ՛ր
 Տապալելով վար , կ'երթային հեռո՛ւ
 Հաւասարութեան սե՛րմը ցանելու ,
 Ու լա՛յն բաշխելու Արդարութի՛ւն , Հա՛ց . . . :
 Այտիս վրայ հրաշէկ արցունք մը դողաց .
 Աչքերըս բացի , տեսիլք էր միայն .
 Ամէնքն ալ գացած՝ ժամն էր լուսեայն . . . :
 Ու ե՛ս ալ գացի՝ իմ սուգիս դարման՝
 Հաւասարութեան դաշտը — գերեզման . . .

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ա .

Ֆկեղեցիէն մինչև գերեզման
 Տանող ճամբուն վրայ, քարի մը վրան
 Նստեցայ տրտում, ու լո՛ւռ դիտեցի
 — Հոգւոյս ծարաւո՛վը արեւեքցի —
 Հեռուներն հանդա՛րտ, հեռուները լա՛յն,
 Հեռուները ջի՛նջ, միսթի՛ք, լռելեա՛յն:
 Հո՛ն, երկինքներու տակ յաւէտ ծա՛ւի.
 Առա՛նց ժպիտի ու առա՛նց ցաւի,
 Կ'ապրէին մարդե՛ր, մրջիւննե՛ր, բոյսե՛ր...:
 Հոն չէին ճանչնար ո՛չ կըռիւ, ո՛չ սէր:
 Հոն Անշարժութեան օրէնքին հըլու,
 Առա՛նց աճելու, առա՛նց նուաճելու,
 Հազար դարերու ու անհուններու
 Մտերմութեան մէջ կ'ապրէին, — հեռո՛ւ
 Սէ՛գ Արեմուտքէն ու հեզնելով զա՛յն...:
 Հեռուները ջի՛նջ. միսթի՛ք, լռելեա՛յն...:

Բ .

Ու հո՛ն, անուրջի մը մէջ անսահման,
 Երկիրը իբրեւ անհո՛ւն խնկաման,
 Իր ձանձրոյթը — լայն աղօթքի մը պէս —
 Անըշտա՛յ, անխռո՛վ կը մխար կարծես... :
 Ու հո՛ն, հեռաւոր հորիզոններու
 Անծալ երկինքնե՛րը հեռէ հեռու,
 Կը տեղային վար՝ օրհնութեան մը պէս՝
 Ոսկեփռոյի լայն անձրեւ մը կարծես... :
 Ու հոն արեւուն գունդին մէջ անշէջ,
 Ու ծածա՛ն — ծածա՛ն ցորեններուն մէջ,
 Ու խրճիթներու բոյնին մէջ համակ,
 Աւերակներու սուգին մէջ ճերմակ,
 Բա՛ն մը կար Կեանքէն անջատ, Կեանքէն վե՛ր,
 Բա՛ն մը որ Կեանքէն բնա՛ւ չէր ազդուեր,
 Որ կը նմանէր Երէկին, վաղուան... :
 Այդ՝ Մահուան իսկ մէջ ժխտումն էր Մահուան... :

Գ .

Ասոր համար երբ միտքն Արեմուտքին՝
 Կեանք բառին առջե՛ւը զարմացազին
 Հարցական նըշան մը կը դընէ նենգ...
 Մենք կախման երեք կէտեր կը գնենք... :
 Ու երբ կը վաղեն անոնք տենդազին,
 Թւանըշաններով կը լուծեն հոգին,

Կը քննեն երկինքն ու աստուածը, մենք
 Մեր կախման երեք կէտը կ'երազենք...
 Ու երբ կը խրոխտան անոնք, մենք կու լանք,
 Ա՛խ, որովհետեւ ի՛նչ որ ալ ըլլանք,
 Գըլուխնիս երկինք, ոտքերնուս տակ հող,
 Այգին ու ցայգին միջև տատանող
 Օրօրօցներ ենք... Ու ինչ որ անշէ՛ջ
 է, պիտի շիջի շիրմին մութին մէջ...
 — Լացը վերյիշում մըն է լռելեայն,
 Թէ ի՛նչ ալ ըլլանք, մարդեր ենք մի՛այն... :

Դ.

Այսպէս ապրեցան, ու այսպէս կ'ապրին
 Բոլո՛ր օրդինե՛րը Արևելքին,
 Խունկի՛, կնդրուկի՛ ծոցը լռակեաց,
 Իրենց հոգիին անծանօթ մընաց
 Պոռո՛տ Գիտութեանց շեփօրը սփեցատ,
 Ու սուտ Փառքերո՛ւ ծածկոյթն հաստաբեատ...
 Անոնք ըստացան, առա՛նց ուղեւոր...
 Ու կեանքէն անցան՝ առա՛նց յուղեւոր
 Անոր մութ յատակը աչքէ անտես,
 — Ծովուն վրայ սահող լո՛ւռ թեճակին պէս...
 Անոնք գինովցան, առանց քննելու...
 Ու լացի՛ն՝ սրտի պէտքի մը հլո՛ւ...
 Անոնք խոկացին Եդեմն. ու ծնան

Անէութեան մեծ հսկան — Նիրվանան,
 Ու երազատես Նազովրեցին հեզ...
 — Ու Երկունքը հեշտ էր Մահուան մը պէս...

Ե .

Անոնք նայեցան հեռէ՛ն՝ մարդկային
 Յառաջդիմութեան կուռ մեքենային,
 Ինչպէս անտառին ծո՛ցը ամայի,
 Ծերունի եղնիկն հանդա՛րտ կը նայի
 Տքացո՛ղ, շաչո՛ղ սև շոքեկառքին՝
 Լա՛յն «Ինչո՞ւ համար» մը զարմացագին
 Թարթելով աչքին մէջ երազահալ...
 — Ինչո՞ւ ըշտապել. չէ՞ որ ամէ՛նքս ալ,
 Ոմանք հե ի հե, ու ոմանք դանդաղ,
 Անվըրի՛ պօրէն պիտի հասնինք Մահ...
 Կեանքն է այս. միշտ սուտ սուտի ետեւէ.
 Մէկը հազի՛ւ թէ միւսին չափ տեւէ...
 Շառաչող ծովուն ալիքներուն պէս,
 Կը ծնինք ամէնքս, կը բարձրանանք վէս,
 Բայց հազի՛ւ ատեն մը կայ փրփրելո՞ւ...
 Պէտք է կորսըւիլ. կորսըւի՛նք հըլո՞ւ...:

Զ .

Ու այսպէ՛ս պիտի կորչի ամէն բան...
 — Ժայռին վրայ նստած՝ դիտեցի ճամբան,

Դեղին Փոշիի յուսահատ ճամբան,
 Խո՛ւլ «Երեկ»ներու պատմի՛չը անբան...:
 Ա՛խ, այդ գալարուո՛ղ, չի հատնո՛ղ, խոպա՛ն,
 Արևուն ծագէն ի մո՛ւտքն՝ անխափա՛ն
 Երկարող վտի՛տ, բարեկամ ճամբան,
 Ծընող Մարդկութեան առաջին օրբա՛ն,
 Որուն ապալեր իրանին վըրա՛ն,
 Հիմալայայի սարէն մինչ Իրա՛ն,
 Ու Արարատէն մի՛նչեւ Վոսփորոս,
 Մի՛նչե՛ւ Դանուբի ափերն մշտահո՛ս,
 Ու մինչե՛ւ չորս ծագը Արևմտեան,
 Գացին առաջին հայերն Մարդկութեան,
 Այրող Արևուն գունդին տակ, խաղա՛ղ,
 Ճռացընելո՛վ կառքերնին դանդա՛ղ...:

Է.

Առաջին անգամ ըլլալով հառա՛չ
 Մը արձակեցի այդ ճամբուն առաջ...:
 Սոսկացի՛ իրմէն. ու ափ մը փոփ
 Առի, մարդու մը նըման որ կ'ապչի...:
 Բա՛յց ինչ կիկլոպներ, իբրեւ թէ անշէ՛ջ
 Ի՛նչ ազգեր, կեանքի՛ր այդ փոշիին մէջ,
 Ի՛նչ արեան լիճեր, քանի՛ ոսկորներ
 Դարերու մէջ հոն փոշի են դարձեր...:
 — Դիտեցի ուշով. զի՛ս ճանչցայ հոն շուտ. —
 Նախ քարայրներու բնակիչ մազուտ,

Յետոյ ասպազէն նետաձիգ մը սէգ,
 Յետոյ թագաւոր մը — եթէ կ'ուզէք,
 Յետոյ ածիլուած գլխով մէկ գերի,
 Յետոյ թրուպատուր մ'որ կը դեգերի...
 Ու հիմա տժգոյն խեղճ մը դող ի դող
 Ո՛չ մարդ, ո՛չ աստուած, ու ո՛չ իսկ քերթող... :

Ը.

Հո՛ն ճանչցայ նաև ծեր Սողոմոնին
 Հալւէ բեռցըլած կարաւաններն հին...
 Դանգէսէն բոյրի, թանկագին քարի,
 Ու կարմիր Ծովէն ալ ամէն տարի
 Ուղտերով կրուած պերճանքները բուստ,
 Դամասկի մետաքս բեհեզն ալ հագուստ,
 Արքաներու ձօն՝ Քլէօբաթրային... :
 Ու վերապրեցայ հոն եղեմային
 Ու գինովցընող հըրաշքը չքնաղ
 Շամիրամի պերճ պարտէզին առկախ...
 Հո՛ն, այդ փոշիին մէջ խօսեցուցի
 Տարաբաղդ Անդուանն Հըռովմայեցի
 Որ վահանն իրեն ծախեց Տուփանքին... :
 Հո՛ն, խօսեցուցի նաև տխրագին
 Ժողովուրդներ որ մեռա՛ն անհամար,
 Չեմ գիտեր ո՛ր մէկ Արքային համար... :

Թ.

... Յանկարծ ծանրը թե մը զարկաւ ուսիս :

Հին երազներէն արթնցաւ հոգիս .
 Ու տեսաւ տարեց մշակ մը տժգոյն :
 — Ո՞վ ես գուն : — Անունս է Աշխատութիւն . . . :
 — Ի՞նչ կ'ընես այսպէս : — Կը մուրամ . . . հծծեց .
 Ու լո՛ւռ հեռացաւ , մինչ ես դառնահեծ
 Գացի ետեւէն մինչեւ իրեն տուն . . . :
 Գետնի անկողնի մը վըրայ , արթո՛ւն ,
 Երկարած նիհա՛ր իր կինն հոգեար ,
 Ծեծուած անասնի մը պէս կը հեար . . .
 Ու մինչ գնաց հինգ խլէզներէն մին ,
 Աթոռի պէս բա՛ն մը ճարելու հին ,
 — « Հաց չի կայ , կ'ըսէր հայրիկը ինծի ,
 « Մի քանի օ՛ր է չեմ երթար գործի ,
 « Կը տեսնես , վերջին օրերն են գուցէ . . .
 « Առանց ինձ , աչերն ո՞վ պիտի գոցէ . . . »

ժ .

Ու կինը բարի կը նայէր իրեն ,
 Ինչպէս կը նայի մարդ անա՛սնօրէն
 Իրեն Աստուծուն . . . : Ախ , որովհետեւ
 Իր կենակցութեան ժամը կարճատե
 Սիրալի՛ր եղաւ . կռիւ չունեցան
 Ո՛չ դրամօժիտի , ո՛չ ժառանգութեան . . . :
 Ժըրաջան տիկին , միշտ իր հարկին տակ . . .
 Թանը առատ էր , անկողինը տաք . . .
 Ու քիչ օրէն երբ Տիրոջ հրամանով ,

Հողին տակ պիտի թաղուէ՛ր ապահով,
 Կը խրատէր էրկան՝ առնել գիւղակին
 Այսի՛նչ ժրաջան աղջիկն իբրեւ կին,
 Որովհետեւ խեղճ կինը կը յուսար
 Թէ ան կը նայէր աչքով հաւասար
 Թէ՛ իր ամուսնոյն, թէ իր խորթերուն
 Եւ թէ՛ գոմի իր փոքրիկ հորթերուն...:

ԺԱ.

Դուրս ելայ տունէն, մարմինըս փուշ փուշ.
 Խորհեցայ կեանքին իմաստին ապո՛ւշ,
 Թէ ինչպէ՛ս ստրուկ կիրքերու հըլճւ,
 Մարդըս աւելի՛ վարժ է մուրալու,
 Քան պապենական օրհնած դանակով.
 Քի՛չ մը վախցընել — գոնէ՛ կատակով... —
 Մեր ոսկեճոյլ նո՛ր Աստուածները կո՛ւմ...
 Խորհեցայ թէ Դրամ միապետին քով՝
 Խնչ տոգոյն ըմբիշ մ'է Աշխատութիւն...:
 Խորհեցայ անգա՛մ մըն ալ անարիւն
 Այն բո՛ւռ մը «Նորին Վրսեմուքեանց» վրա՛յ
 Որոնց շընորհիւ երկիր կը դառնայ...:
 Խորհեցայ Ոյժին վըրայ մըտովի,
 Ու ա՛յն հտալիտին որ Օրէնք կ'ըսուի...:
 Ու գացի ես լուռ, իմ սուգիս դարմա՛ն,
 Հաւասարութեան դաշտը — Գերեզման...:

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷԶ

Ա .

Սկեպտիկ ժպտով մը դանդաղազին
 Երբ մարդ ըմպած է մըրո՛ւրը կեանքին,
 Երբ ծառայած է կամքով կորովի՝
 Այն մեծ վարպետին որ վիշտ կը կոչուի,
 Ճանչցած է դողդոջ դշխոյն որ Սէրն է,
 Ազգաց լ'անհատին Պատմութեան դժնէ
 Նայած է անդամ մը միւս երեսին,
 Ճանչցած է մարդուն Գիտութիւնը սին,
 Արուեստն յաւակնոտ, սիրտն ամբարտաւան,
 Սո՛ւգը Երէկին, Երկիւղը Վաղուան...
 Ու ճշմարտութեան հոգին ծարաւի
 Զննած է երկնից պարապը ծաւի
 — Հի՛ն աստուածներու վիհն այդ մշտակա՛յ, —
 Ա՛յդ մարդուն համար ուրիշ վայր չի կա՛յ
 Աւելի՛ քաղցրիկ հեշտանքով յըղի,
 Քան գերեզմաննոց մ'աղքատիկ գիւղի...:

Բ .

Լո՛ւռ նստած քարի մը վըրայ տապան ,
 Դիտեցի լռի՛ն այդ վայրը խոպան ,
 Ու զո՛ւր խորհեցայ թէ այս այն վա՛յրն է
 Ուր վաճառական Աստուած մը դժնէ
 Զարը կը պատժէ անսահման վախով ,
 Բարւոյն շնորհելով դրախտ մ'ապահով... :
 Ընկղմած ծոցն այդ Մահուան Քաղաքին ,
 Զուր խորհեցայ թէ անմա՛հ էր հոգին... :
 Անմա՛հ . բայց չէ՞ որ երկնից մէջ գարնան
 Բիւր գիսաւորներ մոխիր կը դառնան .
 Աստղեր կը վառին , աստղեր կը սառչին .
 Կը լռէ ցայգին պլպուլը վերջին ,
 Բոյս ու կենդանի կ'իյնան անկենդա՛ն .
 Ամէն , ամէ՛ն բան մահուան զոհ կ'երթան... :
 Ու երկնքի հիւր՝ լոկ մա՛րդն է տըխուր... :
 Անմա՛հ , մինչեւ ե՞րբ , և ինչպէ՞ս , և ո՞ւր... :

Գ .

Բայց ուսկէ՞ կու գայ այն Յոյսը մարդուն ,
 Որ մեծ – ցայգին մէջ միայնա՛կ արթուն
 Կ'ուզէ հսկել՝ երբ իր ոսկորոտին
 Երկու ափ հողի ներքեւ կ'անհետին :
 Ու ինչպէ՞ս դիակը փառէ վերջ ,
 Մարդ յամառօրէ՛ն , Մահուա՛ն ծոցին մէջ ,

Անմահութեան Յոյս մըն է զիուցեր...
 — Անշո՛ւշտ սարերու երբ եղնիկը ծեր
 կը նայի անդունդն ի վար անյատակ...
 Երբ գայլը փոքրիկ՝ մացառներու տակ՝
 կը դիտէ մա՛հն իր գնդակահար հօր...
 Երբ ուկէանին վրայ անդնդախոր՝
 Շընագայլն հսկա՛յ կը թաւալի լո՛ւռ...
 Վերջալոյսին դէմ Առիւծը տխուր՝
 Երբ կը մըռընչէ դաշտին մէջ խոպան...
 — Անմահութեա՛ն վրայ չէ՛ որ կը խոկան...:

Դ.

Նո՛յն իսկ Մարդուն մո՛լթ նախահայրն Ադամ,
 Անզէ՛ն, անպաշտպա՛ն այդ խեղճն հաշմանդամ,
 Նետուած ոյժերո՛ւ միջեւ ահագին,
 Շա՛տ քիչ հաշիւի կ'առնէր իր հոգին,
 Երբ պտուղի մը համար, անվեհե՛ր,
 Անմահութենէն կը հըրաժարէր...:
 Բայց ահա անբա՛ւ միջոց մ'է անցեր.
 Յիսուս ծանրածանր դարով՝ Մարդը ծե՛ր,
 Որ իր ուղեղին գրգու՛մին հըլու,
 Հասեր է ամէ՛ն ինչ գըրաւելու,
 Ստրուկներ գտեր է անասնոց մէջ,
 Մնացածը զարկեր, հալածեր անվե՛րջ,
 Աստուածներ շիներ է նախ անհամար,
 Յետոյ ամէ՛նքն ալ այրելու համար...

Տիրե՛ր է Բնութեան Ոյժին ահագին,
Կը տենչայ իշխել արդ ժամանակին . . . :

Ե .

Ա՛խ, անմահ ըլլալ . . . : Ապրի՛լ յաւիտեան .
Իսպա՛ռ չունենալ ո՛չ դար, ո՛չ վայրկեան .
Ժամանակի՛ն պէս, ժամանակին մէջ,
Տքա՛լ, տառապի՛ր, բայց ապրի՛ր անվերջ . . . :
Սիրտը արիւնոտ, մարմինը հիւանդ,
Յոգնաբե՛կ, ի՛նչ փոյթ, ապրի՛ր մանաւանդ . . . :
Շիւղ մ'ըլլայ մարդի, ի՛ր մը լռելեայն,
Բայց յաւիտենին մէջ ապրի՛ր միայն . . . :
Քար մ'ըլլալ անարգ, ապառաժ մ'անխօս,
Գէթ նիհար առուակ մ'ըլլալ մշտահոս,
Ծա՛ռ մը դարաւոր, մետա՛ղ մը միայն
Անմի՛տ, անզգա՛յ. չը մեռնի՛ր սակայն . . . :
— Աստուածացեալդ Մա՛րդ, ամօ՛թ քեզ, ամօթ,
Մու՛թ, ամբարտաւան խրոխտութեանց անօ՛թ,
Դեռ ամէ՛ն գինով կը կառչիս հողին . . . :
Նայէիր աշնան տերեւին գեղին . . . :

Զ .

Ու երբ ըսեն թէ գիտութիւնը նոր
Այրեց հի՛ն, փոշո՛տ գիրքերը բոլոր,
Թէ նիւթ կայ միայն, Հոգին չէ՛ անմահ,
Հոգին չը կա՛յ իսկ. — Մի հաւատաք, ա՛հ :

Վճիտ մոմիաներն հին Եգիպտոսին,
 Դարերու գաղտնի՛քը թող ձեզ խօսին...
 Նայուածք մ'ուղղեցէք դէպի Պարթենոն,
 Նոր Անմահներն են որ կը խրոխտան հո՛ն։
 Ու է՛ն չոր գիտունն իսկ՝ կրօնքին օտար՝
 Քարէ արձանի մը հոգին կու տար...
 Ա՛խ, կեանքի, մահուան կըռիւն անդգամ...
 — Ու անշուշտ՝ մենէ է՛ն խելօքն անգամ
 Երբ տեսնէր Մահն որ պաշտօնին հըլճ
 Կու գար սիրելին մենէ խելու,
 Թէ Աստուած ըլլար ան, թէ Սատանայ,
 Շան մը պէս պիտի խեղդէր անխնայ...։

է.

Շա՛ն մը պէս... ա՛խ, շատ չի պիտի ըլլար...
 — Բաբէ՛, կը յիշեմ թէ ինչպէ՛ս կու լար,
 Ինչպէ՛ս կը խածնէր սնար ու սաւան,
 Ինչպէ՛ս կը կանչէր արե՛ւը վաղուան
 Որ ա՛լ չի պիտի գար երբեք իրեն.
 Ու ինչպէ՛ս կ'ուղէր խելայեղօրէն
 Մարմինն անկողնէն քաշել անհընա՛ր,
 Ու ինչպէ՛ս պատէն մագլիլ կը ջանա՛ր,
 Սարսափած աչքերն ուղղելով ինծի...
 — « Ես եմ, բարեկա՛մդ, աւա՛ղ... » գոչեցի,
 Բայց ան աչքերուս խրեց իր մատներ,
 Զի ես կ'ապրէի, մինչ ինք կը մեռնէր...։

— Հասկցա՛յ, ընկե՛ր. լեզուդ վերջնադոյն,
Բայց մահէն փախչող վատ մ'էի տգոյն,
Զի Սէրն իսկ սո՛ւտ է, մարդերը մա՛րդ են...
Ու մեր երկուքին մէջ մա՛հն էր արդէն...:

Ը.

Ինչպէս նետահար թռչուն մ'որ յետին
Ճիգերն իր կ'ընէ կառչելու օգին...
Ծովամոյնն ինչպէս կը փարի վէտ վէտ
Խլեակի մը որ կ'ընկղմի իր հետ...
Ինչպէս սարի հէգ արծիւն հոգեվար
Կը կառչի ժայռին որ չը սահի վա՛ր...
Այնպէս մատնեբուն ճիգովը յետին
Կ'ուզէր բռնըւիլ սնարին պատին...:
Անկողին գամուած, փտիլ, ցաւիլ, լալ,
Դարերով՝ ի՛նչ լաւ...: Բայց մեռնի՛լ, չ'ըլլա՛լ...:
Ահեղ կը մղէր պայքարն անիրաւ
Երբ բերնէն արեան ուղիս մը դայն տարաւ...:
Այդ շքեղ սրտէն, կեանքէն ի՛նչ մընաց. —
— «Ե՛Ս» կ'ըսէ աճիւնն, — «Ե՛Ս» կ'ըսէ Աստուած:
Ու ե՛ս, իր գեղջուկ քարին վրայ կու գամ
Յանգի զարնելու տաղերս անզգամ...:

Յ.

Դիտեցի գողտրիկ այդ վայրը բողբոջ,
Ու ես ակամայ խորհեցայ դողդոջ

Ծերուկ Տանթէյի ահեղ դժոխքին,
 Ուր յիմար վազքի մը մէջ մուկներ,
 Այրող խաւարին, փրփրող արեան մէջ,
 Երախնին բացած, անբարբա՛ռ, անվե՛րջ,
 Տժգոյն հերոսներ պար կը դառնային...
 Խորհեցայ նաև սէգ Սատանային,
 Զոր Միլիթօն, աչքով կոյր, հոգւով արթուն,
 Իշխա՛ն հռչակեց յաղթըւած Մարդուն,
 Որ երեքժանի ցուպով կ'ղբօսէր
 Անհանգիստ ընել դատարկ զլուխներ...
 Զը մոռցայ նաև մտածել ահեղ
 Օրուան՝ երբ փողին ձայնէն խելայեղ,
 Կմախքներ երկի՛նք կը թռչին արդէն...
 — Ինչ որ քիչ մը շատ խնդրել է մարդէն...

Ժ.

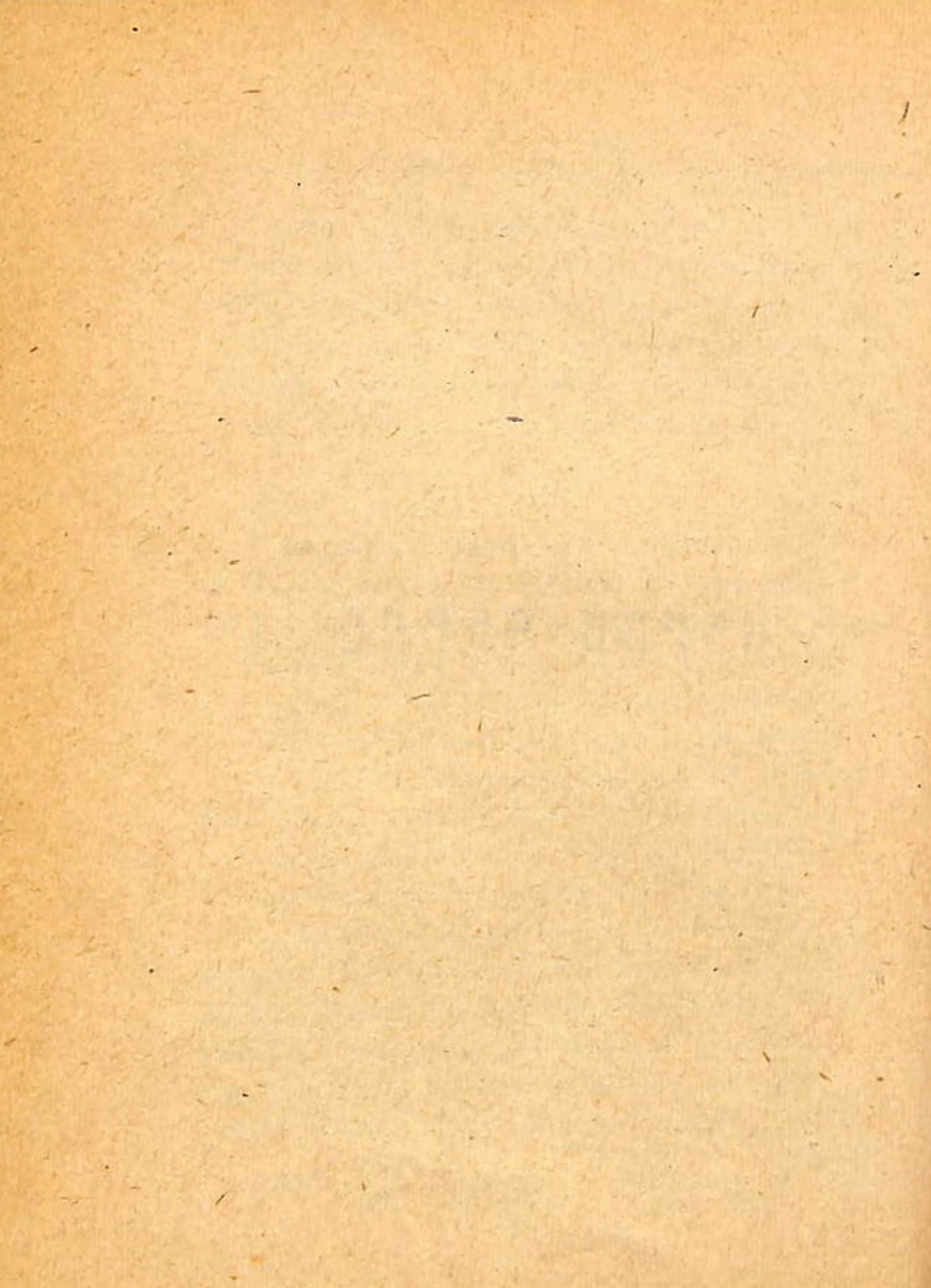
Մարդուն տանջըւած խղճմտանքը վա՛տ
 Ի՛նչ մղձաւանջներ երկնեց յուսահա՛տ,
 Ի՛նչ սադայելեան ցաւեր անհամար,
 Ի՛նչ եղեմ՝ մեր դարչ գիակին համար...
 — Հո՛ն, ոչի՛նչ կայ մութ, ոչի՛նչ կայ դժնէ՛:
 Ան դանդա՛ղ խմուած պարապ գաւաթն է,
 Առա՛նց քանդակի, առա՛նց սուտ զարդի,
 Առա՛նց նորագիւտ հնարքներու արդի,
 Որ տիտղոս, տարիք կ'անմահացընեն...
 Վարդի թուփ մը հոն կ'իյնայ ծարաւէն...

Ու եթէ երբեմն որբեր կողկողեն
 Քարի մը տակէն. — Ծե՛ր բուն է գիւղին...
 Թէ արշալոյսին ստուեր մը յածի. —
 Իմաստասէր կո՛վ մ'է որ կ'արածի...
 Ու թէ շիրիմներ պեղուին անընդհատ. —
 Բորենի մըն է, կամ քերթող մը վատ...:

ԺԱ.

... Ինկայ ու մտիկ ըրի սգահար,
 Զայնի մ'որ քարին ներքե կը դողար. —
 — Ե'ս եմ, Ե'ս եմ, Ե'ս քեզ եղբայր, քեզ քո՛յր
 Ե'ս տիեզերքին հսկայ ա'չքը կո՛յր.
 Ե'ս սկիզբ եւ վերջ, երա՛խ ու արգանդ.
 Ե'ս վի՛հ անյատակ ու ծոց արգաւանդ.
 Ե'ս ա'յն եմ որ քեզ ծընաւ, նաեւ ա'յն
 Զոր պիտի ծընիս: Ե'ս ձայն լռելեայն.
 Ե'ս օրհնութիւնն եմ, բարիքը վերջին,
 Ե'ս այն եմ որմէ ամէնք կը փախչին
 Եւ որմէ փախչիլ չի կա՛յ: Հաւասար
 Ներուժն եմ անոր որ ինձ կը յուսար,
 Անո՛ր որ հեգնեց զիս առանց խղճի:
 Ամէնո՛ւն ալ վրայ իմ մարգըս կ'աճի...
 Մանգաղս ո՞վ պիտի համբուրէր անա՛հ...
 — Ինձ ԱՍՏՈՒԱԾ ըսին, իմ անունս է ՄԱ՛Հ...

ՍԻՐՈՅ ԳԻՐՔԸ

Ի ՆԶՈՒ

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ զիս սիրեցիր,
 Փոքրիկ աղջիկ, քեզի մեղք էր.
 Փոքրիկ ծոցիդ թիթե՞ռ պէտք էր,
 Դուն ծե՛ր արծիւ մը բանտեցիր:

Կապոյտ աչւիղ երբօր բացիր,
 Կապո՞յտ աղջիկ՝ պլպուլն երգէ՛ր.
 Քե՛զ ալ սիրոյ մրմունջ պէտք էր,
 Դուն գուժկան մռո՛ւնչըս ընտրեցիր...

Ես կ'երթամ մի՛շտ, անծայրածի՛ր,
 Դամբաններ են ոտքիս հետքե՛ր.
 Քեզ սիրոյ մեղմ սի՛ւք մը պէտք էր,
 Դուն փոթորկի՛ն կուրծքըդ բացիր...

Կ'այրի՛ն աչերըդ սեւածիր,
 Պիտի մեռնիս, այդպէս մ'ե՛րգեր.
 Քեզի փոքրիկ սէր մը պէտք էր,
 Դուն Սէ՛ր-Աստուածը սիրեցիր...

ՄԱՀԱԶԳԱՑՈՒՄ

Այսպէ՛ս, այսպէ՛ս... Անո՛յշ, անո՛ւշ Սիրական,
Մօտեցուր մա՛նըր մատներըդ մանկական,
Տաք կոպերո՛ւս, տաք կոպերո՛ւս դժոխքին.
Զգո՛յշ, զգո՛յշ, ա՛խ, չըլլայ որ բորբոքին:

Կուրծքի՛ս հակէ փոքրիկ գլուխդ յաղթական,
Լսէ՛, դեռ հոն հըռնդիւններ, ողբեր կա՞ն,
Լսէ՛, անոյշդ իմ Սիրական: Օ՛հ, անգին
Արբանք մ'է այս որ կը խնկէ իմ հոգին:

Մեռնի՛ր, մեռնի՛ր... Անմահանալ մահուան մէջ.
Մեռնի՛ր... Կրկիդ գոգն, այսպէ՛ս, մեր սէրն անշէջ
Անհունին մէջ ծառացընել տիրական...

Մեռնի՛ր...: Կուլա՞ս...: Կը խորհէի, սիրակա՛ն,
Քեքերուդ մէջ քարանալու հաճոյքին.

Քո՛յր, մահանո՛յշ քոյր, մահազօր, մահազին...:

ՍԻՐՈՅ ՄՐՄՈՒՆՁ

Անոնք գացին, — խորհուրդով ու գաղտնիքով բեռնա-
Դացին նաւերը սիրոյս իմ աչքերուս առջևէն, [ւոր,
Յըռուկներն վեր, գէպի մո՛ւթ եզերքները հեռաւոր,
Առաքաստները գինով՝ մայրամուտի գա՛ղջ հովէն:

Ու տեսայ որ, հինաւուրց դիցունհի պէս աղուոր,
Իրենց ձիւնի անարատ սրբութեան մէջ համօրէն,
Թւերնին վեր, անծանօթ ափունքներու ուխտաւոր,
Անրջանքիս կարապները սահեցա՛ն յամբօրէն...

Իրիկուն է: Կը գիտե՛մ ես լոյծ անհունը ջուրի.
Հովը լռիկ կը պատմէ՛ ինծի յուշքեր երջանիկ.
Ու անպատճա՛մ խորհուրդով անսահման ջուրը կ'ուռի:

Քար ու փրփուր ափին վրայ կը համբուրուին իմ
[առջիս...

Ես կը գիտեմ հեռաւոր հորիզոններն, ուր լըռի՛կ
Դացին նաւերը սիրոյս ու կարապներն անուրջիս:

Անոնք գացին՝ խորհուրդով ու գաղտնիքով բեռնա-
[ւոր...

ՍԻՐՈՅ ԾԱՐԱԻ

Հծծեց. — «Ծարա՛ւն ունի հոգիս
Աղբիւրներու գէ՛ղ, կարկաչո՛ւն.
Արցունքներու մէջ պաղպաղուն
Զովացնէի հիւանդ հոգիս...»

«Ծարա՛ւ, ծարա՛ւն ունի հոգիս
Արշալոյսին գա՛ղջ ծովերուն,
Ծո՛վ-ծո՛վ սիրոյ գա՛ղջ հովերուն,
Տայի թերթերն տառապանքիս...»

Ի՞մ ճամբուն վրայ ծըլած հազար
Կո՛յս ծաղիկները կ'ըսէին.
«Ա՛րփ մեր նեկտարը կուսային...» —
Կ'անցնէր պարմանն ու կը հազա՛ր...»

Ծարաւե՛ր էր: Շուրթներն անահ
Հըպան ծծել նեկտարն ակէն...
Տեսէ՛ք, Սիրոյ սուրբ բաժակէն
Պարմանն հիւանդ կ'ըմպէ իր Մահ...»

ՍԷՐՈՎ ՍԷՐՈՎ

Սէրով, սէրով խոցեցիր զիս,
 Սիրտըս սէրով խոցեցիր,
 Սիրտըս ջահել՝ վարդի պէս բաց,
 Դագաղի պէս փակեցիր:

Դուն քաղցրութեամբ խոցեցիր զիս,
 Սիրտըս սէրով լափեցիր,
 Սիրտըս ջահել՝ վարդի պէս բաց,
 Մէկ համբոյրով խաբեցիր:

Երգով, վէրքով, օրրեցիր զիս,
 Սըրտիս տատասկ ցանեցիր...
 Զահել սըրտիս վարդերը բաց,
 Հովին տուիր ցանուցիր...:

Ս Է Ր Ը

Քընարիս եօթն աղիքներէն կանացի
 Եօթը որբուկ հառաչանքներ հանեցի .
 Ես միշտ ժպտիլ կը կարծէի, մի'շտ լացի . . . :

Սէրն՝ հեթանոս երջանկութիւնն է խաչուած ,
 Սէրն ա'յն կուռքն է որուն առջև ծնրադրած
 Որբի՛ մը պէս պիտի ողբար ի'նքն Աստուած . . . :

Սէրը՝ ճերմակ անհունին մէջ կոյր ա'չն է .
 Սէրը՝ սիրոյ ովսաննան չէ, իր խա'չն է .
 Իր ցաւերուն ընդդիմացող ո՞ր քաջն է . . . :

Սէրը սէր չէ, մահը մահ չէ, սէրն է մահ ,
 Սէրն անդունդին մէջ ընկլուզումն է անվա՛խ ,
 Սէրն աչքը դոց ցայգաշրջիկն է անահ . . .

Երջանկութեան սեղանին վրայ խրախճան՝
 Բեհեզ , կարմիր ծածկոյթին տակ պատմուճան՝
 Սէրը կըմա'խք կոչնականն է դաւաճան . . . :

Սիրե՛լ, սիրուելի. — Ոսկեղինիկ սո՛ւտ աղուոր.

Սիրե՛լ առանց սիրուելու. — Սո՛ւգ ահաւոր.

Սակայն, աւա՛ղ անսէր կեանքին. — Կեա՞նք է որ... :

Կը տեսնե՞ս սա վիհին վըրայ Սէր-ակը.

Հաղարնե՛ր կուլ է տըւեր այդ Սե՛ւ ակը,

Իր ջուրէն օր մը խենթեցաւ Սեւակը :

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՐԳԸ

Իմ կեանքըս թող աղաչաւոր ե՛րգ մ'ըլլայ,

Եղերակա՛ն ու միամիտ, սե՛ւ ողբերգ.

Իմ սիրտըս թող անհունին մէջ վէ՛րք մ'ըլլայ,

Հսկայական ու տխրօրէն քա՛ղցըր վէրք.

Իմ կեանքըս թող աղաչաւոր երգ մ'ըլլայ... :

Ես կը սիրեմ իմ տրտմութիւնս դիւթական.

Իմ տրտմութիւնս աստուածներո՛ւ ցաւին պէս.

Քո՛յր, սրտիս մէջ ի՛նչ խաւարներ, վիհե՛ր կան,

Զոր նայուածքովդ կ'ոսկեղօծես ու կ'օրհնես.

Ես կը սիրեմ իմ տրտմութիւնս դիւթական... :

Եկո՛ւր ինծի, լուսնակին պէս գեղեցիկ,
 Եկո՛ւր ինծի, լո՛յս ու ցնծում հեաւով,
 Քու արծաթի շողերուդ մէջ սըլացիկ
 Լուսաւորէ՛ աւերակներըս լալո՛վ.
 Ես Մահն եմ, ե՛կ ինձ կեանքին պէս գեղեցիկ...

Իմ կեանքըս թող առուին երգին պէս ըլլայ,
 Ու երգս անուանդ կրկնումն ըլլայ թող յաւէ՛ժ,
 Իմ կեանքըս թող մո՛ւթ ջրվէժին պէս ըլլայ,
 Ու դէպի քեզ անկում մ'ըլլայ զահավէ՛ժ.
 Իմ կեանքըս թող առուի երգին պէս ըլլայ...

Ես կը սիրեմ երկու աչերդ վիհի՛ պէս.
 Ուր խաւարներ կը փոթորկին մոլեգի՛ն.
 Երկու աչերդ՝ աստուածներու սկիհին պէս,
 Տո՛ւր ինձ անոնց մէջ սրբացնել իմ հոգին.
 Ես կը սիրեմ երկու աչերդ վիհի՛ պէս...

Եկո՛ւր ինծի, քե՛զ կ'ըղձայ շունչըս անգօր.
 Եկո՛ւր, ես մո՛ւթ բաներ պիտի քեզ ըսեմ,
 Սիրոյ պէս քա՛ղցըր ու Մահուա՛ն պէս հըլօր,
 Գերեզմանիս լացող սիւքի՛ն պէս նըսեմ
 Եկո՛ւր ինծի, քե՛զ կ'ըղձայ շունչըս անգօր...

Իմ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ,
 Շունչդ ուռեցնէ ծեր առագաստըս անահ,
 Մի՛, մի՛ լըսեր յոգնած հոգիս որ կու լայ,
 Տա՛ր զիս Սիրոյ կղզիներէն դէպի Մահ,
 Իմ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ...:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Պատասխանը դեռ չըզըրեց թղթիկիս,
 Ուր տրտմութեան մը նոպային մէջ գինով՝
 Դըրի ամբողջ իմ սէրս, ամբողջ իմ հոգիս,
 Ու ղրկեցի վարանումով, յուզումով:

Ըսի իրեն թէ սիրտս իրմով է առլի,
 Ու գիշերներս իր երազով օրօրո՞ւն.
 Թէ կարօտի վայրկեաններու դառնալի՝
 Ես կը սպասեմ վերագարծի՛ օրերուն:

Ըսի իրեն թէ յուշքերըս կը թռչին,
 Կը թեւածին իր պաշտելի դէմքին քով,
 Թէ բաժանման տրտում վայրկեանը վերջին՝
 Աչքերըս դե՛ռ կը պղտորէ արցունքով:

Ըսի թէ ես գինո՞վ եմ իր նայուածքին,
 Թէ կախարդող իր աչքերուն մէջ ծաւի՝
 Յաւէտ սուղի՛ւ կ'ուզէի ես տրտմագին,
 Շրթունքներըս իր համբոյրի՛ն ծարաւի . . . :

Ու ըսի դեռ ինչ որ ունէր՝ ախտաւոր՝
 Ստուերամու բանաստեղծի՛ իմ հոգիս,
 Պաշտամունքներս, արտասուքներս բոլոր . . . :
 — Պատասխանը դեռ չը գըրեց թղթիկիս :

Կը կարծէի՛ թէ յուզումէն պիտի լա՛ր .
 Ու նամակըս պիտի տանէր շրթունքին,
 Կը կարծէի՛ . — այնքա՛ն գորով ու սէր կար
 Իր հրաժեշտի համբոյրին մէջ տենդագի՛ն :

Թերեւս հեգնեց իմ հառաչներս երկչոտ,
 Որոնց ամբո՛ղջ հոգիս յանձնել կարծեցի .
 Բառերուս վրայ թերեւս խնդա՛ց ան պչրոտ
 Իր նենգամիտ ժպիտովը կանացի . . . :

Ու մըտածե՛լ թէ շատ չանցաւ այն օրէն
 Ուր պաշտումիս առարկայ, դեռ ան քովս էր,
 Երբ աչքերը կէս մը փակած, մեղմօրէն,
 Երջանկութեան քաղցր երազներ կը հիւսէր :

Ու մըտածե՛լ բաժանու մի իր յետին,
 Աւա՛ղ, յետի՛ն համբոյրին վրայ սիրակէզ,
 Երբ անկարող իշխելու ի՛նք իր սրտին՝
 Գլուխը կուրծքիս՝ կը հեծկլտա՛ր տըղու պէս....

Ո՛վ կընոջ սիրտ, պաշտամունքով, արցունքով
 Ու կեղծիքով հրաշակերտուած սի՛րտ աղուոր,
 Ուր կարկաչող սիրոյ չքնա՛ղ ակին քով՝
 Մոռացութեան անդո՛ւնդը կայ ահաւոր....

Ե Կ Ո՛Ւ Ր

Եկո՛ւր, եկո՛ւր ճամբաներէն անուրջիս,
 Սրտիս ջահերն այրեցի քեզ ի հանդէս.
 Վերջի՛ն անցորդ տառապանքի կամուրջիս,
 Երգի մը պէս, քրոջ մը պէս, մօր մը պէս
 Եկո՛ւր, եկո՛ւր ճամբաներէն անուրջիս....

Եկո՛ւր, ես քո՛ւկդ եմ, քեզ արքա՛յ ու գերի՛.
 Ե՛ս մեղապարտ անօթը Սո՛ւրբ համբոյրիդ.
 Հէքս աղօթքի պէս դէմքիդ շուրջ դեգերի՛,
 Պաշտամունքիդ ես խնկանօ՛թ միամիտ.
 Եկո՛ւր, ես քո՛ւկդ եմ, քեզ արքա՛յ ու գերի՛....

Քու տաճարիդ ես քուրմ-երգիչն եմ դողդոջ .
 Եւ դուն մարմի՛նն ես անմարմին երգերուս ,
 Խենթեցընող յաւերժահա՛րսը բողբոջ ,
 Յօ՛ղ՝ մահացնող սրտի հազա՛ր վէրքերուս ,
 Սուրբ տաճարիդ ես քուրմ-երգիչն եմ դողդոջ . . . :

Քո՛ւ անունովդ պատանքեցի ծե՛ր հողիս ,
 Քե՛զ երգելէն արիւնեցան , խենթեցա՛ն
 Եօթը վէրքերն իմ բարունակ սրինգիս ,
 Սրտիդ ճամբուն վրայ մերկ ոտներս այրեցա՛ն .
 Քո՛ւ անունովդ պատանքեցի ծե՛ր հողիս . . . :

Բա՛ց ինձ կարմի՛ր չրթներդ , կարմի՛ր վէրքի պէս .
 Բա՛ց ինձ թեւերդ , յաւերժական բանտ անո՛յշ .
 Բա՛ց ինձ հոգւոյդ հըրաշքներուն մուտքն անտես ,
 Ու տո՛ւր ինձ հոն անէանալ լո՛ւռ , անյո՛ւշ .
 Բա՛ց ինձ կարմիր չրթներըդ , լայն վէրքի պէս . . . :

Ահա՛ թռչնած շուշաններովս քե՛զ կուգամ .
 Ահա՛ ոտքի՛դ տակ փառքիս խեղճ սարդենին .
 Ահա՛ սրտիս խոպան դաշտն ուր մի՛ անգամ
 Չը ծաղկեցաւ սիրոյս նիհա՛ր վարդենին .
 Ահա՛ իմ սև շուշաններովս քե՛զ կուգամ . . . :

Եկո՛ւր, եկո՛ւր, եկուր սիրե՛նք կաթոգին .
 Ո՛վ չի սիրեր պիտի մեռնի առ յաւէտ .
 Սէրը պէ՛տքն է, երա՛զն է, կեա՛նքն է կեանքին .
 Սէրը Մահուան մէջ Անուրջն է արփաւէտ .
 Եկո՛ւր, եկո՛ւր, եկուր սիրե՛նք կաթոգին .

ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱՅ

Ահաւասիկ որ կ'ըղձամ քեզ անդադրո՛ւմ .
 Չա՛ր, վիրաւոր, ու անիծուա՛ծ ու տրտո՛ւմ ,
 Ահաւասիկ որ կը սիրե՛մ ես քեզի . . . :

Ո՛վ քու ըստուերըդ պտտցուց իմ հոգւոյս
 Անարձագանգ դամբաններուն մէջ անյո՛յս ,
 Ու երգմեցուց որ դեռ սիրեմ ես քեզի . . . :

Թող այս գիշեր հոգիիս մէջ երգ մը լա՛յ ,
 Ի՛նչ փոյթ թէ չա՛ր, թող այդ երգը քո՛ւկդ ըլլայ ,
 Որովհետեւ, քո՛յր, կը սիրե՛մ ես քեզի . . . :

Ապրի՞լ, ահեղ ճակատագրին մի՛շտ հլու ,
 Մեռնի՞լ, առանց վայրկեան մը քո՛ւկդ ըլլալու ,
 Ըսէ՛ ինձ, քո՛յր, ախ, կը սիրեմ ես քեզի . . . :

Ահա՛ հոգիս շիրիմօրէն փա՛կ ու չա՛ր .
 Ահա՛ հոգիս զօր դուն սիրել չը զիջար .
 Ահա հոգիս որ կը սիրէ՛ դեռ քեզի . . . :

Ոտքերուդ տակ կոխոտուելէ յետոյ ալ
 Ինչո՞ւ քայլերըդ համբուրե՛լ, գուրգուրա՛լ .
 Ինչո՞ւ մահուան սե բաժակէդ սէ՛ր մուրա՛լ . . .

Ներէի՛ր ինձ , քո՛յր , կը սիրե՛մ ես քեզի . . . :

ՏԺԳՈՅՆ ԵՐԳԸ

Կ'ուզէի լալ ես իմ սէրէս ,
 Հեգնեցիր զիս , ու ժպտերե՛ս
 Թերթ Թերթ հոգիս փետտեցիր
 Իմ Սիրակա՛նքս , աւա՛ղ . . . :

«Երգե՛նք , երգե՛նք , ինձ հծծեցիր ,
 «Երգը սիրոյն ջինջ բարձունքն է »
 — Քերթողին երգն իր արցունքն է ,
 Իմ Սիրակա՛նքս , աւա՛ղ . . . :

Գացի՛ր , գընա՛ : Իմ մոլորուն
 Ճամբուս վըրայ , քու շրթներուն

Վէ՛ս ապառա՛ժը կանգնեցիր,
Իմ Սիրակա՛նըս, աւա՛ղ . . . :

Օր մը թերթե՛րըդ ցանուցիր
Երբ թարչամին, ու դուն կըքիս,
Քեզ համա՛ր ալ կուլայ հոգիս,
Իմ Սիրակա՛նըս, աւա՛ղ . . . :

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ

Երա՞ղ, տեսի՞լ, անգոյ ըստուե՞ր մ'անհոգի,
Ճառադայթի, փրփուրի խա՞ղ մը տարտամ.
Քմայապաշտ ծաղի՞կ մ'արդեօք ցընորքի.
Քու մշուշոտ գիծերուդ ի՛նչ անուն տամ.
Երա՞ղ, տեսի՞լ, անգոյ ըստուե՞ր մ'անհոգի:

Քու կապոյտըդ վճիտ, աղուոր ջուրերու
Եթերային անըջանքի՛ն է հանգոյն.
Ու քու կարմիրըդ՝ Պէնկալեան վարդերու
Երազամած կարմըրութեան պէս տժգո՛յն.
Դոգն աչերուդ կապո՛յտն ունիս ջուրերու:

Արցունքիդ մէջ նայեաթներ պա՛ր կը դառնան:
Այդ ի՛նչ հեշտանք որ շրթներուդ մէջ կ'ըմպես.

Շունչըդ գինո՛վ է հովերու պէս գարնան,
 Ձայնըդ տարփոտ՝ աղբիւրներու երգին պէս...
 Արցունքիդ մէջ նայեաթներ պար կը դառնան:

Կը հմայե՞ն զիս քու աչքերդ, կը շոյե՞ն.
 Ու մարմինէդ ծորող խունկը մեղաւոր,
 Աւելի քա՛ղցր է Քանանու գինիէն...
 Հազարբուրեան այս պատարա՞գն է, քղուո՛ր,
 Թէ լո՛յծ աչերդ որ մուծ հոգիս կը շոյեն:

Հրաշագո՛յ... Ո՛հ քու անդրիդ բիւրեղէ,
 Սրունքներուդ սարսափող ձիւնն հրաշէ՛կ,
 Ու անանո՛ւն ցոլքը որ քեզ կ'ողողէ,
 Մորթիդ թաքո՛ւն գանգուբներուն խուրձը չէկ...
 Հրաշագո՛յ... ո՛հ քու իրանդ բիւրեղէ:

Տենչերուս վրայ պիտի հսկեմ այս գիշեր
 Որ բազուկնե՛րըս չը վնասե՞ն քեզ իմ քով.
 Սիրտս ո՛ւր էր որ կուրծքէդ ոչինչ չը յիշե՛ր,
 Մինչև առտու պիտի հալէ՛ր արցունքով...
 Կիրքերուս վրայ պիտի հսկեմ այս գիշեր:

Ի զո՛ւր: Հոգիս թաղուի՛լ կ'ուզէ յուլօրէն
 Ստինքներուդ մտերմութեանը մէջ կոյս.
 Ու անութիդ որոշ մէկ ծա՛լքը նորէն
 Գիտեմ որ զիս պիտի տանջէ մինչև լոյս...
 Քու մէ՛ջդ հոգիս թաղուիլ կ'ուզէ յուլօրէն:

Տժգոյն աղջիկ հիւսիսայգի աչքերով,
 Կոպերուդ վրայ ու բիբերուդ մէջ խոնաւ
 Այդ ի՛նչ անճառ երանութիւն, ի՛նչ գորով...
 Ոչ մէկ արգանդ քե՛ղ պէս հրաշք չըծնա՛ւ,
 Տժգո՛յն աղջիկ հիւսիսայգի աչքերով:

Գ Ի Ն Ո Վ Ս Է Ր

Դու՛ն Հըրա՛չքն ես, դու՛ն Երազն ես, դու՛ն Սէրն ես -
 Տարաշխարհի չքնաղ ծաղի՛կն ես աղուոր.
 Միսթիքական խնկումներով թունաւոր
 Դու՛ն մսեղէն խենթեցընող տաճա՛րն ես.
 Դու՛ն Հըրա՛չքն ես, դու՛ն Երա՛զն ես, դու՛ն Սէ՛րն ես:

Սե մաղերովըդ սիրէ՛ զիս, գգուէ՛ զիս.
 Անոնց խորհուրդը պատմէ ինձ առանձին,
 Որովհետեւ անոնք հոգիս կապեցին,
 Իրենց ցանցին մէջ կապտեցի՛ն իմ հոգիս.
 Սե մաղերովըդ սիրէ՛ զիս, գգուէ՛ զիս:

Թաց աչքերըդ վըրա՛ս յառէ տրտմապէս,
 Անոնց թոյնը ներարկէ ինձ մեղմօրէն.
 Որովհետեւ քու աչքերըդ աղուոր են

Խորհրդամո՞լ անտառներու շուքին պէս .
Թաց աչքերդ վըրաս յառէ՛ տրտմապէս :

Տըղու մը պէս հանգչեցո՞ւր զիս կուրծքիդ վրայ .
Հանգչեցո՞ւր զիս՝ ու այտերըս կրակէ՛
Քու ձիւնեղէ՛ն բազուկներուդ մէջ գրկէ ,
Ու թող մարմինդ մարմնիս վրայ սարսըռայ .
Տըղու մը պէս հանգչեցուր զիս կուրծքիդ վրայ :

Ահա շըրթնե՛րըս կարօտովդ կ'այրին ,
Ու կը լայննայ արտասուքի շիթ մը տաք ,
Իմ մթաստուեր թարթիչներուս շուքին տակ .
Անոնց վըրայ դուն ցո՛ղը դիր համբոյրին .
Ահա շըրթներըս կարօտովդ կ'այրին :

Բազուկներդ կը գալարուի՛ն , կը գառնա՛ն ,
Տենչին կըրա՛ կը նայուածքդ կը թովէ ,
Որովհետեւ քու մո՞լթ հոգիդ գինով է ,
Սիրախտաւո՞ր գիշերներուն պէս գարնան . . . :
Բազուկներդ կը գալարուին , կը գառնան :

Ժա՛մն է , աղուո՛ր , երանութեան ժամն է աս .
Շըրթներուս վրայ դիր շըրթունքնե՛րդ բոցէ ,
Մոռցի՛ր կեանքը , աղուոր աչքե՛րդ ա՛լ գոցէ . . .
Ի՞նչ . . . , կ'արտասուե՞ս , ու յուզումէդ կը դողա՞ս . . . :
Ժա՛մն է , աղուո՛ր , երանութեան ժամն է աս . . . :

ՍԻՐՈՅ ԱՂԲԻԻՐ

Ահա կուգամ երջանկութեան ակերէն .
Արիւնըս գե՛ռ երազօրէն կը հեւայ ,
Ու արցունքներ արտեւանունքըս կ'այրեն :

Աղբի՛ւր , աղբի՛ւր , ինչ հըրճուանքով տենդագին
Երկարեցի թշուառ շրթնե՛րըս ակիդ ,
Ու ի՛նչ սիրով ըմպեցի ջո՛ւրըդ անգին :

Օհ , կ'ուզէի մընալ յաւէ՛տ ակիդ քով ,
Նիհար ճակատս կրթնցընել քու քարիդ ,
Թաղուի՛լ ջուրիդ երջանկութեա՛ն պատանքով :

Ու կ'ուզէի հալիլ կուրծքիդ մէջ անհետ ,
Լոյծ մարմնոյդ մէջ կաթի՛լ մ'ըլլալ , կէ՛տ մ'ըլլալ ,
Երգե՛լ , հեւա՛լ , քեզի նըման , քեզի հետ :

Ի՛նչ մոգութիւն կար մարմինիդ մէջ համակ ,
Ի՛նչ կ'ըսէին ալիքներըդ վազելով ,
Ու ի՛նչ հըմայք կար փրփուրիդ մէջ ճերմակ :

Շրթունքըս դե՛ռ քեզ կը փնտռեն տենդագին ,
 Ու հըրատապ այտերէս վար , մեղմօրէ՛ն ,
 Դողդըղալով կը սահի ցո՛ղը կեանքին . . . :

Ահա կուգամ երջանկութեան ավերէն . . .

ՀԻՆ ԵՂԱՆԱԿ

Այս գիշեր երգ մը հոգեցունց ,
 Հովին մէջէն՝ հեռուէ հեռո՛ւ՝
 Զիւնո՛ւտ , տրտո՛ւմ ճամբաներու
 Խոր անըջանքը արթնցուց :

Ես՝ մենաւոր ու տրտմունակ ,
 Քե՛զ կ'ունկնդրեմ պատուհանէս ,
 Որ աղօթքի մ'ոլորքին պէս
 Կ'արձագանգես , հի՛ն եղանակ :

Արուեստ չունի՛ս , իմաստ չունի՛ս ,
 Կը կրկնըւիս դուն անդադրում ,
 Ու ձիւնին հետ դանդա՛ղ , տրտո՛ւմ ,
 Դուն տարուբեր կը տատանի՛ս :

Ծնչհատ մարմինդ կը դողդոջէ . . .
 Վանկերուն հետ՝ տժգո՛յն, վտիտ,
 Ու յանկերգիդ մէջ միամիտ,
 Ապրելուն խուլ մահերգը չէ՞ . . .

Կը կրկնէ հոյ՛ն աննպատակ
 Աղաղակներդ սարի՛ն, ծառի՛ն .
 Ի՞նչ կը պատմես դուն գիշերին
 Որ կուլայ մայթը հեքիդ տակ :

Այս իրիկուն, ձի՛ւն իրիկուն,
 Հի՛ն եղանակ մը հոգեցունց,
 Ծոյլ երազա՛նքը արթնցունց
 Մո՛ւթ, ամայի՛ ճամբաներուն :

Երգը մեռա՛ւ հեռուն, անհե՛տ . . .
 Բայց ա՛յդ չափով, ա՛յդ յանկերգով,
 Պատուհանիս գիշերին քով,
 Հոգիս կուլայ դեռ երգին հետ . . . :

Ե Ր Թ Ա Լ

Երթա՛լ, երթա՛լ, երթա՛լ անձայն, անհանդէս.
 Երթա՛լ առուի՛ն պէս՝ մարգերու տակ անտես.
 Կապոյտին մէջ՝ հեղ, հողմավա՛ր ամպին պէս...

Երթալ առանց գիտնալու թէ դէպի ո՞ւր.
 Երթալ՝ հեռո՛ւ ոստաններէն այս տըխուր.
 Երթալ՝ խաւար գիշերին մէջ թաքթաքուր...

Երթալ, երթա՛լ, երթա՛լ առանց ճըրազի.
 Երթա՛լ՝ առանց սուգի, լացի, պապակի.
 Երթա՛լ՝ առանց սովի, փափաքի...

Երթա՛լ մարդոց կոյտին մէջէն լռելեայն.
 Օտա՛ր մընալ իրենց ցաւին, Գիտութեան.
 Երթալ տըգէտ, խուլ, հա՛մըր, կո՛յր յաւիտեան...

Ձրգիտնա՛լ որ հոս Իտէալը չիկա՛յ...
 Ուխտագընա՛ց երթալ ամերն հեռակայ,
 Դէպի ուղին Երջանկութեան մշտակայ...

Աննիւթանա՛լ, անըրջանա՛լ, վըսե՛մ, վէ՛ս,
 Երթա՛լ՝ անցայգ, անայգ, երթա՛լ վերջապէս,
 Աչքերը գո՛ց, ցայգաշրջի՛կ խեղճին պէս...

Երթա՛լ, երթա՛լ, չըճանչնալ Մարգ ու Աստուած.
 Զո՛յգ երթալ, ձե՛ռքըդ քո՛յր ձեռքի մէջ դըրած
 Անըրջանքի՛ն ու Սիրոյն պէս — Աքսորուած...

ՎԵՐՋԻՆ ԿՈՉԸ

Երբեմնի Դշխոս երեւցաւ ինծի,
 Վար քաշեց դէմքէս՝ թեւերս պղնձի.
 «Կ'արտասուե՞ս, Ասպետ»։ — Ո՛չ, հեծկկտացի։

Ինչո՞ւ եկեր ես նորէն խռովել զիս.
 Դրկեր եմ արդէն զինուորներն Յոյսիս.
 — «Գիտե՞ս ուր», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկկտացի։

Սուրացի՛ն, նետերն արձակելով վէս
 Արեւուն դէմ, օ՛րն անիծելու պէս.
 «Կը դառնա՞ն», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկկտացի։

Ահա մինակ եմ, անդէն, յուսահատ,
 Ու ահա դէմս ես, ո՛ւշ է արդէն, վա՛տ.
 «Սիրէ՛ զիս», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկկտացի...

ՍԻՐՈՅ ՇՈՂՔԵՐԸ

Երգը յուշքին ,
Սըրտիս խորէն ,
Կուլայ ուժգին :

Ու տրամագին ,
Սէրըս նորէն
Կը ծնի ցաւին
Խարոյկներէն :

Ու կ'ուզեմ լա՛ւ
Մոխիրներուն
Վըրայ Սիրոյն ,

Որպէսզի ա՛ւ
Շողքերն յետին
Զը կայծ կլտին :

Ս Է Ր

Սէրը՝ գիտցէ՛ք, անուշ ջրի լոգանք է .
 Առանց սիրոյ՝ մարդ էակը նողկանք է .
 Շրթունքներդ երբ դպցնես սիրտի՝ դրոներդ փակէ .
 Դուրս կը վիժին՝ ոչինչ նուազ զերծ փորձանքէ :

Առանց քեզի դառն էր տոկալ պայքարներուն զիւր
 կեանքին ,

Քեզմով կ'ապրին զոյգ ամուսնիքը թանկագին .
 Արևն ես դու , շթափ լուսնէն գիշերային ,
 Մեր սրտերը կը կայծոտես յորդ լոյսով մը անքնին :

Անսէր սիրտ մը պատասխան է դատարկ սրտի .
 Դատարկ սիրտ մը միայն քեզմով կը զինուի .
 Սիրոյ ժամուն բողբոջ կ'առնեն սիրուն հասկեր ,
 Երազանքներ , բոսոր շրթներ , կարմիր այտեր վար-
 գենի :

ԶԱՐ ԱՂԶԻԿԸ

Իմ սիրականս խարտեա՛շ, խարտեա՛շ,
 Հուրերու պէս խարտեա՛շ էր .
 Իմ սիրականս մատղա՛շ, մատղա՛շ,
 Զուրերու պէս մատղա՛շ էր . . . :

Վարդ փետտելէն թաթիկն անուշ
 Վարդերու գոյնն էր առած ,
 Մարդ թունելէն՝ աչուկն անուշ ,
 Մահերու թո՛յնն էր առած . . . :

Բայց կը խնդար ան այնքա՛ն քաղցր
 Որ զոհն ի՛նք իսկ կը նիրհէր .
 Ու կը խնդար ան այնքա՛ն բարձր
 Որ երկինքն իսկ կը ներէր . . . :

Ու մեռա՛ւ փոքր աղջիկը չար .
 -- Թռչունի պէս կը տրտնջար -- ,
 Թէ խորհեր քիչ մը , անպատճառ ,
 Աստուած ի՛նքն իսկ կը զղջար . . . :

Թէ գիտնայի իր մեռնիլը՝
 Թո՛ղ տայի զիս դեռ տանջէր .
 Թէ ի՛նք գիտնար իր մեռնիլը
 Զիս ալ իր հետ կը կանչէր . . . :

Տէ՛ր Դատաւոր, ձեռքըդ նըժար,
 Մի՛ փութար զայն դատելու .
 Անոր արուեստն էր շա՛տ դժուար՝
 Տանջել . . . առանց ատելու :

Հող մի դնէք զայն, կը մըսի,
 Մարմնին մետաքս հագցուցէք .
 Դըրէք մահճի մէջ սնդուսի,
 Ժապաւէնով տաքցուցէ՛ք . . . :

Ես կը հսկեմ աղջկան չար
 — Թէ երկի՛նքն իսկ չի զղջար —
 Զիս կը յիշէր, որ անպատճառ
 Մեռնելուն ի՛նք կը զղջար . . . :

ԲՈՅՐԸ

Կը բարձրանայ բո՛յր մը աղուոր,
 Գաղջ բոյրը կո՛յս մարմինիդ,
 Բո՛յրը՝ խուճկի պէս միամիտ
 Ու մեղքի պէս՝ մեղաւոր . . . :

Ուսկէ՞ կուգայ բոյրը մարմնիդ
 Բի՛ւր տենչերով բեղմնաւոր,
 Դաւադրութեա՛ն պէս ահաւոր,
 Աղօթքի պէս՝ միամիտ . . . :

Կը բարձրանայ բո՛յր մը աղուոր
 Գինովցընող ու բարի .
 Միսթիք ա՛մպ մ'է որ կը փարի
 Քեզ՝ քաղցրօրէ՛ն մեղաւոր . . . :

Գիտե՛մ, կ'զգա՛մ, բոյրըդ գինով՝
 Ծա՛լ ծա՛լ ցրուած ծամերէն,
 Մատիդ ծիրա՛ն, ծի՛ւր ծայրերէն
 Կը ծորի բո՛յրըդ գինով . . . :

Բայց ուսկէ՞ց է բոյրըդ ահեղ .
 Սեւ աչէ՞դ՝ սեւ վարդի պէս,
 Սեւ թարթիչէ՞դ՝ սեւ կարթի պէս,
 Մոռթ յօնքերուդ տակ աղեղ . . . :

Ուսկէ՞ կուգայ բոյրըդ բարի
 Որ կը բուրէ մարմինէդ,
 Կարմիր, բողբոջ, նուրբ շրթունքէ՞դ
 Որ համբոյրին կ'երկարի . . . :

Ուսկէ՞ց է բոյրդ ալ մեղաւոր,
 Լա՛յն վարդի պէս կուրծքէ՞դ բաց,
 Ուր կը կարմրի հետքը դեռ թա՛ց
 Համբոյրի մը բեղմնաւոր . . . :

Ձա՛ր ու բարի, գինճ՛վ ու կոյս,
 Կը շնչեմ այդ բոյրըդ խա՛ռն .
 Մի՛ զըլանար համբոյրըդ դառն
 Սիրակարճ՛տ իմ հոգւոյս . . . :

Կեցի՛ր, կեցի՛ր, ա՛խ, ո՞ւր կ'երթաս,
 Շրթներըս քեզ կը հեւան .
 Ըսէ՛, Սիրո՞յ, Մեղքի՞, Մահուա՞ն
 Ինձ հրաւէր կը կարդաս . . . :

Կը բարձրանայ բոյր մը աղուոր
 Իմ հոգւոյս մէջ. բա՛ց ինձ, բա՛ց
 Կարմիր շըրթներդ՝ վարդի պէս թաց
 Ու մեղքի՛ պէս մեղաւոր . . . :

ՀԱՄԲՈՅՐԸ

— Հո՛գիս, դուն հո՞ս . . . — հեկեկաց ձայնը լալէն՝
 Գիշերն ուշ էր, գաղջ գիշեր էր ապրիլի.
 Իր գրկին մէջ առած լուսնակն սխրալի
 Թուփերն ի վար ջուրը կ'երթար հեւալէն . . . :

— Հո՛գիս, դուն հո՞ս . . . — Ու տեսայ որ ոչ հեռու,
 Գետափին մօտ, յանկարծաթափ, ուժգնովին,
 Հովերու պէս որոնք իրար կը ձուլուին,
 Երկու ըստուեր կը նետուէին իրարու . . . :

Տարօրինակ ինչ ունէր օդն այդ գիշեր,
 Որ դեռ կուրծքիս տակ հետքն ունիմ սարսուռի,
 Ու բիբերուս մէջ խոնաւ կէտ մը կ'ուռի . . .
 Ես այդ գիշերն առանց յոյզի չեմ յիշեր:

Ու կը տեսնեմ աչքիս առջեւն են, ահա;
 Իրար ձուլուած, անքակտելի՛, տենդագի՛ն,
 Բերան բերնի, հոսժկու բազուկը մէջքին,
 Ու մազերու ծովը որ լայն կը խաղայ . . .

Օ, երջանիկ տարիք ուր մարդ կրնայ գէթ
 Տաք համբոյրի մը անհունին մէջ մոռնալ
 Գոյութիւնն ալ, Տիեզերքն ալ, ինքզինքն ալ,
 Ու աշխարհքին ժպտիլ անփոյթ ու անգէտ . . .

Օր մը Սիրոյ ծաղիկները կը գեղնին,
 — Ե՞րբ անբաժան եղան փուշերն վարդերէն —,
 Պէտք է տքնիլ, ցաւը ըմպել. ու արդէն
 Քիչ յետոյ ժամն է խորհելու սեւ հողին . . .

— Հո՛գիս, դուն հո՞ս . . . — Երկար, երկար քարացան
 Այդ դիրքին մէջ, բերան բերնի, անձնըւէր,
 Իրենց շունչերն կարծես իրար յանձնուէր,
 Այնքան սէր կար այդ պաշտումին մէջ անձայն . . .

Ու ես լըռիկ, ու ես անշարժ, երկիւղած,
 Կը նայէի իրենց երկար, ու վաղուան
 Կը խորհէի, յաջորդ վաղուան ու մահուան,
 Երբ զգացի թէ էութիւնըս դողաց . . .

ԱՍՊԵՏԻՆ ԵՐԳԸ

Ճերմակ ձին է թամբեր, տեսէ՛ք,
Ոսկի թամբին վրայ կանգնած սէգ,
Լըռին կ'երթայ ասպետն. ըսէ՛ք,
Ասպետը սէգ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Կը խրոխտայ վէս ձին՝ կոյսի պէս.
Արշալո՛յսն է ծաղկի հանդէս,
Հազար թռչներ կ'երգեն անտես.
Ասպետն, ըսէ՛ք, դէպ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Հետեորդներն ո՞ւր են աղուոր.
Ռազմի՞ կ'երթայ ան ահաւոր.
Ո՛չ, իր սրտէ՛ն է վիրաւոր.
Ասպետն, ըսէ՛ք, դէպ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Ահա հասաւ ժայռին գաղաթ,
Դէմքը ծածկեց ձեռքով երկաթ,
Խոյացաւ վար ձին խանդակաթ.
Ասպետը սէգ մահուա՛ն կ'երթայ . . . :

Տ Ր Տ ՈՒ Մ Ո Գ Ի

Թափառամու ճամբուն վրայ քերթողի,
Տրտում ոգի, ահա՛ դարձեալ գըտա՛յ քեզ
Հոն ուր քեզի օր մը մինակ ես թողի
Քարին վրայ, աղբիւրին մօտ, կը յիշե՞ս:

Մեր հրաժեշտի օրէն ի վեր դուն այսպէս
Հեռուն յառած մութ աչքերըդ սեւածիր,
Սպասեցիր ճամբուս վրայ տրտմապէս
Ու արցունքիդ լոկի երգը միշտ լացիր:

Ես հեռացայ տարտամին մէջ խուլաբար
Իմ երազիս ճամբաներէն անդադրում
Գիշերներու հովիդ նման խօլապար,
Վերջալոյսի թռչուններուն պէս տրտում:

Ու վազեցի անուրջներու ուխտաւոր
Թաւիշին վրայ կեանքի ծիծղուն մարմանդին,
Ու վէրքերուս ծաղիկները ւխտաւոր
Տարի մինչեւ հորիզոնները մութին:

Ես խոյացայ՝ նուիրումէս տենդահար,
 Հոն ուր նիհար ճառագայթ մը կար յոյսի,
 Հոն ուր սիրոյ վշտիդ երգ մը կը դողար,
 Հոն ուր դողդոջ ծիածան մը կար լոյսի:

Ու թեւաբեկ ահա՛ քեզի կը դառնամ
 Երջանկութեան ճամբաներէն յետադարձ.
 Տրտում ոգի՝ հողւոյս միակ բարեկամ,
 Դուն իրական, դուն ճշմարիտ, դուն անդարձ:

Ձեռքերուս մէջ դիր ձեռքերդ մահաթոյր,
 Ու հողեղէն շրթունքներդ շրթունքիս,
 Երակներուս մէջ քու շունչդ տրտմաբոյր,
 Արցունքներուդ բիւրեղին մէջ՝ իմ հոգիս:

Տրտում ոգի, թեւըդ թեւիս գալարուն,
 Համբոյրի մը անհունին մէջ սգաւէտ,
 Մեր ցաւերուն, արցունքներուն, վէրքերուն
 Պատարազը պիտի տօնենք քեզի հետ:

Խ Ա Պ Ր Ի Կ

Հովերն ի՞նչ ըսին քեզի, ո՛վ ճամբորդ,
Որ հեռէն կուգաս, հեռէ՛ն արփաւէտ.
Ա՛յն հեռէն կուգաս, ուր աչքերէս յո՛րդ
Արցունք է ինկեր սրտիս արեան հետ...:

Հովերն ի՞նչ խապրիկ, հողերն ի՛նչ եղեռն
Պատմեցին քեզի, ո՛վ ճամբորդ ընկեր,
Այն հովերն հեռի, այն հեռի տեղերն
Ուր ամէն քայլիս արցունք մ'է ինկեր...:

• Հողերն ի՞նչ ըսին, հովե՛րն ինչ ըսին.
Անո՛նք կը ճանչնան միայն իմ հոգիս,
Այդ սուրբ տեղերուն վրայ, լուսնակ լոյսին,
Արցունք մ'է ինկեր իմ ամէն քայլիս...:

Այն մեծ, գորշ թռչունն որ համակրօրէն
Կը դադրեցընէր ողբիս՝ իր երգեր,
Հոն չէ, գաղթա՛ծ է անշուշտ այն երկրէն
Ուր ամէն քայլիս արցունք մ'է ինկեր...:

Ու առուակն ալ որ հոն կը խոխոջէ,
Իմ առուակըս չէ՛, նոյն երգը չերգեր.

Ան ծով թափեցաւ, այն նոյն ջուրը է՛
Ուր ջուրերու պէս արցունքս է ինկեր . . . :

Խամրած են անշուշտ սէղերն ալ դալար
Ուր կը խեղդէի ողբերըս կերկեր,
Նոր ծըլած մարգերն ինձ է՛ն, է՛ն ճանչնար
Ո՛ր տեղին վըրայ ո՛ր արցունքս ինկեր . . . :

Բայց հո՛ղն ինչ ըսաւ, այն որ մայրօրէ՛ն
Աչքիս ցօղին հետ ծծեց իմ հոգին .
Ան զիս կը ճանչնա՛ր. ծաղիկ մը նիհար
Չըսա՞ւ թէ ինք ծի՛լն է իմ արցունքին . . . :

Ու հո՞վն ինչ ըսաւ. ա՛ն զիս կը թօժէր
Լո՛ւռ խապրիկներով ամէն իրիկուն,
Ինձ սիրականիս սիրտը կը դօժէր,
Կը չորցնէր թա՛ց աչերըս անքուն . . . :

Չա՛ր հովիկ, սրտիս միա՛կ լրաբեր,
Գիտնալո՞վ, դութո՞վ կը խաբէիր զիս :
Գնա՛, ըսել իրեն թէ հեռո՛ւ ամիբ
Կը փախչի՛մ իրմէ՛ ճամբէն արցունքիս . . . :

. . . Հովերն ի՛նչ ըսին քեզի, ո՛վ ճամբորդ,
Որ հեռէն կուգաս, հեռէն սըգաւէտ .
Ա՛յն հեռէն կուգաս, ուր աչքերէս յո՛րդ
Արցունք է ինկեր, սրտիս արեան հետ . . . :

Գ Ա Ց Ո Ղ Մ Ա Ր Դ Ը

Ձեմ գիտեր ո՛վ, չեմ գիտեր ո՛ւր
 Կ'երթայ...: Հի՛ն, հի՛ն ասպետ մ'է լուռ,
 Կ'ըսեն՝ ձիուն վրայ տխուր
 Կ'երթայ շո՛ւտ, շո՛ւտ, չեմ գիտեր ո՛ւր...:

Կը տեսնեմ մեծ շուքն իր նիհար
 Վերջալոյսին, ամպերէն վար,
 Սեւ նժոյգին վրայ հոգեվար
 Սարէ՛ն Կ'երթայ, չեմ գիտեր ո՛ւր...:

Կ'երթայ շո՛ւտ, շո՛ւտ, ու չի տեսներ
 Որ ետեւէն բիւր կմախքներ
 Ա՛լ վազելէն շատ են յոգներ,
 Ան Կ'երթայ շո՛ւտ, չեմ գիտեր ո՛ւր...:

Կ'ըսեն՝ գղեակ մ'ունի աղուոր
 Կամ ուխտ մը սուրբ, սէր մ'հեռաւոր,
 Ու հո՛ն Կ'երթայ...: Եւ գիտեմ որ
 Տապան մ'ունի, չեմ գիտեր ո՛ւր...:

ՀՈԳԻՍ

Հիւանդ տերեւ մը տեսայ կանանչին մէջ դաշտերուն։
Ի՞նչ աղուոր էր գարունը, փափուկ հովէն օրօրուն.
Սիրուն խոտերը դաշտին, ծաղիկներն ալ բիւր գոյնով
Կը խնդային լռելեայն, գաղջ արեւին տակ գինով։

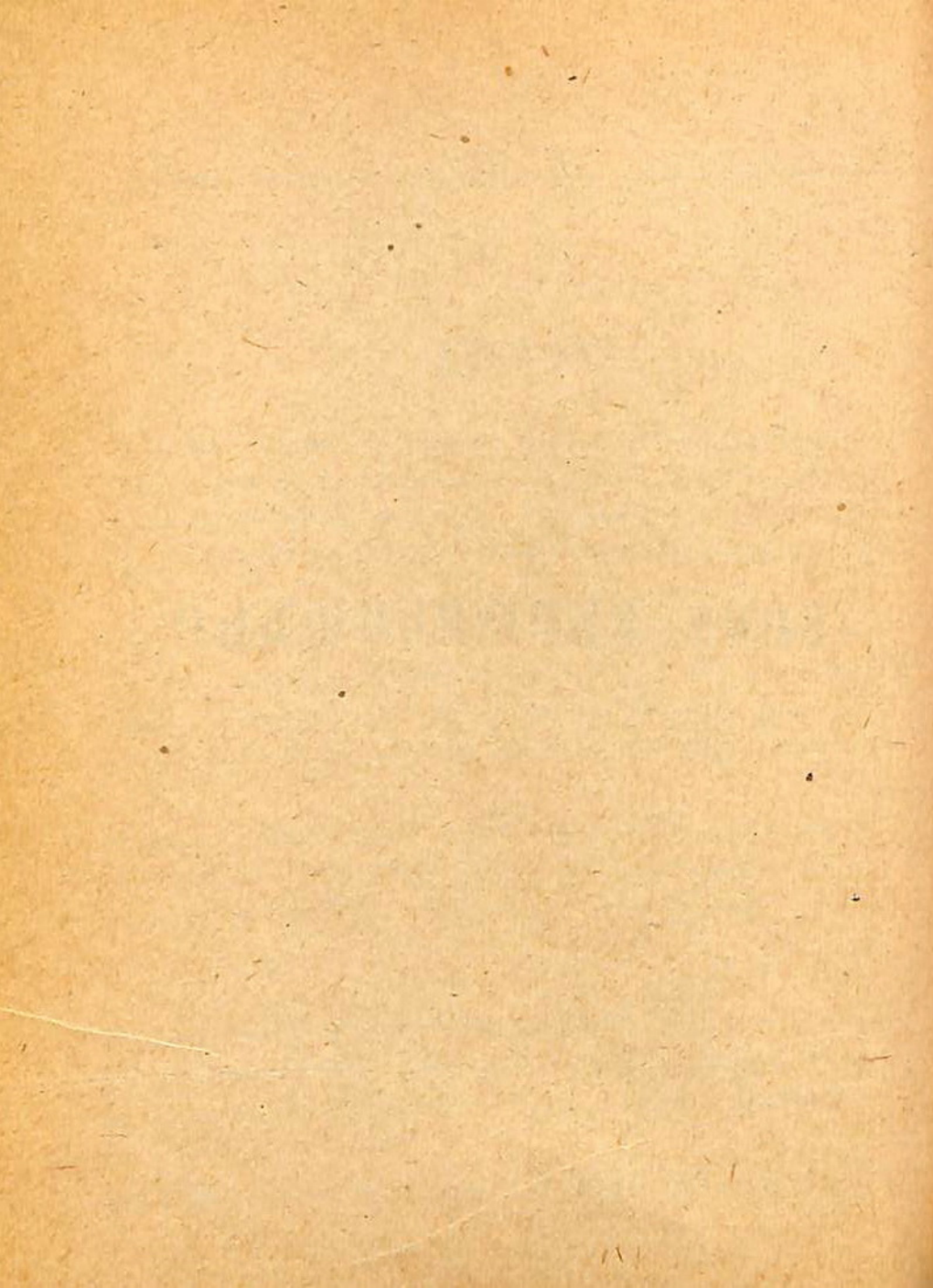
Բայց գարնային, կենսաւէ՛տ այդ պարին մէջ մոլորուն՝
Հիւանդ տերեւ մը տեսայ, կանանչին մէջ դաշտերուն,
Չորցա՛ծ տերեւ մը նիհար, որ զեփիւռին հըպումով
Մեռելամերձ կը դողար՝ մարգերուն մէջ ակնաթով։

Սիրտըս անհուն ցաւով լի՛ ես ծռեցայ սըգահար,
Մատներուս մէջ առի գայն, ու իր մարմինը նիհար
Գուրգուրանքով, արցունքով մօտեցուցի շրթունքիս...։

Անժամանակ՝ թարշամած գարնան տերեւ մ'է հոգիս՝
Ծաղիկներուն մէջ կեանքին, զիփիւռին տակ մայիսի՝
Ա՛յ ժպտելու անկարող, ան կը դողա՛յ, կը մըսի՛...։

Հիւանդ տերեւ մը տեսայ կանանչին մէջ դաշտերուն...։

ՅՐԻՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԵՐԳԵՐ

Ա.

ՎՐԷԺԻՆ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

Քե՛զ, ցասումի՛ վայրագ հեղեղ գահավէժ,
Արդարութեան փայփայելի մո՛լթ հըրէչ,
Խաւարներու ահե՛ղ ծընունդըդ, վը՛րէժ,
Ողջո՛յն, տաղե՛րըս քեզի՛ . . . :

Մոխրի՛ն կուտամ սրտիս վէրքերն ախտազին . . . :
Ամենո՛ւն վէրքն, անսահմա՛ն վէրքը ազգին,
Արդարութեան ծարա՛ւը, մա՛հն հաւատքին,
Երգին տաղե՛րըս քեզի՛ . . .

Սանձերնին լա՛յն երիվարներ ասպաղէն,
Ալիք ալիք թօթուելով սէգ բաշն ուսէն,
Թող հայրենի աշխարհիս կուրծքն աղօսե՛ն,
Սուրա՛ն տաղե՛րըս քեզի՛ . . . :

Ու ես կուգա՛մ, — մո՛լթ շանթերու սերմնացան —
Այդ աղօսէն, ուր արիւններ լճացա՛ն,
Գիշերներով, չար հովիտով, ցիրուցա՛ն,
Ցանեկ տաղե՛րըս քեզի՛ . . . :

Բ

ՀԱՅՈՒ ՈՐԲԻԿ

Ա՛յ հայու որբիկ, ա՛յ անտէր որբիկ,
Մանրի՛կ, արիւնո՛տ ոտքերըդ բոպիկ,
Ո՞ւր կը քաշկռտես այսպէս մոլորուն...:

— Չա՛ր քամիներուն...:

Ա՛յ որբիկ, բոցեր գիւղե՛րը հասան,
Անտառներու մէջ մայրերնիդ կ'որսան:
Անպաշտպա՛ն ու մերկ, ո՞ւր այսպէս, որբիկ ճան:

— Մո՛ւթն ինձ պատմուճան...:

Քեզ համար մարդերը դո՛ւթ, հա՛ց չունին,
Ա՛յ որբիկ, շի՛ւղ իսկ չկայ թռչունին.
Ծերեր սովահար կ'իյնան ժամէ ժամ...:

— Արիւն կ'որոճամ...:

Հայրըդ պատուտուա՛ծ նետե՛ր են սարին.
Եղնիկներու պէս քոյրերըդ՝ տարի՛ն.
Աստուա՛ծդ իսկ մատրան մէջն է խողխողուած...:

— Վըրէ՛ժն ինձ Աստուած...:

Դէ՛հ, գնա՛ մեծցիր ահեղ որբն Հայուն .
 Սընի՛ր արիւնով, ու փսխէ արիւն
 Մարդկութեան ճակտին, ու սարսափ ու հուր . . .

— Այդ՝ պարտքս է տըխուր . . .

Գ

ՎԵՐՋԻՆ ՕՐՕՐ

Օրօ՛ր, օրօ՛ր . . . : Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս,
 Վիրաւոր Հօ՛րըդ ճիչերն ա՛լ չ'իմանաս :
 Ծիծէս ծըծա՛ծըդ թոյն է, կաթ չի գիտնաս . . .
 Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս :

Արի՛ւն — հեղեղ հորդեց այս սուրբ ձորերէ,
 Բայց չի փախի՛ս, փարէ՛ երկրիդ, դայն սիրէ՛ ,
 Հողիդ վըրայ գերի մի՛ըլլար, այլ տիրէ՛ . . . :
 Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս :

Հօրըդ վըրայ եթէ անշո՛ւնչ չի՛նկայ ես,
 Զի ուխտե՛ցի Հըռոմի է՛դ գայլին պէս,
 Նոր Ռոմուլոս մը գիեցնել ստինքէս . . . :
 Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս :

Բազուկներուս՝ պարան, ոտքիս ալ՝ կացին,
Ստինքիս զոյգ պտուկներն, ա՛հ, կտրեցին:
Վէրքէս՝ արիւնըս ծծէ, որդեակ միածին...:
Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Ահա կ'իյնամ...: Հայաստանը մա՛յր քեզի:
Կտակ կուտամ այս կոտրած Սուրն երկսայրի՝
Ուր Հայրիկիդ դեռ տաք արիւնը կ'այրի...:
Օրօ՛ր ըսեմ քնանաս:

Ո՛Վ ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔՍ...

Կիլիկիոյ արիւնցի՛ն

Յայգն ի՛նչ անոյշ է, ցայգը ի՛նչ գինով:
Յաւերէս տարուած կը քալեմ երկա՛ր
Լեմանի ափին՝ խոր տրամութիւնով:
Ի՛նչ խաղաղութիւն, ի՛նչ անճառ չըկար,
Ու ցայգն ի՛նչ անոյշ, ցայգը ի՛նչ գինով:

Հեռէն թեւճակի շառաչներ դողդոջ
Երգը կ'օրօրեն սիրող զոյգերու.
Ջուրին մէջ աստղեր ինկեր են բողբոջ.
Ու տարփոտ մութին մէջ հեռէ հեռու՝
Թեւճակներու թա՛ց համբոյրն է դողդոջ:

Լուսնակն ալ ահա՛ շքեղ կը ծաթի
 Առասպելներու լոյս — դշխոյին պէս՝
 Ալպեաններու ձիւն — հրաշքէն արծաթի:
 Նոր հովուերգութեանց հիւն հանդիսատես՝
 Տժգոյն տարփաւորն ահա կը ծաթի:

Ի՞նչ անհունութիւն, ի՞նչ երազ, ի՞նչ շունչ...:
 Լըռին լեռներու կողէն սատափի
 Մինչե՛ւ սխրացած անտառն անշշունչ,
 Ու մինչեւ դաշտերն ուր Ռօն կը թափի,
 Ի՞նչ անհունութիւն, ի՞նչ երազ, ի՞նչ շունչ...:

* * *

Ու դո՛ւն, ո՛վ դժբաղդ երկիր հայրենի,
 Որ արիւնի տա՛ք շամանդաղի մէջ,
 Զոհ՝ գաղաններու խաղին վայրենի,
 Ու համայնասպա՛ռ բոցերու անշէջ,
 Կը մըխա՛ս, դժբաղդ երկիր հայրենի...:

Ո՛վ իմ հայրենի՛քս...: Ու դո՛ւք, հեռաւոր,
 Եփրատ ու Արաքս ու Վանայ ծովակ,
 Ո՞ւր են կարապնե՛րը սիրախտաւոր
 Որ իրենց երա՛զ թեւերով ճերմակ
 Ճեղքէին կարմիր ձեր կո՛ւրծն ախտաւոր:

Հովուերգութիւններդ ո՞ւր են սխրալի
Ո՛վ Արարատեան ձիւնափա՛ռ հսկան։
Ու դո՛ւն, միամիտ Դրախտն առասպելի,
Ինչո՞ւ այսքան մո՛ւթ է քու լուսնկան.
Հովուերգութիւններդ ո՞ւր են սխրալի։

Լեռանոյշ կուսա՛նքըդ Հայաստանի,
Ո՞ւր են ձեր սիրոյ երգերն անհամար
Որ հովը դէմի բըլուրը տանի,
Ուր սըրինդ մը խեղճ կուլայ ձեզ համար...
Ո՛վ յաւերժահա՛րս կոյսք Հայաստանի։

* * *

Բարէ՛ւ Վայի՛ւննե՛ր են որ կը լսեմ,
Հերքերնին ցրուած, փախչող խելայեղ,
Ընդդիմադրումի մը պահուն վսեմ,
Պիղծ եաթաղանով ընդկիսուած ահեղ՝
Կոյսերու վայի՛ւնն է որ կը լսեմ...։

«Հո՛ւ, մենք ենք, մեղք ենք, եղբայրնե՛ր, քոյրե՛ր...»
«Մե՛նք ենք, լափլիզուած բոցերէ անչէջ...»
«Մերկ սուսերներով հալածուած կոյրեր...»
«Մե՛նք ենք, կը վազենք մութին, մահուա՛ն մէջ՝
«Հո՛ւ մե՛նք ենք, մե՛րկ ենք, եղբայրնե՛ր, քոյրե՛ր...»

«Մե՛նք ենք, դիւահար ծնո՛ւնդ արիւնի,
 «Հի՛ն, շքե՛ղ ցեղի զաւակներ յետին
 «Բոպիկ երեսա՛յ, դողդոջ ծերունի՛,
 «Մե՛նք ենք ո՛ղջ գանկերն որ կ'իյնան գետին...
 «Մե՛նք ենք, դիւահար ծնո՛ւնդ արիւնի...»

«Հո՛ւ, նզո՛վք: Մեր վէրքին փրփրուն
 «Շոգին խաւարէ՛ր ձեր աչքերը, ա՛հ.
 «Մեր արիւնը ձեր զաւակա՛ց գլխուն.
 «Թո՛յն չնչէիք դուք, ու ըմպէիք մա՛հ...
 «Հո՛ւ, նզո՛վք, նզո՛վք ձեր սերունդներուն...»

Յայգն ի՛նչ անոյշ է, ցայգը ի՛նչ գինով:
 Երգեցէք սիրոյ համբոյրներ զուարթ,
 Ու դո՛ւք երգեցէք երանութիւնով,
 Դո՛ւք երազ ափեր, ալեակներ լազուարթ,
 Ձեր ցայգն ի՛նչ անոյշ, ցայգը ի՛նչ գինով...»

Կը քալե՛մ: Քալէ՛, յիմա՛ր տարագիր.
 Ժպիտ մը շուրթիդ՝ կարապի՛ն համար,
 Նե՛րքնապէս լալով՝ միտքդ գէ՛պ երկիր,
 Շեղչւած մահերու վրայէն անհամար,
 Քալէ՛, դուն քալէ՛, յիմա՛ր տարագիր:

Քնարի զառամած թելի մը փարած,
 Թալանէ, բոցէ հեռո՛ւ, ահ, հեռո՛ւ
 Քալէ դուն, քերթո՛ղ հայրենահալած,
 Հո՛ւր, արի՛ւն երգէ ազատ լեռներու,
 Քնարի զառամած թելի մը փարած . . . :

Քա՛լէ: Մինչեւ ե՞րբ . . . : Քա՛լէ կուրօրէն,
 Քալէ՛ մինչեւ որ Արեւն հրակէզ
 Իր մարը մտնէ նորէն ու նորէն՝
 Ու օ՛ր մը ալլելը՛ս չի ծագի քեզ . . . :
 Բա՛րէ . . . : Կեա՞նքն է այս . . . : Քա՛լէ կուրօրէն . . . :

ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ

Զանգակնե՛ր, բարի՛, բարի՛ զանգակներ,
 Ի՞նչ բան կասեցուց ձեր գուժկան լեզուն .
 Խօսք ելլել կ'ուզէ արիւնը վազուն . . .
 Կը լռէ՛ք, բարի՛, բարի՛ զանգակներ:

Արդեօք ձեր միտտիք հազազն արօյրէ,
 Ուր կեղե՛ւ կապեց աղօթքի փոշին,
 Եւ ուր կ'երազէ՛ր խունկի գոլորչին,
 Յեղակարծ ցաւէն՝ անզօ՛ր, կը լռէ՞:

Ո՛հ, Ձեր դարաւոր հոգին պղնձի
 — Որ շատ, շատ յաճախ տեսեր է Բարին
 Յաղթըւած Չարէն — այժմ իր բարբառին
 Ու իր Աստուծոյն վրայ կը կասկածի...

Արդ, ո՛ւր էք չքնաղ խոստումներ խաչին,
 Եղբայրութեան զո՛ւր բարբառներ, ո՛ւր էք,
 Կըրակ կը փսխէ հոգն ամենուրեք...
 Գետերն արիւնո՛վ, դիակո՛վ կ'ուռչին...

Ու կ'իյնայ այն որ կը ծնկէ վախով.
 Զի թուրն աւելի արդար է իմաչէն.
 Զի կեանքն անոնց է միայն որ քաջ են.
 Անո՛նց որ կ'ապրին ուրիշին մահով:

Լո՛ւռ էք, զանգակներ: Աստուածն է մեռեր:
 Գո՛յժ տուէք վաղուան. իր հա՛սկը մեռաւ:
 Գո՛յժ տուէք Հայուն. զի ա՛ղզը մեռաւ:
 Զանգակներ, ծերո՛ւկ, բարի զանգակներ...

Ինչպէ՛ս կ'ուզէի ձերին պարանին
 Կախուիլ ու ցնցել երկաթ բազուկով:
 Անո՛նք որ ինկան բիւրո՛վ, քովէ քով,
 Ձեր զօղանջին հետ, լալու պէտք ունին...

Հոգիիս հազա՛ր խուլ զօղանջներով
 Գոռացէ՛ք, զա՛նգեր. ու կատաղօրէն

ԴահաՎիժեցէք ձեր երկաթ թառէն,
Ուրկէ միայն լալ գիտցաք դարերով...

Օ՛, զօղանջեցէ՛ք, Աստուա՛ծն է մեռեր...

Ի Ն Զ Պ Է Ս Ե Ր Բ Ե Մ Ն

Քերթո՛ղ, պատմէ՛ մեզ հայրենի յուշքերէդ.
Երգէ՛ մեզ հին օրերու երգ մը անհետ,
Թափառական թրուպատուրի երգ մը զո՛վ,
Արբշիւ ու զով մեր Գողթանի ողկոյզով:

Մեռելի չէն երգ մը հանէ թոքերէդ.
Հին, կռապաշտ ա՛յն երգերէն որոնց հետ՝
Մեր ասպազէն քաջերն արոյր թափօրով,
Սաղաւարտին շողացնելով, ջահերո՛վ,

Արքայական հանդէսներու, վայրա՛գ, վէ՛ս՝
Կը պարէին, աստուածներու պարի՛ն պէս...
Երգէ մեզի հին օրերու հի՛ն յուշեր:

Մենք դարաւոր մեր մահացունմն այս գիշեր
Պիտի պարենք, եղեռնօրէ՛ն, չէ՛ն, խելա՛ռ...
— Քերթողը, ծե՛ր, չը խօսեցաւ: Ան կուլա՛ր...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ո՞վ կուլայ ախպէս խշտեակիս չէմքին .

— Քո՛յր, ղարիպն է, բա՛ց...

Կմա՞խք մը կ'անցնի դուրսէն լալագին .

— Սոյ՛ն է, դուռդ բա՛ց...

Տապա՞րն է ջախջախ դրանքս կրծքին .

— Զարդն է, դո՛ւռդ բաց... :

Զ Ղ Զ Ի Կ Ը

Քու սուգըդ ո՞վ պիտի լայ, Զղջի՛կ, զագիր ու մութ .
քո՛յր :

Ահա իջնող մութին մէջ կը խարխափի վազքըդ կո՛յր .
Ո՞ւր, Զղջիկ քո՛յր : Ինչո՞ւ լուռ կը հեռանաս երգիքէս,
Ո՞ր թարշամած վարդն յետին պիտի հաճի՞ ժպտիլ
քեզ... :

Եւ ո՞ր սարեակը պահուած թաւուտին մէջ հեշտաբոյր,
 Քեզ դալալուիլն իր հրաւէ՛ր պիտի երգէ ի համբոյր...
 Դուն ի՞նչ ունիս. ո՛չ փետուր, ո՛չ իսկ ձայնիկ մ'որ
 երգես.

Ո՛չ իսկ լոյս մը մտերմիկ՝ փոսուռայի բոցին պէս:

Մերկ թւերըդ որ հէգ կո՛ղըդ կը ծեծեն անընդհատ,
 Քնած կեանքը թունեւու շարժումն ունին յուսահատ,
 Ու միջոցին մէջ Անէծք ցանեւու տե՛նդը անշէջ:

Եղո՞ւկ, դուն չե՞ս սաւառնիր, կը տապալի՞ս մութին
 մէջ:

Դարձի՛ր, դարձի՛ր, Զղջիկ քոյր, եկուր անխօս ու
 հըլու,

Երդիքի՞ս մէջ, հոգւո՞յս մէջ, Սեւ Նզովքըդ խոկա-
 լու...:

Ի Ժ Ը

Ինչպէս Ամօթն, ինչպէս Մեղքն, ինչպէս Դժոխքը,
 տեսէ՛ք,

Ան կը ննջէ: Զազրելի՛, դարշատեսիլ, անշա՛րժ, սէգ՛,
 Անգիտակից անմեղի իր քունը խո՛ր կը ննջէ...:

Մենէ որո՞ւն համար քունն՝ ըսփոփիչ, կարճ Մահ մը
 չէ...:

Ո՛վ նորածին իժի ձագ: Քնացի՛ր. կո՛ղբդ հրաշէկ
 Երա՛շօրէն փըռէ տաք աւազուտին վըրայ չէկ.
 Եթէ հեռէ հեռու մեղմ ջուրը տարփոտ կարկաչէ,
 Քու գետնաքարչ մարմինիդ հովուերգութեանն հա-
 մար չէ՛:

Դուն հո՛ղ պիտի ճաշակես, ու դուն պիտի Մա՛հ ըմ-
 պես,
 Պիտի շնչես ժայռերու թաքուն ճեղքին մէջ անտես,
 Անխճելով արգաւանդ արգանդը որ քեզ ծընաւ...:

Ձէ՛, չի պիտի թողում որ ապրի՛ս: Հարուած մը...:
 Մեռա՛ւ...:

Ա՛խ, հողակե՛րտ, նղովուած, սողո՛ւն որդւոցը մարդ-
 կան,
 Փրկարար մեծ հարուածն ո՛վ պիտի շնորհէր վերջնա-
 կան...:

ՊԻՏԻ ՄԵՌՆԻ...

Ճի՛չ, ճի՛չ մըն ալ...: Անօգո՛ւտ: Փոթորկին մէջ
 աշունի,

Անծի՛ր ծովուն վըրայ գորշ, դէպի ափե՛րն հայրենի,
 Ծիծառներուն կը սուրայ լո՛ւռ կարաւանը փութով,
 Իրենց վերջինն, ուժասպա՛ռ, կը փորձէ ճի՛չ մ'ալ
 թոթով...:

Հպարտ հոգւոյս մէջ տղու՝
Անմահ ըլլալ կարծեցի,
Գարնան երկնին տակ աղո՛ւ
Ես սիրեցի ու լացի . . .

Երգը մեռաւ շրթներուս .
Միայն մա՛հ կայ, կաղկանձի՛ւն .
Ներէ՛ ծաղկող ծիլերուս,
Ճերմակ Ոչինչ, ճերմակ Զինն . . . :

Ներէ՛ սրտիս իմ անահ,
Անուրջներուս վաղանցիկ,
Ճերմակ Աստուած, ճերմակ Մահ,
Զի դո՛ւ ես լոկ գեղեցիկ . . .

Կը մեռնին սէր ու ժպիտ,
Զի դո՛ւ ես լոկ իրական .
Կեանքը քրքիչ մ'է հտպիտ,
Ու դո՛ւ ես լոկ տիրական . . . :

Հաւատացի՛ վարդերուն,
Համբոյրներուն կանացի .
Սիրոյ հի՛ն հի՛ն դարերուն
Աստուածն ըլլալ կարծեցի . . . :

Կարծեսցի գաղջ հո՞ջն ըլլալ,
 Հովիւն ըլլալ սիրերգակ,
 Աստղերուն բո՛ցը գողնալ,
 Ըլլալ անմահ արեգակ . . .

Բայց սա՛ն լեզուովդ ինձ կ'ըսես
 Թէ արեւնե՛ր կը սառչին . . .
 Ապա մարդուն սիրտը վէս
 Խաւարչտին կէտ մ'է ջնջին :

Համբոյրը գէ՛ջ, սէրն անշէջ,
 Պէտք է մոռնալ ամէ՛նն ալ .
 Փակել աչքերս Մահուանդ մէջ
 Անհունիդ մէջ անհուննա՛լ . . .

ՅՆԾՈՒՆ ՄԱՀ

Քերթողն ըսաւ . — «Անո՞յշ վրտակ,
 Շիւղերու տակ, ճիւղերու տակ
 Ո՞ւր կը վազես աննըպատակ . . .

«Վարդեր կուլան ջուրիդ վերեւ,
 Սէզեր կուտան քեզ բիւր բարեւ,
 Քե՛զ կը կանչեն ծաղիկ, տերեւ . . .

«Լուսնակի ցուքը ծոցդ առած,
Դաշտերու մէջ լայնատարած,
Ո՞ւր կը վազես դուն շուարած . . .

«Կեանքդ արդէն կարճ է, ա՛յ վըտակ,
Մի՛, մի՛ վազեր, ծո՞ղն անյատակ
Պիտի թաղէ քեզ ալեաց տակ . . . : »

Վըտակն հծծեց. — «Թող անդադրում
Վազեն ջուրերս, մի՛, մի՛ արտում
Արցունք կաթեր անոնց սրտում:

«Թո՛ղ որ երգեմ լուսն ու մութին.
Ի՛նչ փոյթ թէ մահն է քայլ մ'անդին.
Ես սիրահար եմ մարմանդին . . . : »

Ու մինչ քերթողը կ'երազէր՝
Հալո՛ւ, վտակը եռուզեռ
Երգով իր Մահը կը վազէր . . .

ԵՐՆԷԿ ԶՈՒՐ

Ո՞վ պիտի երգէ քու անփառունակ
 Կեանքիդ միամիտ տաղը, մատա՛ղ ջուր,
 Որ լո՛յժ դալալի մը պէս շարունակ
 Կը փրփրիս, կ'երթաս դաշտերուն մէջ ուր
 Դարեր դարերով ե՛րգէ է գոհունակ:

Ո՞վ պիտի պատմէ վաղքերդ մշտուոր
 Վայրի վարդերուն երազանքն ի վար.
 Ո՞վ պիտի ցոյց տայ փրփուրներուդ խոր
 Հեւ ի հեւ կեանքիդ իղձերն հոգեվար,
 Վէտ վէտ սէղերու շոյանքն ալ բոլոր:

Լուռ անըջանքի պահուն ցայգային,
 Ո՞վ պիտի պատմէ խիճերուդ լեզուն,
 Ու հէքեաթունակ սէրն ուռենիին,
 Երբ մութ գիշերով իրեն ազազուն
 Ոստերը, փախչող հոգւոյդ կը հայի՛ն:

Միամիտ վըտակ, դարերէ ի դար
 Դուն մամուտ ճամբէդ կ'երթաս անմուր,

Ու երբ կը մեռնին շուրջդ անմխիթար՝
Գարնայնի դոյն գոյն ծաղիկներդ բոլոր,
Երկու քարի մէջ կ'երգես անդադար:

Երնէ՛կ քեզ, վը՛տակ, մեռնիլ չունիս դուն.
Արցունքէ մարմինդ կը վարես անվերջ.
Գիշերներու մէջ միայնակ դուն արթուն,
Անսկիզբն, անվերջ, վըտիտ փորիդ մէջ
Կ'երգես. երնէ՛կ, ջո՛ւր, վախճան չունիս դուն:

Ու երբ այս տողերն մըրոտող նիհար
Ձեռքէն, օր մը, լոկ պուտ մը հող ապրի,
Ուրիշ քերթող մ'ալ, ինծի չափ յիմար,
Պիտի գայ հարկաւ երգերըդ վայրի
Յանգի, չափի տակ առնելու համար:

Մինչ յաւերժօրէն կեանքդ զուարթուն
Պիտի կարկաջէ, քու ջուրդ յարաշարժ,
Հեգնելով արուեստն ու կեանքը մարդուն...
Ո՛վ անմահութեան ըստուեր զետնաքարչ,
Վը՛տակ, երնէ՛կ քեզ, մեռնիլ չունիս դուն:

ԿԱՐԱՊՆԵՐԸ

El est d'étrange soir
Où les fleurs ont une âme(*)
Al. Samain

Գիշեր է լուռ, հանդարտ գիշեր ամառուան .
Մութը պատեր է երկինքը համօրէն .
Հեռուններէն քանի մը լոյսեր միայն
Իրենց ձիւնը վար կը կաթեն յուլօրէն :

Ո՛չ մէկ շրջուկ : Լուսթիւնը կը թրթռայ
Անծի՛ր, անծա՛յր լայնութեան մէջ օդերուն .
Ու բացխփուող աչքերու պէս, ափին վրայ,
Քաղաքներու կը պլպլւայ լոյսն հեռուն :

Բարձրը, մութին ալքերուն մէջ, հեռակայ
Ժիւրաներու ստուերը լուռ կը մրափէ .
Աւելի՛ վեր, արհամարհոտ ու հսկայ,
Ալպեաններու սէզ ճակատն է սատափէ :

(*) Տարօրինակ իրկումներ կան
Ուր ծաղիկներն ողջի մ'ունին

Զոյգ ալեփառ շղթաներու դարաւոր
Օրրանին մէջ ընկողմանած հոլանի՛,
Լեռներու վեհ հուրիններուն պէս աղուոր
Կը քընանայ կապոյտ հոգին Լեմանի:

* * *

Դիշերն է լուռ, լիճը տրտում: Հեռուէն,
Ճաճանչներու, փրփուրներու պէս աղուոր,
Քնացող ջուրին երեսին վրայ մեղմօրէն
Երկու կարապ կը սահին լուռ, մենաւոր:

Իրենց մարմի՛նը քնքուշ է, գեղեցիկ.
Իրենց թեւերն արծաթակերտ, ձիւնագէս,
Եւ մարմարի իրենց վիզը սըլացիկ՝
Երազային տաճարներու սիւնին պէս:

Կը մօտենան անոնք իրար մեղմօվին,
Ու կտուցնին իրար կուտան ուղղակի,
Այնպէ՛ս ինչպէս ո՛չ մէկ շրթունք տակաւին
Ա՛յնքան սիրով չէ՛ մօտեցած շրթունքի:

* * *

Ու ձիւնափառ իրենց թեւերն կ'առնեն վեր,
Կը գալարեն իրենց վիզը երկնասլաց,

Ա՛յնպէս ինչպէս երկու բազուկ անձնուէր
Այդքա՛ն սիրով իրարու չե՛ն գալարած :

Գիւղերուն լո՛յսը կը ցոլայ հեռուէ՛ն .
Վերը՝ շո՛ւքը ժիւրաներուն հեռակայ .
Աւելի՛ վեր՝ Ալպեանները համօրէն .
Աւելի՛ վեր՝ Երկինք կանգներ է վրկայ . . . :

Վա՛րը , քնացող ջուրին վըրայ , տրտմաբար ,
Վեհ պարտքի մը գիտակցութեա՛մբը լեցուած ,
Բերան բերնի , վիզը՝ վիզին , անբարբա՛ռ ,
Կարապները կը մնան լո՛ւռ քարացած . . . :

ԱՄԷՆՈՒՆ ՊԷՍ

ՄԵՐԻՃՆԵՐՈՃ

Գեղեցիկ էր , — կ'ուզէր ըլլա՛լ :
Հըրաչակերտ մարմին մ'ունէր ,
Աղուոր էին իր աչքերն ալ ,
Միա՛յն . . . մօրը շա՛տ կը նմանէր :

Աչխո՛յժ , գործօ՛ն ու յարատե՛ւ ,
Շատ պարկեշտ էր ու շատ ալ հեղ .

Հիմնապէս լո՛ւրջ, կ'ուզէր թեթեւ
Ըլլալ քիչ մը... ամէնուն պէս:

Մայրը «Անմիտ» կ'ըսէր իրեն,
— Խեղճը քիչ մը շատ էր հըլու —
Ինչե՛ր կ'անցնէր սրտին խորէն,
Բայց կը քաշուէր միշտ ըսելու:

Հոգին չի զգար թերեւ չսէր,
Բայց սենեակին մէջ՝ ներքնապէս,
Գիշերն իր սիրտը... կը մսէր,
Կ'ուզէր ընել... ամէնուն պէս:

Կուրծքը կեանքոտ, սիրտը տրոփուն,
Հետեւեցաւ պարկեշտօրէն
Իր սիրական մօրը ճամբուն,
— Խելօք էրիկ մ'ընտրեց իրեն:

Իրարու շատ բաներ ըսին
Քիչ մը հինցած, բայց սիրակէ՛ղ.
Շրթունքնին ալ մէկը միւսին
Մօտեցունցին... ամէնուն պէս:

Ու ճըւալէն տըղան ծընաւ.
Մնաք բարո՛ղ համբո՛յր ու սէր.

Մի՛շտ տանջըւիլ, չի հրճուիլ բնաւ .
Ասանկ բանի չէր ըսպասեր :

Ձանձրոյթն իրեն սիրտը խոցեց .
Կեանքէն յոգներ էր պարզապէս .
Խեղճը աչերն օր մը գոցեց
Ու չըբացաւ . . . ամէնուն պէս :

Վ Ե Ր Զ Ա Լ Ո Յ Ս

Վերջալոյս է . կը քալեմ . հովը վայրագ կը փչէ .
Խըռովեր է լըճակին կապուտակ սի՛րտը աղուոր .
Հովին շունչին մէջ ընդհատ՝ զանգակատան երգը չէ՞
Որ սարերուն կը պատմէ հին մեներդ մը սգաւոր :

Հեռուն՝ ծառեր կան տեղ տեղ ,ափունքն ի վար լճա-
կին .

Տերեաթա՛փ, հողմակո՛ծ , անոնք կանգներ են հըլու ,
Ու ճիւղերնին դէպի ջուր , դողդղալով կը հակին ,
Կարծես հազա՛ր գաղտնիքներ ունին լըճին պատմելու :

Ամպի թեթեւ ծուէններ՝ հովէն տարուած անդադրում՝
Յածէն կ'անցնին հուպ տալով սարին , ծառին , լճակին .

Անոնք կ'անցնին հալածուող անուրջներու պէս տըր-
տում,

Չը հասկցուած բաներու աղուորութեամբն անմեկին:

Վերջալոյս է. կը քալեմ. հովը վայրագ կը փռէ.
Միապաղաղ ամպերու սառնութեան մէջ մարմարի,
Հորիզոնին վըրայ լուռ, արեգակին ցուքը չէ՞
Որ այսօր ալ՝ ինչպէս միշտ՝ դողդալով կը մարի:

Բայց ի՜նչ տրտում վերջալոյս: Երկնքին վրայ աչունի-
Ո՛չ արևի բիւրազնեայ շառաւիղներ թըրթըռուն,
Ո՛չ երանգներ բոցավառ, ո՛չ երակներ ծիրանի,
Ո՛չ իսկ երիզ մ'ոսկիէ եզերքն ի վար ամպերուն:

Անըջագի՛ծ, անորո՛շ, սառած ծովու մը նըման՝
Հորիզոնը համօրէն գորշ անհուն մ'է կապարի,
Ուր աշնային օրերու տժգոյն արեն անսահման
Ձգալաբար կը հալի՛, կը տարտամնայ, կը մարի:

Ու իրիկուն է արդէն. հով ու ալիք կը հեան.
Երազներու գոյնին պէս՝ մութն իր քօղը կը թափէ.
Հեռուէ՛ հեռու, մենամոլ տրտմութեան մէջ իրիկուան,
Ուշ մընացած թռչուն մ'է որ դէպի սար կ'շտապէ:

ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Սկիւտարի ծովահայեաց կէտերէն
Մէկուն վըրայ խորասուզուած տխրօրէ՛ն,
Քաղցըր թոյնի մը պէս կ'ըմպեմ արեւուն,
Խենթեցընող վերջին ցուքե՛րը անհուն:

Ուղի՛ղ դէմքս, բըլուրին վրայ, քայլ մ'անդին,
Էշ մը ծերուկ, թողած ծի՛լը մարմանդին,
Կոշկոռած վի՛զը կ'երկարէ գալարո՛ւն
Մարմարայի իրիկնանո՛յշ բոցերուն . . .

Կը նայիմ նուրբ ստուերներուն գեղեցիկ,
Վստփօրին վրայ բիւր կայմերու սլացիկ,
Հեռւի հրաշէկ երկինքներուն բոցահալ .
Կը նայիմ ինձ, ու կը նայիմ իրեն ալ . . .

Այդ է՛շը որ կեանքը կ'ըմպէ հոն հըլո՛ւ,
Որ կը լուէ, բայց շատ վարժ էր զռալո՛ւ
— Ի՛նչ շնորհապարտ եմ ես իրեն այս մասին —
Որուն համար փիլիսոփայ ալ ըսին . . . ,

Այդ է՛շը, այդ ծռմռած ճի՛տը համեստ
 Մտրակեկէ թուլցած մորթին հաստաբետ,
 Դերասանի այդ կեցւածքը բլրին վրայ,
 Ինքնասուզւած պոչն որ հազի՛ւ կ'երերայ . . .

Այդ է՛շն ահա, այդ պարզ որդին բընութեան,
 Հորիզոնուած, շրջանակուած յաւիտեան,
 Անվե՛րջ, անհո՛ւն վերջալոյսով մը միայն,
 Արեւելքի պատմութիւնն է լռելեայն . . .

ԱՐԳԱՍԱԻՈՐՈՒՄ

Մառախուղի առաւօտով, ծեր ձիերը կը քաշեն.
 Դանդա՛ղ, անիւը չի ճռար ձիւնին վըրայ: Միայն չէ՛ն,
 Խարազանն է որ կը խօսի թաց օդերու մռայլ սուգին:
 Ու կ'երկարի՛ ճամբան, մինա՛կ, անհորիզոն, ահազին:
 Ինքնասուզուած, նախատիպար այդ կառքին մէջ գիւ-
 ղաշէն,
 Ես կը դիտեմ սառած ձիւնը կախւած իրենց լա՛յն բա-
 շէն:
 Ծե՛ր, կը քաշեն: Խեղճ ամուլը: Աջն արուն է, ձախն՝
 էգին
 Խորշոմ Ծաղիկը կ'երեւայ, պոչին շարժքէն, ցաւա-
 գին . . .

Հալածուած զոյգ: Ու կը խորհիմ թէ այդ երկո՛ւքը
միայն,
Մշտնջենական Տառապանքն է զոր կը տանին լռել-
եայն,
Եւ թէ մէ՛կը միւսին բաւ է՝ խեղճ բընազդի մը հըլու՝
Տառապագին սերունդի մը ամբողջ սերմը՝ դընելու...
Այսպէս, թշուա՛ռ, արքայափառ մտրակի մը ներքեւ
չէ՛ն,
Յաւիտեանին Անէժքն իրենց Արգանդին մէջ ախտա-
չէ՛ն,
Մառախուղի առաւօտով, ծե՛ր, ձիերը կը քաշեն...

ՇԱՆ ՀՈԳԻ

Այս իրիկուն Բըթի-Շանի կեղծ-զըւարթ
Սրճարանի շարքերուն մէջ, ես հանդա՛րտ
Օղիի ո՛ւմպըս կ'ըմպէի քիչ առ քիչ,
Վերջալոյսի ճաճանչներուն դէմ մոգիչ:

Դուրսը՝ վազող հոսանքին մէջ եռուղեռ,
Պոլսոյ խեղճուկ մեր շուներուն դասը ծե՛ր,
Սալայատակ զառիվերին վրայ, անշա՛րժ,
Կը գինովեար, — ո՛վ տեսարան սրտաշարժ...

Կը խորհէի իրենց մօրթին աննշան,
 Կը խորհէի Լամարթինէ պաշտւած շան՝
 Զոր հռչակեց, Վինեի՝ ծախուած վատ մը նենգ...
 Կը խորհէի ա՛յն շուներուն որ մե՛նք ենք...

Յանկարծ սլացին անոնք շանթի մը հանգոյն,
 Ու տեսայ որ բարակ իշխան մը տոգոյն
 Եւրոպայէ բերած շունն իր դեռատի
 Հաներ էր քիչ մը իրիկւան պտոյտի...

Ու մինչ ամէնքս հիացումով, նախանձով,
 Կը դիտէինք իշխանն աչքով, ակնոցով,
 Մեր ծեր շուներն՝ իր ազնիւ շունը գեղերփ
 Յօշոտելու կը ջանային ամէն կերպ:

— Ես որքան լաւ հասկըցայ քեզ, Շա՛ն Հոգի...
 Մինչ մենք կոտորիլ կը ջանայինք երկուքի
 Բարեւելու այդ մականոյծը չըքեղ,
 Դուն քու ակռագ ցոյց կուտայիր խելայե՛ղ:

Ա՛խ, Շա՛ն Հոգի, դուն չես գիտեր որ մարդիկ
 Աշխարհ կուգան ազնւական կամ ռամիկ,
 Եւ թէ ազնիւ ժառանգութիւն մը որքան
 Կրնայ տեւել աւելի քան յաւիտեան...

Միա՛յն գիտես դուն խեղճութիւնդ անանուն,
 Գիտես հոգւոյդ ատելութիւնը անհո՛ւն,

Գիտես քա՛ղցը, ձիւնը, ծե՛ծը վայրենի,
Եօթազաւակ յղութիւնդ ալ մայրենի...

Ու չե՛ս կրնար դուն հանդուրժել որ քեզ պէս
Պոչաւոր շո՛ւն մը խրոխտա՛ր քովէդ վէ՛ս,
Ու աւելի՛ լաւ ապրէր քան միամիտ
Ո՛ր եւ է խեղճ քաղաքացի մը թաղէդ...

ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇԱԿԸ

« — Անօթինե՛ր, անգործներու կո՛ւռ բանակ,
«Փոս աչքերնիդ դէպի երկինք զո՛ւր բանաք:
«Տառապանքի՛ ոստայնանկներ, ի կըռի՛ւ...:
«Ի զէ՛ն՝ կի՛ներ, ի զէ՛ն՝ ծերե՛ր ալեխոիւ...:»

* * *

Դուրսը ձմրան սոյլին մէջէն կը լսուէր
Բողոքի ձայն մը դալարուող կարեւէր,
Ընդհատուած խո՛ւլ հըռնդդիւնով կատաղած,
Որ արձագանգ կուտար երկար. «Հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց...»

Խոնչ կար: Կուրծքիս տակ, ուժգին, սիրտըս դողաց:
Զիւն-ձմեռո՞վ, այսպէս գիշեր ատեն՝ հա՛ց...:

Գաղջ անկողնէս վար նետուեցայ մրափուած,
Պատուհաններս բացի փութով, ու, Աստուած . . . :

Միթէ՞ . . . : Ամէն բան հասկցայ, ու լացի . . . :
Բոլոր վայրագ պայքարողները հացի,
Հաղարներով, հո՛ն, վա՛րն էին, խեղճ ու վէ՛ս,
Կուտուած, կատղած, մրջիւններու շեղջի պէս . . . :

Յո՛ւրտ, իրենց վրայ դանդա՛ղ կ'իջնէր ձիւնն համակ
Անյուսութեան ծաղիկներու պէս ճերմակ:
Յո՛ւրտ, կը պատէր զիրենք գիշերն անսահման,
Թշուառութեան մըթին դաւի մը նման:

Իրենց մէ՛ջտեղ, խեղճ կառքի մը վրայ խարխուլ,
Հաղարներու հըռնդդիւնին մէջէն խուլ,
Աշխատանքի նօթի ստրուկ մ'ալեփառ,
Կանգնա՛ծ, դողդո՛ջ, կը բողոքէր, կը պոռթկար:

Ու իր խօսքերը կ'իյնային փրփրադէզ,
Անիծապարտ սե՛ւ ամբոխին վրայ ա՛յնպէս՝
Ինչպէս ժայռեր ովկէանին մէջ կառուած . . . :
Ու ովկէանը կը ճողփար. «Հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց . . . :»

« — Ինչո՞ւ ոմանք սնդուսներով օրօրուն,
«Գլուխը ոմանց՝ մայթին ձիւնոտ քարերուն . . . :»

«Ինչո՞ւ մէկը՝ ձեղուններու տակ ոսկի,
«Միւսը՝ խոնաւ խշտեակի մէջ սողոսկի...»

«Մէկուն դիակին վրայ դամբան, վարդ, մարմար.
«Ողջը չունի բարձ մ'ուր հանգչի՛լ կարենար...»
«Բոյն-ընտանիք ունի թռչունն օդաչու,
«Ան ե՛րգ ունի. իսկ մենք՝ Անէծք միայն. ինչո՞ւ»

«Ինչո՞ւ հազար պերճ տաճարներ հրաշակայ,
«Աստուծոյ մը հոգւո՛յն համար որ չի կայ'. . .»
«Մեր որբերը կը հալածուին՝ տեղ չի կայ...»
«Մեր խեղճ կիներն են հոգեվար՝ դեղ չի կայ»

«Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, մինչև ե՞րբ, սեպհական
«Մե՛ր քրտինքով պիտի շաղուին պատուական
«Համադամներ մեծատունի՛ն, իր շունի՛ն,
«Մինչ աշխատող բազուկներ չո՞ր հաց չունին»

* * *

Ծերը դողդոջ իջաւ կառքէն այն խարխուլ.
Ու կատաղի գոռիւններուն մէջէն խո՛ւլ,
Կառքին գեղջուկ բեմին վըրայ՝ հիւծահա՛լ
Խեղճեր եղան խօսք առնելու, կիներ ալ...

Կը խօսէին — անո՛ւս գէմքեր ապաքէն —
Ի՛նչ որ պողթկար իրենց նօթի աղիքէն,

«Իրաւունք»ի կոպիտ բառեր ինքնաբեր,
 Զոր կապուտցած իրենց չըթուենքը կափէր:

Խո՛ւլ աղաղակը կ'ընդհատուէր պահ մը. «Հա՛ց».
 Ու ամբոխը լուռ կ'ունկնդրէր ծարաւած
 Արդարութեան չքնա՛ղ ձայնին այդ տըկար,
 Արդարութեա՛ն՝ որ երբե՛ք պիտի չըզար...:

* * *

Վայրա՛դ գոռիւն մը գիշերին մէջ թնդա՛ց.
 Զիւնոտ ցայգին անբա՛ւ սուգին մէջէն թաց,
 Բոցերու պէս չըքեղ, տէգի՛ պէս հըպարտ,
 «Կարմիր Դրօշա՛կ»ը բարձրացաւ անհանդարտ...:

Ու ամէնքը խլրտեցան, չարժեցան,
 Թափօրի մը պէս ահաւոր ու անձայն,
 Խարխուլ կառքին՝ Արդարութեան բեմին պէս...:

Ու ես տրտո՛ւմ, ու ճմլուած, անբարբա՛ւ,
 Կը գիտէի որ կ'երթային տրտմաբար.
 Զիւնի՛ն մէջէն, մուծին մէջէն անսահմա՛ն,
 Գըրաստներու սեւ բանակի մը նման...:

Ո՞ւր, գէպի ո՞ւր...: Քաղցած կեանքեր համօրէ՛ն,
 Իսպառ լքուած աստուածներէ՛ն, մարդերէ՛ն,

Լո՛ւռ կ'երթային, խո՛ւլ բնազդի մը հլո՛ւ,
Նո՛ր Օրէնքի նո՛ր Նժար մը կերտելու...:

Ու ինձ այնպէ՛ս թըւեցաւ թէ լռելեա՛յն
Ճակատագրին թեւը կ'իշխէ՛ր իրենց վրան...
Բայց կ'երթային անոնք, Ի Զէ՛ն, Ի ՊԱՅՔԱՐ՝,
Արդարութեա՛ն կը դիմէին խո՛նջ, տըկա՛ր,

Արդարութեա՛ն որ ա՛յս կերպով պիտի գար...:

Պ Ո Ռ Ն Ի Կ Ը

Գ. Զօհրայիմ

Կէս-գիշերէն վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անձրեի,
Լապտերին թաց լոյսին տակ կանգներ էի տրտմովի:
Զուրը կ'երգէր մայթին վրայ, հոս հոն վազքն էր կառ-
քերուն
Կ'սպասէի՛ր դուն այդ ա՛յս մը հողին շուրջ դեգերուն:

Բռնի ժըպիտ մը կուլար աչքերուդ խո՛րը ծաւի,
Ներկըւած լիրբ շրթներուդ վըրայ պրկում կար ցաւի:
Ու անառակ չըփակիդ զոյգ սահանքին տակ սիրուն:
Յայտքը չըկար այդ գիշեր ցայգազըւարճ կիրքերուն:

Կ'սպասէիր դուն պատրա՛ստ ու համակե՛րպ ու հըլո՛ւ,
Առանց սիրոյ, ընտրութեան, նըւիրուելու համար կո՛յր
Այն բարեհաճ Արուին որ հաց ունէր քեզ տալու...
Գութի, կիրքի պէս տարտամ խոց մ'ղգացի սրտէս
ներս:

Ու թերե՛ւս այդ գիշեր նըւիրէի քեզի, Քո՛յր,
եթէ կաթիլ մը արցունք չը սառեցնէր իմ այտերս...
Կէս-գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անձրեւի...

ԱՅՍ ԴԱՆԱԿԸ

Մարդը կը թնեցաւ իր կընով ուսին.
Այսպէս երկուքն ալ լացին միասին:
Գետնափոր, տեսակ մը նկուղ էր լայն,
— Գետնափոր, աւաղ, խըլուրդներ միայն
Ձէ՛ որ կ'ապրին թաց նըկուղներու տակ... —
Գետինը՝ յարդի տեսակ մ'այլանդակ
Անկողնի վըրայ, լո՛ւռ, հրեշտակա՛յին,
Երեք փոքրիկներ կը քնանային.
Յարդին վրայ, պզտիկ քոյրն ալ իրենց քով
Կը ննջէր մահուան ճերմակ պատանքով...:

Ո՞վ ըսեր է որ կեանքը երազ մ'է
Ուր սէրն իր կապոյտ բոյնը կը կազմէ:

Ո՞վ ըսեր է որ Այն որ կուտայ բոյր
 Խոպան դաշտերու ծաղկին սխրաթոյր,
 Այն որ ձըմեռին մէջ սըգամըռունչ
 Ապաստան կուտայ գայլին անտերունչ,
 Այն որ հունտ կուտայ նօթի թռչունին,
 Այն ըստեղծեր է՝ անոնց որ չունին՝
 Երէներն առատ, հասկերը բեղուն,
 Արփաւէ՛տ գինին, մեղրաւէ՛տ մեղուն...:

Աւա՛ղ այն ամէն բաներն ապաքէն
 Որ շընորհուեցան մեզի երկինքէն՝
 Մարդկային օրէնքն արգիլեց մարդուն...:
 Ու մարդն անօթի՛, ծարաւա՛ծ, արթո՛ւն,
 Երջանկութեան յո՛րդ գետին քով՝ հըլո՛ւ
 Կը մեռնի առանց ուժա՛յ մը ըմպելո՛ւ...:
 Մի քանիներո՛ւ համար են միայն
 Ոսկեգեղ հասկի ծուփ ծովերը լայն,
 Լեռներու երէն, անտառի թռչունն՝
 Դե՛ռ իսկ չի ծընած...: Ո՞վ գիտէ ինչո՞ւն:

Դուրսը ցուրտ գիշերը կը կողկողի:
 Թաց նըկուղին տակ, լամբար մը հողի
 Կը լուսաւորէ առաստաղը ցած:
 Վըտանգին առջե՛ սեղմ ու քարացած,
 Ամօլը ծերուկ կ'արտասուէ դողդոջ,

Իրենց դեռ ծաղիկ զաւակին բողբոջ,
Այսպէս անսըւաղ, ցրտահար, սառած,
Մահը գիտելէ վերջ բազկատարած,
Առանց կարենալ բան մը ընելու.
Ի՞նչ լաւ է այսպէս լալ՝ բաղդին հըլո՛ւ....:

— Մա՛հ....: Ի՞նչ տարբեր մահը հարուստ տըղուն:
Ան երազ մ'է լո՛ւռ ցնծումով բեղուն,
Ան կեանքէն միայն ճանչցաւ նրբագոյն
Բեհեզները վա՛ռ ժանեակը գո՛յն գոյն,
Մանեակներն ոսկի, ընծաներն առատ,
Թոյլ իրանին նո՛ւրբ շըղարշ անարատ....:
Ձը գիտցաւ որ թանկ քարերը վըզին
Հազար խեղճերու մահով կը դիզուին....:
Ու մեռաւ շա՛տ քաղցրը երգի մը պէս,
Հծծելով միայն՝ «Ի՞նչ լաւ էր այսպէս....»:

Մինչդեռ այս փոքրիկ մեռելն աղքատին
Ճանչցաւ կեանքն իր խո՛ւլ ցաւին մէջ յետին.
Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ խինգ, ո՛չ ժըպիտ, ո՛չ երգ.
Կեանքը վի՛շտ կարծեց, աշխարհքը՝ մի վէ՛րք....:
— Ա՛յ յիմար փոքրիկ, կեանքը խօլական
Հանդէս է. քանի՜ երջանիկներ կա՛ն....:
Սակայն դուն մեռար, ու հիմա հանգչէ:
Պատանք մը ճերմակ՝ երկու ափ քուրչէ՛

Քու նիհար մարմնիդ համար շատ է լայն...
— Ողջունեցէ՛ք, նոր-վաղուան սերմն էր այն...

Գլխուն քով, կարմիր կանթեղը հողէ՛
Պատանքն իր աղքատ լոյսով կ'ողողէ:
Ճերմակ մահն է այդ, մահը անսրբա՞ղ...
Նոյն յարգին վրայ են միւսներն ալ խաղա՞ղ.
Ծանրը քունն իրենց աչքը կը գոցէ.
Կ'երազե՛ն. ու ա՛լ չ'արթննան գուցէ...
Դուրսը ուժգնօրէն ոռնացող քամին
Դուռը կը զարնէ. զաւակներէն մին
Կ'աղերսէ քընած շրթներով կիսբաց՝
«Հայրիկըս բերա՞ւ պատառիկ մը հա՛ց...»

Հա՞ց...: Ո՛վ ողորմուկ երեխայ սոված,
Հաց չըկա՛յ. այսպէ՛ս է տընօրինուած...:
Դու գեռ շատ փոքր ես, գեռ չես հասկընար
Որ հարուստն ունի իրաւունք, հընա՛ր
Քեզ մեռցընելու ծանրածանր մահով,
Օրէնքն է իրեն պաշտպան ապահով...:
Միայն փոքր ուղեղդ կ'զգայ շուարուն
Թէ ինք իրաւունք ունէր արեւուն
Տակ բողբոջելու, թերե՛ւս. ու կատա՞ծ,
Կը փղձկի վըճիտ հոգիդ. «Մայրի՛կ, հա՛ց...»:

Հա՞ց...: Աշխատելէն հայրըդ դարձաւ ծեր,

Հացի խնդիրն ինքն ալ չէ՝ հասկըցեր։
 Ինչո՞ւ ոմանք տէր են, ոմանք գերի...։
 Թէ բաղդը կո՞յր մ'է որ կը դեգերի
 Ինչո՞ւ օր մ'իրենց դուռին չի զարկաւ...։
 Թէ մարդը կա՞ւ մ'է, այս ի՞նչ շունչ, ի՞նչ կաւ...։
 Թէ աշխարհ անծիր երկիր մ'է անհուն՝
 Ինչո՞ւ ոմանք քա՛ր մը չունին գլուխնոյն...։
 Թէ ամէն տարի հունձքը կ'ողողի՝
 Ինչո՞ւ իրենց հա՛ց մը չիկայ հողի...։

Գործարաններու դուռները փա՛կ են.
 Ամի՛ս մ'է արդէն։ Հազարը մէկէն
 Բանուորներն ամբողջ նետեր են փողոց,
 Ամէնքն ալ հայրեր, մի քանի տղայ։
 — Մատուցումը չա՛տ, խնդրանքներ չիկան,
 Կ'ըսեն, ապրանքով լեցուեր է շուկան.
 Գործի մե՛ծ օրէնքն է տնտեսավար. —
 Այդ լա՛ւ, բայց նօթի մեռնիլն է դժուար։
 Թէ բանուորն այնքա՛ն արտադրեր է չատ,
 Ինչո՞ւ հաց չունի բանուորն անաշխատ...։

Մարդկութի՛ւն, պատի՛ւ... Թմբուկներ հնչո՛ւն.
 Աչքըդ գոց հաւտա, մի փնտռեր ինչո՞ւն։
 Մուրալն ամօթ է, գողնալը ոճիր,
 Իսկ թէ խելօք ես՝ ո՛չ ոք չի հաճիր
 Հաւատալ որ տղադ մեռաւ անօթի,

կը խնդայ վըրադ առանց ամօթի... :
 — Ծերը կռթներ է իր կընոջ ուսին .
 Աչքին արցունքներն անդո՛ւլ կը հոսին .
 Կը մթնա՛յ քիչ քիչ ներսի դին մաքո՛ւր ,
 Պարզ հոգին ինչե՛ր կը ծնի թաքթաքուր... :

Բայց ահա տըղան նորէն լացաւ «Հա՛ց...» :
 Հա՛ց... : Մայրը ոտքի նետուեցաւ կատղած ,
 Հին դանակ մ'էրկան տուաւ այլայլուած ,
 «Հա՛ց ճարէ , ըսաւ . հետդ ըլլայ Աստուած...» :
 — Էրիկը գնաց , գոռուցքը հովուն
 Կարծես հարց կուտար իրեն խըռովուն՝
 «Միթէ ոճրագո՞րծ... միթէ բարերա՞ր...» :
 Դանակը ձեռքին զարնելո՛ւ կ'երթար ,
 Փրկելու համար անօթի տըղան... :
 — Բանուո՛ր , այդ ճամբան կ'երթայ կախաղան... :

— Ի՞նչ կ'ընէ երբ ազգ մը մընայ նօթի .
 Զեռքէն բահ ու բրիչ կը նեաէ մէկդի ,
 Կ'երթայ հաղորդուիլ մատուռ մ'անխըռով ,
 Կը զինուի տէգով , կը զինուի սուրով ,
 Ու կ'երթայ ամէն միջոցներով վատ
 Ազգի մը կըռիւ մըղել յուսահատ... :
 Թէ յաղթըւեցաւ՝ աւա՛ղ է իրեն ,
 Իսկ եթէ յաղթեց՝ աշխարհ համօրէն

Գովեստի երգեր կ'երգէ ամէն օր,
Պատմութիւնն ոսկի է՝ ջ կուտայ անոր....:

Քամին կը գողայ, ձիւներ կը թռչին
Բանուորը կանգնած չէնքի մը առջին
Երգը կ'ունկընդրէ — ցուրտէն երերուն —
Գրքաւորաններու բոլոր տէրերուն....:
Մատուցումը շա՛տ, իսկ խնդրանքը քիչ....:
Որո՞ւ փոյթ. կ'ուտեն կ'արձակեն քրքիջ....:
Երբ գուրսը ձիւն է, գինւոյ շոգիով
Ի՛նչ լաւ է ուտել՝ քանի մ'հոգիով....:
Գործ չիկա՛յ. ինչ փոյթ. դաս մ'է անխընայ
Որ բանուորը քի՛չ մը խելօք մընայ....:

Բանուորը կուլայ. կը գողայ քամին:
Ահա՛ գուրս ելաւ այդ տէրերէն մին.
Աստուած, իր պե՛տն է....: Ձեռքը քարացած,
Աչքերը կարմիր, բանուորը գողաց՝
— «Գըթութի՛ւն, պարոն, ընտանեաց հա՛յր եմ.
Զգոյշ մերժելու, ձեր հոգին կ'այրեմ....»:
Հարուստը նետեց ինչ որ կար իր վրան,
Ժամացոյց, շղթայ, դըրամ, թղթարան:
Երէկ՝ տէր, հիմայ՝ ըստրուկ գողգոջուն,
Կը փախէր ինչպէս բուէ մը՝ թռչո՛ւն....:

Բանուորը ապշած նայեցաւ հեռուն,
 Իր հարուստ տիրոջ վաղքին շարուն.
 Նայեցաւ բարի ձեռքերուն ծերուկ,
 Նայեցաւ հացի դանակին մանրուկ,
 Նայեցաւ ոսկւոյն, նայեցաւ իրեն,
 Փղձկեցաւ հոգին, յուսահատօրէ՛ն
 Զայնը երկարեց ցայդին մէջ տըխուր՝
 «Ո՛վ հարո՛ւստ, հարո՛ւստ, եկո՛ւր ա՛ռ, եկուր»:
 Բայց տէրն աւելի արագ կ'երթար լուռ.
 Ու կը կրկնէր ծերը, «եկո՛ւր. եկո՛ւր...»:

— Ո՛վ բարի բանուոր, ծե՛ր բարի բանուոր,
 Թէ այնքան անպէտ ես մարդկութեան որ
 Ճարելու համար ապրուստ մը յետին
 Կ'ապաւինիս վատ դանակիդ ետին...
 Թէ սեպհական կեանքըդ՝ իժի մը պէս՝
 Ուրիշի մահով պիտ' ապահովես...
 Թէ պիտի դաւես մութին մէջ լռելեայն՝
 Հոգ չէ՝ թէ զաւկիդ համար ըլլայ այն...
 Դէ՛հ, գնա՛ մեռիր, — մեռեր ես արդէն,
 Մարդկութեան ի՛նչ խեր մարդասպան մարդէն:

Թէ չե՛ս ուզեր որ քու դանդաղ մահով
 Տէրդ իրեն գանձեր դիզէ ապահով...
 Թէ անպէ՛տ, թէ վա՛տ, թէ խեղճ, ցաւագին,

Դուն դեռ տէ՛րն ես քու սեպհական կեանքին...
 Թէ զաւակներուդ չը կրցար ցոյց տալ
 Ապրիլ ատելո՛ւմ, կեանքին դէմ կուրծք տալ...
 Դանակդ աղիքիդ խոթէ ու դարձո՛ւր.
 Իրենց քաջաբար մեռնիլ սորվեցուր,
 Մեռնի՛լ անտեսուած, անճիչ, մըթին, վէ՛ս...:
 — Աչքերը գոցեց...: Ու ըրաւ այնպէս:

Տարինե՛ր անցան. հիմայ կը դիտեմ
 Լուռ սենեակիս մէջ առկախուած իմ դէմ
 Այս համեստ դանակն արդէն ժանգոտած
 Որ ձըմեռ առտու մը արիւնով թաց,
 Ես գըտեր էի անհուն գուրգրանքով,
 Ձիւնին մէջ, մեռա՛ծ գործաւորին քով...:
 Քարացած այդտեղ, պոռթկաց իմ հոգիս,
 Ու գողգըղալով տարի շրթունքիս
 Խորհրդանի՛շն այդ՝ մութին մէջ լռելեայն
 Տառապո՛ղ, մեռնո՛ղ, այլ քաջ մարդկութեան...:

Ու քանի անգամ քու առջիդ լացի,
 Ո՛ւ բարի՛, ժանգոտ դանակըդ հացի.
 Դո՛ւն, վերջին պաշտպան զրկւած մարդուն.
 Դո՛ւն, յաւէտ լըռիկ այլ յաւէտ արթուն.
 Դո՛ւն, այնքան համեստ ու այնքան խելօք.
 Եւ որ կրնայիր շարժումով մը լոկ

Արեա՛ն վրայ հիմնել օրէնքդ ապագայ,
 Բայց կը սպասես որ խաղաղութեամբ գայ,
 Արդարութեա՛մբ գայ, գա՛յ տարուէ տարի,
 Զրկուած մարդկութեան երազը բարի...:

«ԹՐՈՒՊԱՏՈՒՐ»ՆԵՐԸ(*)

Բանաստեղծ ընկերներու

Թրուպատուրներն են. տեսէ՛ք, իրե՛նք են.
 Եռանդո՛ւն, անփո՛յթ, գո՛հ կը նուագեն
 Հրակէզ արեւուն տակ հրապարակին:
 Կիսխուփ փեղկերէ տարեց, տըղայ, կին
 Կ'երեւան քիչ քիչ: Կէս-օրի տապէն
 Շա՛տ քիչերն են որ տեսնել կ'շտապեն
 Թրուպատուրները:

Տարօրէ՛ն դէմքեր: Ամէ՛նքն, է՛գ, արո՛ւ,
 Բախտէն կատաղի հալածուողներու
 Անտուն ընտանիք մը քայլամուր:

(*) Troubadourները Հարաւային Ֆրանսայի լաժերգակ աշուղ-ներ էին Միջին դարու մէջ, եւ խօսածնին ոկեան լեզուն էր (langue d'oc): Կը դեգերէին ղղեակէ ղղեակ՝ երգելու համար իրենց ֆերբուածները — հնչեակ, հովուերգ, շէր —, եւ իրենց արուեստը կը կոչէին «գուարք գիսուքիւն»:

Փողոցի ըստո՛յգ հանճարներ բոլոր,
 Նուազելու համար պէտք չունին նօթի,
 Կ'ապրին երգելով, կը մեռնին նօթի
 Թրուպատուները:

Բախտը, տառապանքն, յարափո՛խ հովեր
 Իրենց դէմքին մո՛ւլթ ժըպիտ մ'են տուեր,
 Կեանքը ճանչցողի ալեկո՛ծ ժըպիտ:
 Ու իրենց բռնի՛ ձեւին մէջ հտպիտ,
 Խռիւ մազերնուն ներքեւ ալեւոր,
 Աշխարհքն հեզնելու հո՛վ մ'ունին աղուոր,
 Թրուպատուները:

Անոնք երգելո՛վ անցան համօրէն
 Բօյի գինեզուարճ այգեստաններէն
 Մինչեւ Նեղոսի աւազուտը շէկ,
 Մինչեւ Ուրալներն, մինչեւ հըրաշէկ
 Ափերը դերբուկ Հրոյ-Երկիրին:
 Քանի՛ ընկերներ ճամբան հող դրին
 Թրուպատուները:

Մեքենայութեան այս դարը երկա՛թ
 Չընկճե՛ց դեռ իրենց հոգին խանդակաթ.
 Ու ոստաններու միջեւ դրամապաշտ՝
 Թշուառութեան հետ գլո՛ւխ գլխի հաշտ
 Կ'ապրին նախնական կենցաղով ազատ,

Ազատ Բընութեան որբերն հարազատ,
Թրուպատուրները:

— Առէ՛ք ինձ ձե՛զ հետ, երկիրէ երկիր
Տարէք այս թշուա՛ռ սիրտըս սըգակիր,
Ապրի՛նք հեգնելով, ողբանք երգելով,
Ու երկրագունդին հետ մշտահուով
Մեր մորթն անօգուտ քըշե՛նք մշտերեր.
Մշտընջենական մո՛լթ ուխտաւորներ,
Թրուպատուրները:

Զի մե՛նք ենք, մե՛նք ենք, բանաստե՛ղծ, պուէտ,
Մե՛նք, պատառատուն բեհեզով վէ՛տ վէ՛տ
Երգի իշխաններ՝ իսպա՛ռ հալածուած.
Մե՛նք, նօթի՛, հպա՛րտ, երբեմնի Աստուա՛ծ.
Մե՛նք, չըհասկցուա՛ծ, մե՛նք, եղբրական,
Մե՛նք, Բանաստեղծնե՛ր, մե՛նք ենք իրական
Թրուպատուրները:

Մե՛նք՝ որ մեր վէրքէն երգե՛ր կը շինենք.
Մե՛նք, զրկըւածներ ճակատագրէն նենգ:
Ու մինչ ուրիշներ առատ կը ջամբեն
Խինդի՛ սեղանէն, մուսային ճամբէ՛ն
Մենք կ'երթանք ըստո՛յգ Մահուան անսըւա՛ղ.

Մե՛նք, հի՛ն Մարդկութեան ո՛ւշ ծընած — աւա՛ղ —
Թրուպատուրները:

Բայց ի՛նչ փոյթ: Մե՛նք ենք հոգիով հարուստ.
Մե՛րն է ներշնչումն որ կուգայ վերուստ.
Մե՛րն է մարգը թա՛ց, վերջալոյսն անխօ՛ս,
Փըթիթը վարդի՛ն, առուն մշտահո՛ս.
Մե՛րն է մըթին սի՛ւքը գերեզմանին.
Հի՛ն աստուածներու ցեղին կը նմանին
Թրուպատուրները:

Մե՛նք ենք որ անփո՛յթ գրչով կը հեգնենք
Այս նենգ աշխարհին պըսակները նենգ:
Քնար մը ձեռքերնիս, անտո՛ւն, մահագի՛ն,
Չե՛նք ցանկար ստրո՛ւկ-պետի դղեակին:
Ազատ բարբառի ասպետներ անա՛հ,
Կ'ապրին մեռնելո՛վ, կը մեռնին անմա՛հ
Թրուպատուրները:

Մարդկութեան հտպի՞տ պէտք է անպատճառ:
Մեր սրտե՛րը մենք հաներ ենք վաճառ.
Մեր վիշտէն, սուգէն, խաբուած սէրէն նենգ՝
Ռամիկին համար երգե՛ր կը շինենք:
Ո՞վ ըսաւ «Մահը մի է». ամէ՛ն օր
Կը մեռնինք մե՛նք, հի՛ն տիեզերքին նո՛ր
Թրուպատուրները:

Սակայն մեզ ի՛նչ փոյթ ծիծաղն ամէնուն,
 Լըքումը ստո՛ր, քաղցը անանո՛ւն.
 Մենք՝ գառանց Հովուին պէս սիրագորով՝
 Հաւատքն ունինք մեր սըրինգին ծայրով
 Առաջնորդելու Մարդկութիւնն ամբողջ.
 Մեռած Արուեստին մե՛նք տակաւին ո՛ղջ
 Թրուպատուրները:

Այս ի՛նչ դարերու հասեր ենք, Աստուած.
 Փշրեցի՛ն ի՛նչ որ կար վըսեմ կերտուած.
 Թէ դեռ սի՛րտ ունիք՝ թաղելո՛ւ տարէք.
 Ոսկիին նենգ ձա՛յնն է ամենուրեք:
 Մի միայն մե՛նք ենք որ դեռ անարգել
 Սիրե՛լ կ'երազենք. ո՛վ կ'ուզէ սիրե՛լ
 Թրուպատուրները:

Մեռա՛ր, հընաւանդ Արուեստ սրբանուէր,
 Երբ դեռ կեանքն երգո՞վ կ'ապրէր, կ'օրօրուէ՛ր,
 Ու երբ երջանի՛կ, թափառի՛կ, զինո՞վ,
 Իրենց ծիրանի լա՛յն կրկնոցներով
 Դղեակէ գղեա՛կ, փայտի երկնային
 Տաւիղին թրթռո՞ւմը կը տանէին
 Թրուպատուրները:

Ես կ'երազեմ հայր Թրուպատուրն Հոմեր,
 Որ աստուածներու ակէն կը խմէր,

Ու իր հսկանե՛րը բարձրադաղա՛կ
 Կ'երգէր տաւղին վրայ, քաղաքէ քաղաք:
 Ու թրուպատուրնե՛րը բիւր՝ ուր կ'երթա՛ն
 Դարերու մէջէն. կ'երազեմ Գողթան
 թրուպատուրները:

Կ'երազեմ զիրենք. ու լո՛ւռ, շըւարո՛ւն
 Կը նայիմ փեղկէս ա՛յս թշուառներուն
 Ու բռնի կերպով կ'երգեն, կը խաղան:
 Վա՛խ, արծաթն՝ Արուեստն հանեց կախաղան,
 Հի՛ն, աստուածաբընա՛կ դարերը մեռան,
 Ու հիմա պէտք է խնդացնե՛ն, մուրա՛ն
 թրուպատուրները:

Հրատապ արեւուն տակ հրապարակին,
 Ահա՛ կ'երգեն դեռ. ու մինչ տըղա՛յ, կի՛ն.
 Կը հասնին քիչ քիչ նեղ ճամբաներէ,
 Գլխարկն անցորդին լո՛ւռ կը կարկառէ
 Իրենց նահապետ երգիչն ալեւոր:
 — Տըւէ՛ք, իրե՛նք են, Նոր Մարդկութեան Նո՛ր
 թրուպատուրները:

Ե Շ Ո Վ Ա Յ Ի Ն Ա Ր Յ ՈՒ Ն Ք Ը

Երբ բոլորն ալ տըւին համարն այն օրուան
Աստուածատուր իրենց զատ զատ պաշտօնին,
Ու երբ Տէրանց Տէրը՝ հըզօր Եհովան,
Կը ժպտէր զոհ, հասա՛ւ Խորշակ-Թագուհին:

Շէկ մազերու ծով մ'ունէր ան բոցահեր,
Կուրծքին՝ վահան մը հըրաշէկ արօյրի,
Գեհնէ՛նը կար աչքերուն խորն անվեհեր
Ու իր շունչին տուրեւառին մէջ վայրի:

Եհովայի լըռեց ատեանն ունկնդիր.
Ու երբ նշան ըրաւ երկնից արքայն մեծ՝
Խորշակ-Դշխոյն ճակատն հակեց ծնրադիր,
Ու միակե՛րպ, ու անայլայլ ան պատմեց.

— Ամէն տեղ կեա՛նք տեսայ, խայտանք ու ժպիտ,
Սարին վերեւ, ծործորին մէջ, ակին քով,
Շուշան, սմբուլ, կը խնդայի՛ն միամիտ,
Ու լեւակները կ'երգէին խայտանքով:

Ու թլթեռնիկ, միջատ, ծաղիկ, ու թռչուն
 Կը ծծէին երանութիւն մ'անհրճա՛ր.
 (Փո՞յթն էր իրենց Տիեզերքին մէջ ինչո՞ւն...)
 Երանութիւն, զոր մենք դեռ հոս չենք ճանչնար...

Ու լսեցի որ վայրի վարդը կ'ըսէր՝
 «Ի՛նչ աղւոր է...». վարդը կ'ըսէր հովերուն.
 «Ի՛նչ աղւոր է...» կը կրկնէր հովն հեշտասէր՝
 Փայփայելով լայն մրգաստանն օրօրո՞ւն:

Սուրացի դաշտ. մագլցեցա՛յ սարն ի վեր:
 Քայլերուս տակ հեծեց արձան յետնագոյն.
 Ծղրիթներուն երգը լռեց կարեվէր.
 Մոխի՛ր տեղաց ծաղիկներու վրայ գոյն գոյն:

Ու դաշտերու անբարունակ շիւղերէն
 Մինչեւ հըպարտ էտըլուայսները լերան,
 Իրենց ցօղին վրայ խարեցան արամօրէն,
 Դողդըղացի՛ն, ու համբոյրիս տակ մեռա՛ն:

Օգին մէջ հո՛տն էր խարուկւող ծիւերուն...
 Ու լըսեցի որ «խեղճ վարդեր...» կը հծծէր
 Յեաին թռչունն, որ կը փախէր շուարուն...
 Ես կիզեցի. Բու հրամա՛նըդ այս էր...

Եհովան մո՛ւթ ժըպիտ մ'ըրաւ անդգա՛ծ...
 Ու երբոր դո՛ւրս եկան բոլորն ալ հըլու,
 Իր հոգին դե՛ռ անծանօթ պէտք մը ըզգաց,
 Նւաստացուցի՛չ, ահեկի պէտքը լալու...

ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՂՔԸ

Առաջին գիշերն, Արարիչ Ոգին՝
 Մարդկութեան ծընող առաջին զոյգին
 Ըսաւ՝ «Կ'ուզէ՞ք որ ջահեր անհամար
 «Վառեմ, ձեր հանգէսն ընելու համար:»

Ու սիրահրաւէր աչերու նըման
 Երկնքին հո՛յլ հո՛յլ աստղերը ծընան:

«Կ'ուզէ՞ք որ երգեր, հեծեծներ տրտում,
 «Ալիքներ ձայնի, հեւքեր անպատում,
 «Կարկաչներ ընդհատ, սարէն, ծործորէն,
 «Իրենց թաքուն սէ՛րը ձեր մէջ ծորեն:»

Ու միջոցին մէջ թրթռումի, ձայնի,
 Մեղմին պատարագ մըն էր գարնայնի:

«Կ'ուզէ՞ք որ, հծծեց Ոգին, գիշերուան
«Մէջ, օգին մթին ալքերը հեւան,
«Ու աննիւթ, անգոյ շունչեր հիւսիսէն
Ձեր լուռ սրտերուն սիրերգը հիւսեն:»

Մո՛ւթ, անծայրածի՛ր դաշտին վրայ բոլոր
Շնչեց գիշերին սիւքը մեղմօրօր:

Ու գիւթի՛չ, կախա՛րդ խաղ մ'էր ամէն գի.
Վըտակը հէքեա՛թ մ'ունէր արծաթի,
Ծըղրիթն օրօրո՛ւն շիւղի մը վրան
Հի՛ն երգ մը կուլար, կ'այրէր փոսուռան:

Ու այս մոգութեան ծո՛ցը ցայգային
Բի՛ւր ըղձանոյչներ կարծես պար գային:

Խունկի, աղօթքի, բոյրի այս պահուն
Գարնան առաջին ցայգն իր Սէ՛րն անհուն
Նոր օրէնքի մը նման ահագին
Լուռ կը մըռնչէր ահաբեկ զոյգին:

Ինքզինքնին մինա՛կ ըզգացին, տխո՛ւր.
Գազաններ զոյգ-զոյգ քաշուեր էին լուռ:

Ու մարդն առաջի՛ն, տըղու պէս դողդո՛ջ,
Մօտեցա՛ւ սիրով առաջի՛ն կընօջ...:

Այն ատեն Աստուած զինք մինակ ըզգաց.
Իր անհուններուն մէջ լացաւ յանկարծ . . . :

— Առտուն իրենց վրայ ինկած ցօղն խոնաւ
Այդ արցունքն էր չա՛ր . Մեղքն անկէ ծընաւ . . . :

ՍԱՔԻԱ-ՄՈՒՆԻ

Ա

— «Սաքիա՛, Սաքիա՛» . . . — կը կանչէր ձայնը հեռ-
կը թաւալէր արեւն իր գունտը ոսկեայ . [ուէն :
Ու անապատն իր մրափին մէջ, յուլօրէն,
Կ'արձագանգէր կերկերող կոչը՝ — «Սաքիա՛ . . . »

Իմաստունին աշակերտը, մօլորո՛ւն,
Արշալոյսին՝ մթնշաղէն շատ առաջ,
Ըսկսեր էր իր անվերջ վազքն, ու հեռուն՝
Վաղո՛ւց, տխուր, կը նուաղէր իր հառաչ :

Քաղաքներէն ան կը դառնար տխրազին,
Նըւիրական հովիտներէն Գանգէսի,
Ռաճիբօրէն, Պէնարէսէն՝ ուր կրակին
Կը մատուցուէր խունկ եւ կնդրուկ հանդէսի :

Մազերը խռիւ, ոտքերը մերկ, անձնուէ՛ր.
 Ի զուր գիւղէ գիւղ իր ստուերը տարաւ.
 Ի զուր մարդոց ան խօսեցաւ անվեհեր,
 Իմաստունին պատուէրները սրտագրաւ:

Ան՝ — «Նիրվանա կը քարոզէր, Նիրվանա՛,
 «Ինքնամոռաց անէութիւնը հոգւոյն,
 «Տենչանքներու ոչնչացումն անխընայ
 «Երազամուլ վերապրումը գերագոյն»:

«Ա՛հ, Նիրվանա՛, ո՛չ մէկ փափաք, ո՛չ մէկ սէր,
 «Ո՛չ իսկ յետին գոհացումը մեր սրտին,
 «Ո՛չ տառապանք, ո՛չ ալ ժըպիտ, ո՛չ յոյսեր,
 «Ա՛հ, Նիրվանա՛, ինքնակամ մա՛հը ցրտին»:

Բ

Մարդերը զայն քաղաքներէն վանեցին:
 Ոտքերը մերկ, մազերը խռիւ, անձնուէ՛ր,
 Անապատին ճամբան բռնեց առանձին,
 Ու յուսահատ իմաստունը կը փնտռէր:

Արեգակին հրատապ գունտին տակ հսկայ,
 Տաք աւազը թմրա՛ծ, անշա՛րժ կը հնչէր,
 Ու տանջըւող, գալարուող ձայնը — «Սաքիա՛»
 Մենութեան մէջ լացի մը պէս կը հնչէր:

Սարսափ: Իր մեծ բազուկները լա՛յն, արձա՛կ,
 Հըրատապ, չէկ աւազին վրայ տարած էր:
 Սրբութի՛ւնը, գիտութի՛ւնը բացարձակ:
 Սաքիա-Մունի, Պուտտա ինքը մեռած էր:

— «Սաքիա՛, Սաքիա՛ . . .» հեկեկաց ձայնը լալէն:
 Կը թաւալէր արեւն իր գունտը ոսկեայ,
 Ու անապատն իր մրափին մէջ յուլօրէն
 Արձագանգեց յուսահատ ճիչը — «Սա՛քիա»:

— «Սա՛քիա, Սա՛քիա» հեկեկաց ձայնը լալէն . . .:

ՀԱՅՐԸ

Աստանդական մ'ալեհեր՝ ցուրտ գիշերով բուք-բորան,
 Մըթին փողոց մը, քարի նստարանի մը վըրան,
 Իրեն խարխուլ կողին վրայ ընկողմանած էր արթուն,
 Երբ ապաստան փնտռեց հոն նիհար տըղայ մը անտուն:

Խաւարին մէջ նայուածքներն իրա՛ր զարկին, շաչե-
 ցան . . .
 Ծերը հեռու քաշկռտեց հիւանդ մարմինն իր անձա՛յն:

Ճանչցե՛ր էր . բայց չի կրցաւ ըսել՝ «Որդեա՛կ մոլո-
րուն ,
Զաւա՛կս ես , զոր լըքեցի անօթութեանս օրերուն . . . »

Թշուառութեան հիւրընկալ նստարանին վրայ քարի ,
կեանքի խաւար գիշերով , Մարգն ու Սատուածը բարի ,
Պատահաբա՛ր , կող կողի , երբոր զիրար տեսնային ,

Եհովան իր լուսեղէն պըսակին մէջ երկնային՝
Զէ՞ր ամենար ըսելու թշուա՛ռ , անտէ՛ր , խե՛ղճ Մար-
դուն ,
« Ե՛ս եմ քու հայր Արարիչդ , ամենակալ , մշտաբ-
թուն . . . »

Բ Ա Ս Թ Է Լ

Դաշտանըկար մըն է հոգիս բասթէլի ,
Ուր ոչինչ կայ աչքի խօսող , ոչինչ վառ ,
Ուր ամէն ինչ մըշուշի մէջ կը հալի :

Կապոյտ սարի մը կատարին ամայի՝
Բաղեղապատ խարխուլ գմբէթն հաւատքի
Տարակոյսի անդունդն ի վար կը նայի :

Բըլուրն ի վեր, բըլուրն ի վար, իմ կեանքիս
 Խոպան ճամբան է որ կ'երթայ մենաւոր...:
 Բասթէլի մութ դաշտանըկար մ'է հոգիս:

Խոպան ճամբուն եղերքն ի վար, իմ մօլոր
 Բագիններուս ու մեղքերուս, վէրքերուս
 Կըրանիթէ մահարձաններն են բոլոր:

Պուրակ, առու իր դաշտերուն մէջ չըկան.
 Իր ձորերուն մէջ ո՛չ լեւակ, ո՛չ նարկիս,
 Որ քաղէի իմ սիրտիս քոյր աղջըկան:

Մոռցըւած ա'փ մը ջուրի վրայ հեռաւոր,
 Աչքէ հեռու, սէղերու մէջ կը սահի
 Անուրջներուս վայրի կարապը աղուոր...:

Ու այս բոլորը կը դողայ, կը հալի
 Մըշուշի մը տարտամութեանը մէջ ուր
 Լացող դէմքի մ'ստուերը կայ պաշտելի...:

Հոգիս նիհա՛ր նըկար մըն է բասթէլի:

Վ Ե Ր Ձ

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0044487

ЦЕНА

A 7531